

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Andra kammaren.

Nr 31.

Lördagen den 29 juni.

Kl. 12 på dagen.

§ 1.

Anställdes, jämlikt § 65 riksdagsordningen, omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 256 föreslagna, av riksdagens båda kamrar godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må med bifall till motionerna I: 349 och II: 534 besluta, att s. k. språktillägg må från och med budgetåret 1946/47 utgå tills vidare med 400 kronor per år till folk- och småskollärare i finskspråkiga områden i landet, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren avslagit motionerna I: 349 och II: 534.

Sedan efter given varsel kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit uppläst, verkställdes omröstningen medelst omröstningsapparat, och utföll densamma med 54 Ja och 110 Nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarat sig avstå från att rösta.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 61 Ja och 36 Nej, vadan, då därtill lades andra kammarens röster eller .. 54 Ja och 110 Nej, sammanräkningen visade 115 Ja och 146 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

§ 2.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att redan vid detta sammanträde till avgörande företaga de på fördragningslistan upptagna, endast en gång bordlagda ärendena.

§ 3.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 253, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 254, angående statsregleringen för budgetåret 1946/47.

Andra kammarens protokoll 1946. Nr 31.

Punkterna 14, 15 och 17.

Lades till handlingarna.

Övriga punkter.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 5.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets memorial, nr 255, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47; och

andra särskilda utskottets memorial, nr 2, angående ersättning till kansli-personalen hos andra särskilda utskottet.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa memorial hemställt.

§ 6.

*Statlig med-
verkan till
ökad pappers-
produktion.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 206, i anledning av väckta motioner om förläggande till Västerbottens län av ett statligt eller under statlig medverkan tillkommet pappersbruk.

I likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Svedberg* och *Karl August Johanson* (I: 65) och den andra inom andra kammaren av herr *Skoglund* i Umeå *m. fl.* (II: 133), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en skyndsamt och allsidig utredning av möjligheterna att till Västerbottens län förlägga ett statligt eller under statlig medverkan tillkommet pappersbruk.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 65 och II: 133 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av herrar *Karl Andersson*, *Gustaf Karlsson*, *Hes-selbom*, *Törnkvist*, *Andersson* i Malmö, *Mårtensson*, *Lindholm*, *Akerström*, *Hoppe* och *Persson* i Vinberg, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 65 och II: 133, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i det i motionerna angivna syftet föranstalta om utredning rörande lämpligheten och möjligheten av en ökad pappersproduktion under statlig medverkan.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! Jag skall med några ord be att få motivera min anslutning till den reservation, som är fogad vid utskottets utlåtande.

Det är kanske många som ha fått den uppfattningen beträffande reservationen, att dess väsentligaste syfte skulle vara en strävan att öka statens företagsamhet. Detta är emellertid inte fallet. I själva verket gäller vårt förslag en undersökning av möjligheterna för en utökning av de framtida produktiva tillgångarna beträffande förädlingen av skogens produkter. Och i vilket avseende skulle detta då gälla? För att visa vad vi avse i reservationen skall jag be att få anföra ett par siffror från denna. Det gäller exporten under år 1939. Då exporterades av pappersmassa 2 330 000 ton och av papp och papper endast 600 000 ton. Nu ha vi frågat oss, huruvida det inte skulle vara möjligt

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

att omvandla och förädla en större del av massan i papper. Tillgången på arbetsmöjligheter i landet skulle enligt vår mening därigenom ökas. Det gäller således här enligt vårt förslag en utökning av förädlingen av den begränsade råvaran, skogens produkter, och då en motion i frågan väckts ha vi ansett att denna fråga är värd en undersökning. Vi föreslå således i likhet med motionen en utredning rörande behov av och förutsättningar för en ökad papperstillverkning. Vi ha den uppfattningen, att förhållandena i vårt land på detta område inte äro så klara, att vi med någon tillförlitlighet kunna bedöma läget. Jag tror att om man läser de inkomna remissvaren, får man samma uppfattning.

Nu kan man ju fråga sig: kan inte den enskilda företagsamheten klara denna sak utan statens inblandning? Ett pappersbruk måste, såvitt vi kunna se, förläggas i anslutning till cellulosafabrik. Vi ha ingen invändning emot att enskild företagsamhet sköter denna angelägenhet, och förutsättningarna härför bör ju också en kommande utredning kunna klarlägga, liksom naturligtvis också, vilket påyrkas i både motionen och reservationen, i vad mån en statlig medverkan härtill skulle vara erforderlig och formerna för denna medverkan. För vår del är det huvudsaken att syftet ernås.

Beträffande platsen för förläggning av ett eventuellt pappersbruk har man i motionen framhållit, att detta måtte förläggas till Västerbotten. Vi ha emellertid ansett att det inte är lämpligt med denna snäva begränsning, som yrkas i motionen. Vi ha därför i vår reservation framhållit, att den föreslagna utredningen icke enbart skall gälla nämnda län, och med anledning därav ha vi i reservationens kläm föreslagit en utredning i motionens syfte.

I fråga om de remissvar, som inkommit, vill jag erinra om att industriförbundet har förklarat sig icke vilja motsätta sig att frågan göres till föremål för utredning. Domänstyrelsen, som i utskottets utlåtande angivits hava motsatt sig en utredning, har, om man närmare studerar vad domänstyrelsen yttrat, inte motsatt sig denna utredning på det sätt som utskottet har framhållit. Domänstyrelsen har visserligen uttalat tveksamhet om lönsamheten men säger i slutet av sitt svar, att en ingående teknisk-ekonomisk utredning och prövning är nödvändig, innan staten medverkar till startande av ett sådant företag. För min del har jag inte velat betrakta detta svar såsom bestämt avvisande utan egentligen tvärtom. Det finns således vissa stöd i remissvaren för att en utredning av denna fråga bör företagas.

Detta är, herr talman, de motiv, som för mig varit avgörande. när jag avslutit mig till reservationen. Jag ber att få erinra om att denna reservation har bifallits av första kammaren. Jag vill hemställa till andra kammaren att göra likadant och ber med dessa korta ord att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag uppskattar i alldeles särskilt hög grad reservanternas stora intresse för Norrlandsfrågorna, och jag vill försäkra att jag är övertygad om att herr Andersson i Malmö och hans medreservanter ha menat allvar med att hjälpa Norrland, när de i sin reservation ha yrkat på denna utredning. Men trots det kan icke jag som norrlänning biträda utredningskravet.

Redan i motionen ha framhållits svårigheterna att på grund av råvarutillgången i Västerbotten driva ett pappersbruk inom länet. Vetskapen härom har dock icke mäktat att dämpa motionsivern. Motionärerna ha också varit medvetna om vad de flesta norrlänningar veta, att storindustrin i Västernorrlands län själv har sina funderingar på att i Husum i Västernorrlands län inrätta,

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)
såvitt det finns möjlighet, ett pappersbruk. En svårighet förutom bristande råvarutillgång är dock kommunikationsförhållandena. För två år sedan beslöt riksdagen att begära snabba åtgärder för att påbörja ostkustbanans förlängning från Örnsköldsvik till åtminstone Husum, där Kempeverken ha för avsikt att utöka sin trävaruindustri. Vid den debatt, som då fördes, nämndes också ett pappersbruk.

Motionärerna äro heller inte okunniga om att statens egen industri i Norrland, Statens skogsindustrier, umgås med planer på att differentiera industrierna där uppe, och bland annat har frågan om ett pappersbruk diskuterats, men även där upptorna sig samma svårigheter som beträffande förhållandena i Västernorrlands län. Man saknar kommunikationer. Kommunikationsfrågan i kalixbygden har aktualiserats, och jag vet att nuvarande kommunikationsministern inser, hur nödvändigt det är att få kommunikationerna ordnade därstädes, t. ex. genom en järnväg Kalix—Morjärv.

När detta är kända förhållanden även för motionärerna måste jag som norrlänning reagera emot att de provinsmänniskor, som inte lyckats på grund av svårigheterna beträffande råvarutillgång och andra orsaker att få en eller annan industri till sin bygd, skola spränga den norrländska enheten och föreslå, att eftersom det eller det länet i Norrland har utsikt att få en eller annan förmån, då skola också vi det, ehuru vi erkänna att några rimliga förutsättningar för det icke finnas. Det är en av avund inspirerad motion som statsutskottet angivit starka skäl för att avslå.

Men därtill kommer ett skäl som för riksdagen i frågan om skrivelse borde vara avgörande. Det är allom bekant i riksdagen, att en kommitté arbetar för att utreda de norrländska förhållandena, såväl de kulturella och sociala som också de ekonomiska. Det är helt naturligt att denna kommitté inte kan undgå något så väsentligt som att utreda förutsättningarna för en differentierad industri i Norrland. Jag tillhör denna kommitté och kan därför meddela att kommittén redan angripit dessa problem. Visserligen har kommittén icke diskuterat frågan om ett pappersbruk, men trafik- och fraktfrågor äro föremål för utredning liksom också andra för industriell utveckling stora problem. I fråga om råvarutillgången — en för pappersbruk avgörande fråga — har skogsforskningsinstitutet igångsatt en utredning. Både norrlandskommittén, statens egen industri i Norrland och den privata industrien vänta på resultatet av denna inventering av naturtillgångarna där uppe. Vad är då naturligare än att man väntar till dess man får se resultatet åtminstone av den utredningen innan man skriver om utredning av ett pappersbruk.

Om nu emellertid riksdagen skriver, säger man, så kan ju detta bara befrämja frågan. Ja, om det vore så, då skulle jag biträda reservationen. Men om det är riktigt vad som är sagt, att den privata storindustrin i Norrland umgås med planer på att inrätta ett pappersbruk i Västernorrlands län, och om det är riktigt att också Statens skogsindustrier äro beredda att undersöka möjligheterna härför i Norrbotten och då även norrlandskommittén med all sannolikhet möter frågan, då ligger det väl ändå i sakens natur, att de planerna komma att fördröjas till dess den nu begärda utredningen är verkställd. Jag talar som norrlänning då jag säger, att det är ett norrländskt intresse att följa statsutskottet. Om jag tillika säger, att jag talar som mångårig riksdagsman, då jag varnar riksdagen att i tid och otid utnyttja skrivelseinstitutet till en lekball för enskilda motionärer, då har jag angivit bärande skäl för min ståndpunkt.

Jag främjar ett stort både riks- och norrlandsintresse, herr talman, då jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

Herr **Malmberg** i Skövde: Herr talman! Innan jag går att beröra den föreliggande sakfrågan vill jag med ett par ord relatera min allmänna inställning till arbetsmarknadsproblemet i Norrland, särskilt övre Norrland. Jag anknyter därvid till den debatt, som i går fördes här i kammaren beträffande järnverket i Norrbotten.

Den omständigheten att staten äger så betydande naturtillgångar där uppe i form av skogar, vattenfall och malmer medför onekligen särskilda förpliktelser för staten i fråga om uppgiften att utforma näringspolitiska problem, och vi ha inom avdelningen i utskottet, när vi behandlade detta spörsmål, också sökt taga hänsyn till dessa omständigheter. Vi ha likväl kommit till ett avstyrkande, och jag skall här summariskt redogöra för utskottets motiv.

Reservanterna ansluta sig till motionärernas uppfattning, att en nedgång i råvarutillgången under den kvantitet, som fordras för att fullt utnyttja tillgänglig kapacitet hos massaindustrien, kan befaras medföra minskade arbetstillfällen, och därför finna reservanterna det naturligt att dessa farhågor ge anledning till övervägande av möjligheterna att vidtaga åtgärder i syfte att genom en längre gående differentiering av produktionen eliminera dessa osäkerhetsmoment. Vid bedömandet av frågan om beredande av sysselsättning för den genom massaindustriens eventuella nedgång friställda arbetskraften bör enligt utskottets mening hänsyn i vart fall tagas till arbetsmarknaden inom övriga delar av landet, och vissa svårigheter med avseende å inträffad arbetslöshet kunna knappast lösas genom anläggande på det sätt, som motionärerna föreslå, av ett pappersbruk. Det bör också framhållas, att ett bruk för tillverkning av papp och grövre pappersalster drives med jämförelsevis ringa arbetsstyrka och att lönsamheten för ett pappersbruk på detta område måste betraktas som ganska oviss.

Vid behandlingen av ärendet i avdelningen ha yttranden inhämtats från domänstyrelsen och kommerskollegium, och den senare myndigheten har infordrat yttrande från bland annat Svenska pappersbruksföreningen liksom från handelskamrarna i Norrbotten och Västerbotten. Domänstyrelsen har anfört en synpunkt, som jag anser synnerligen viktig vid bedömandet av frågan. Man erinrar om att ett pappersbruk av bland annat värmetekniska skäl måste förläggas i omedelbar anslutning till cellulosafabrik. Staten äger ingen sådan fabrik inom Västerbottens län, och en statlig nybyggnad av en sådan fabrik kan inte ifrågasättas, eftersom skogstillgången icke förslår att försörja redan befintliga fabriker med råvara. Därest staten icke inköper någon av nu befintliga cellulosa-fabriker måste därför ett eventuellt pappersbruk förläggas till en i enskild ägo befintlig cellulosafabrik.

Pappersbruksföreningen anknyter i sitt yttrande till motionärernas utgångspunkt om den befarade råvarubristen och förutsätter, att man också tänkt sig köpa massa till den tilltänkta fabriken från redan befintliga massafabriker. Föreningen framhåller, att man i så fall inte kan utnyttja de fördelar, som äro förbundna med att ett pappersbruk har tillgång till egen massafabrik. Med hänsyn härtill finner pappersbruksföreningen, att de ekonomiska förutsättningarna måste betecknas såsom ogynnsamma. Det finns visserligen pappersbruk, som till övervägande del grunda sin produktion på köpt massa, men de ökade tillverkningskostnader, som därigenom uppstå, kompenseras av att dessa bruk äro belägna på ur distributionssynpunkt välbelägna platser. Reservanterna ha anfört, att de ökade transportkostnaderna för ett pappersbruk i Västerbotten i viss mån ha eliminerats genom järnvägarnas elektrifiering, och det är ju en synpunkt, som man inte utan vidare får förbise. Men det är väl å andra sidan så, som även pappersbruksföreningen anfört i sitt yttrande, att det nu ifrågasatta pappersbruket i rätt hög grad skulle komma att behäftas

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

med båda dessa nämnda nackdelar, att man inte har egen massafabrik och att man får räkna med höga distributionskostnader.

Reservanterna ha i sitt yrkande betonat, att man vid ställningstagandet till frågan om uppförande av ett pappersbruk i Västerbotten eller annorstädes måste ta hänsyn till såväl avsättningsmöjligheterna som de ekonomiska betingelserna i övrigt för pappersbrukets drivande och tillgången på arbetskraft. Utskottet har sökt bedöma dessa allmänna ekonomiska betingelser och därvid kommit till den slutsatsen, att det inte finns några sakliga skäl att föreslå en investering av statliga medel i ett pappersbruk av den art, som motionärerna åsyfta.

Som reservanternas talesman betonat, har reservationen delvis en annan innebörd än motionerna. I motionerna föreslås en utredning av möjligheterna att anlägga ett pappersbruk i Västerbottens län, men reservanterna vidga begreppet och vilja ha en utredning om lämpligheten och möjligheten av en ökad pappersproduktion under statlig medverkan. Vi ha inom utskottet även uppmärksammat detta större perspektiv. Jag vill i detta sammanhang erinra om att kommerskollegium i sitt yttrande påvisat, att dessa frågor äro föremål för utredning och prövning av norrlandskommittén, som kommer att uppmärksamma frågorna om Norrlands skogstillgångars storlek, användning och vidare bearbetning till mer eller mindre högt förädlade produkter, däribland papper. Herr Hedlund i Östersund har före mig påpekat, att norrlandskommittén följer dessa frågor, och vi ha inom utskottet ansett, att det framlagda projektet bör provas i detta större, mera allmänna sammanhang.

Med hänsyn till de omständigheter jag anført om motivering för utskottets ståndpunktstagande ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Falla: Herr talman! Det kan knappast vara erforderligt att närmare analysera de motioner, som ligga till grund för detta utlåtande, reservationen eller den förste ärade talarens, herr Andersson i Malmö, anförande. För var och en, som vill se denna fråga på ett praktiskt och realistiskt sätt och som tagit del av de yttranden från sakkunniga myndigheter och andra instanser, som äro bilagda detta utlåtande, måste det väl framstå som alldeles uppenbart, att den föreslagna utredningen inte påkallas av något faktiskt behov. Det förefaller, som om den enda förklaringen till att ett yrkande i den vägen har framkommit är den utredningspsykos, som riksdagen under de senaste åren lidit av och som härjat särskilt svårt i år. Jag tror det för riksdagens egen skull är önskvärt, att man kommer ur denna psykos och litet klarare bedömer de frågor och de ekonomiska realiteter det här gäller.

När man redan har en utredning, den stora norrlandsutredningen, som måste komma att syssla med detta problem i ett större sammanhang, förstår jag inte, varför man skall skriva och begära en ny utredning för denna speciella fråga. Det är dock uppenbart, att en sådan ekonomisk fråga sammanhänger med en rad andra ekonomiska förhållanden, som också utredas av norrlandskommittén. Att stapla utredning på utredning i samma fråga kan väl inte vara någon rimlig och förnuftig arbetsmetod? Låt den utredning vi ha om dessa problem, norrlandskommittén, arbeta i lugn och ro för att få fram det resultat, som väl ganska snart skall komma.

Jag kan inte finna, att det föreligger något reellt och praktiskt skäl för att sätta i gång denna utredning, och jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Herr Ljungqvist: Herr talman! Motionärernas utgångspunkt är ju, att man skall söka skapa en ny produktionsgren i Västerbottens län, en pappersindustri,

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

som skulle motverka en väntad nedgång i arbetstillfällena, således en industri, baserad på träet som råvara. Emellertid ha samtliga hörda myndigheter utom i viss mån Sveriges industriförbund, som en tidigare talare anmärkt, ställt sig avvisande till projektet. Svenska pappersbruksföreningen och Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare ha inte funnit någon anledning att starta någon ny utredning och kommerskollegium pekar i sitt yttrande på att Norrlandskommittén, som tidigare antytts, är sysselsatt med spörsmål av denna art. Man har således all anledning att liksom en föregående talare gjorde fråga sig, vad som är meningen med att begära en utredning, om redan en stor kommitté med specialkompetens för denna uppgift behandlar frågan. Om någonsin en utredning har varit onödig, måste den föreslagna utredningen vara det.

Det har i handlingarna pekats på åtskilliga anledningar, varför en utredning i förevarande läge inte är på sin plats. Man påpekar, att pappersbruket måste ligga i omedelbar närhet av en cellulosafabrik, och att pappersbrukets framtid överhuvud taget ter sig mycket oviss. Pappersbruksföreningen framhåller, att en av råvarubrist förorsakad sammankrympning av massaindustrien torde komma att påskynda den utveckling mot ett bättre tillvaratagande av avfallsprodukterna, som under senare år har accentuerats. För detta ändamål har också ett intensivt forskningsarbete bedrivits. Man kan således räkna med en utökning av massaindustriens produktionsprogram, som troligen kommer att kunna absorbera uppstående överskott av arbetskraft.

Reservanterna understryka, vad motionärerna säga, att »med den ensidiga inriktning den industri inom Västerbottens län har, som syftar till förädling av träet, kan en nedgång i råvarutillgången under den kvantitet, som fordras för att fullt utnyttja tillgänglig kapacitet hos massaindustrien, befaras medföra minskade arbetstillfällen». Detta vill inte heller pappersbruksföreningen bestrida. Den säger: »Riktigheten av motionärernas antagande, att bristande råvarutillgång för den norrländska träförädlingsindustrin kommer att framtvinga en begränsning av den nuvarande produktionsvolymen, ifrågasättes icke i och för sig.»

En sådan eventualitet måste man således även enligt pappersbruksföreningens mening räkna med. Emellertid pekar föreningen på fördelningen mellan arbetsföra och mindre arbetsföra åldrar och säger, att det spörsmålet osökt inställer sig, huruvida icke den allmänna brist på arbetskraft, som man kan vänta, kommer att mer än uppväga den under vissa förhållanden förutsedda minskningen av arbetstillfällena. Man kan då fråga sig, om överhuvud taget något överskott av arbetskraft kommer att uppstå, och om det skulle uppstå, finner man det inte osannolikt, att den kan finna en ur folkhushållets synpunkt effektiv användning på andra områden. Detta om frågan om ett pappersbruk i Västerbottens län.

Det mest uppseendeväckande i hela denna sak tycker jag emellertid, som en föregående talare understrukt, är att reservanterna i statsutskottet ha vidgat perspektivet betydligt och göra sig till förespråkare för en linje, som i mycket sammanfaller med de allmänna socialiseringsframstötter, som vi under föregående och innevarande års riksdagar i så rikt mått fått bevittna. Man säger, att »frågan om landets skogstillgångar och deras effektiva utnyttjande genom förädling samt om produkternas avsättningsmöjligheter är av stort allmänt intresse. — — — Efter tillkomsten av ett dylikt pappersbruk synes nämligen tillgänglig råvarutillgång kunna utnyttjas för att bereda jämnare sysselsättning för ett större antal arbetare än vad som är möjligt inom en industri, endast baserad på massatillverkning.»

Här finna vi också sysselsättningsmotivet som ett argument för ett statligt ingripande. Man drar också konsekvenserna av dessa allmänna ordalag, när

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

man säger, att »motionärerna ha nu föreslagit en utredning rörande möjligheterna att förlägga ett pappersbruk till Västerbottens län». Enligt reservanternas mening torde av motionärerna föreslagna utredning emellertid icke böra begränsas till nämnda län. Därefter kommer man med ett slutyckande, som innebär, att man skall i skrivelse anhålla, att Kungl. Maj:t ville »föranstalta om utredning rörande lämpligheten och möjligheten av en ökad pappersproduktion under statlig medverkan». Det är vad reservanternas slutligen komma fram till, och detta yrkande är, som jag nyss antydde, i släkt med de allmänna socialiseringsyrkandena.

Man säger, att industriförbundet i och för sig inte ställer sig avvisande till tanken på en utredning, och detta framgår också av trycket. Jag förmodar, att bland de tankegångar, som ligga bakom industriförbundets ståndpunkt, även finnes den, att man inte i princip har någon erinran mot statligt initiativ och statlig verksamhet i konkurrens med enskild, under förutsättning att den sker på lika bas och lika villkor och att således den allmänna medverkan från statens sida, som man talar om när det gäller pappersbruken, icke blir en medverkan av den art, som förekommit inom t. ex. skofabriken.

Man kan vänta det argumentet, att det här inte är fråga om en socialiseringsframstöt i vanlig mening. Ordalagen äro ju här något annorlunda genom att man från motionärernas sida inte räknar med annat än ett begränsat statligt initiativ. Men när reservanternas sedan ha vidgat motionärernas framstöt, som bara är lokaliserad till Västerbotten, till att avse statens allmänna medverkan när det gäller pappersbruksindustrin, så är detta endast ett utslag av samma allmänna tendens att eftersträva ökad omfattning av den statliga verksamheten, som man ofta får bevittna även i praktiken, där staten sedan tagit ett initiativ eller skaffat sig ett inflytande. Det finns åtskilliga exempel på — jag skall inte uppehålla kammarens tid med att anföra några sådana — hur man ena gången motiverar ett statligt ingripande med att det inte finns någon statlig verksamhet, på området, och att det därför behövs medverkan från statens sida på grund av spörsmålets intresse för samhället i dess helhet. En annan gång motiverar man ett ökat statligt inflytande, såsom i fråga om sockerindustrin, med att staten redan har ett inflytande, varför den måste ha ett ännu större sådant; och har staten fått ett ännu större inflytande, skall den till sist ha det totala inflytandet, d. v. s. det skall bli en fullständig socialisering.

Jag undrar, om inte reservanternas här, liksom utskottsmajoriteten när det gällde sockerindustrin, ha kastat en litet för stark politisk sidoblick på frågan, åtminstone får jag det intrycket av argumenteringen.

Vad själva sakfrågan beträffar, tycker jag att de skäl, som utskottet anfört, måste vara avgörande. Utskottet säger för det första att det är långt ifrån säkert att av motionärerna förutsatta sysselsättningsproblem inom Västerbottens län komma att uppstå, för det andra att den arbetskraft, som eventuellt friställes, kan finna god användning för andra uppgifter och inom andra delar av landet, för det tredje att svårigheterna med avseende å inträdande arbetslöshet knappast lösas genom anläggandet av detta pappersbruk samt för det fjärde att lönsamheten av ett sådant pappersbruk måste starkt ifrågasättas.

När dessa skäl ha anförts, finner jag, herr talman, att det är mycket goda grunder för att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Malmö erhöi på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Med anledning av den debatt, som här förts, vill jag först och främst säga — jag vänder mig då närmast till herr Hedlund i Östersund — att reservanternas ha ju inte begränsat utredningen rörande tillkomsten av ett eventuellt pappersbruk under statlig medverkan till att enbart avse ett

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

pappersbruk i Västerbotten eller Västernorrland. Vi ha inte gjort några geografiska gränsdragningar, och utredningen kan således gälla även andra delar av landet.

Den senaste talaren här drog ju fram socialiseringsspöket för att skrämma för reservationen. Jag vill då erinra om vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att vi reseranter inte ha tagit ställning till hurvida det skall bli ett statligt eller ett enskilt företag. Huvudsaken är att man får frågan utredd och ser vad som är möjligt och klokt att göra. Sedan får man avgöra vilka vägar det är lämpligast att gå. Är det på det sättet, såsom nu försäkrats av herr Hedlund och kanske även av andra, att saken kan klaras av den enskilda företagsamheten utan statlig inblandning, är det ju bara bra. Men det är väl ingenting, som hindrar att man kan få detta konstaterat genom en utredning. Och om staten skulle finna anledning att på ett eller annat sätt medverka, även om det blir ett enskilt företag, behöver det väl inte heller vara omöjligt.

Det var bara dessa synpunkter jag ville framhålla med anledning av den debatt, som här förts.

Härpå anförde

Herr Skoglund i Umeå: Herr talman! Då jag här står såsom motionär, skall jag be att i allra största korthet få lämna en motivering, varför motionen som sådan kommit att frambäras vid årets riksdag.

Av gjorda undersökningar framgår att råvarubasen för träindustrin krymper alltmer och att i vissa delar av landet denna industri faktiskt står inför nödvändigheten att företaga vissa inskränkningar av den nuvarande produktionen. Vi ha därför resonerat som så, att man måste på något sätt söka åstadkomma en kompensation för nedgången i arbetstillfällena. Vi ha menat, och denna vår uppfattning bestyrkes genom uttalanden från ledande industrimän, att man bör, när råvaran tryter, söka se till att man utnyttjar denna råvara så långt det överhuvud taget är möjligt. Hittills har ju den norrländska industrin i mycket stor utsträckning varit baserad på en produktion, som stannat vid plankan och massabalen, och man har överlåtit åt företagsamheten i andra delar av vårt land och i länder utom vår eget att ombesörja den fortsatta förädlingen. Riktigheten av detta vårt resonemang har, som sagt, bekräftats av ledande industrimän. Så sent som i förra veckan hade disponenten vid Holmsunds bruk kallat till ett sammanträde, vid vilket han informerade tidningspressen, kommunalmännen och fackföreningsstyrelsen om att man skulle söka ytterligare utnyttja den råvara, som man förfogade över, för att därigenom skapa ökad sysselsättning.

Vi äro givetvis inte blinda för att man måste gå fram även på andra vägar och skapa även småföretag. Men vi äro säkra på att om man verkligen skall kunna kompensera den nedgång i arbetstillfällena, som kommer att ske inom vissa delar av näringslivet, måste det skapas nya led i produktionen genom en ytterligare differentiering av densamma.

Det är alltså med detta vi ha motiverat vår framställning. Vi ha sett saken ur befolkningens egen synpunkt, och vi ha menat att eftersom problemet om att hålla sysselsättningen uppe nu verkligen börjar bli aktuellt, borde det inte möta några hinder att göra en speciell undersökning beträffande den fråga vi fört fram. Vi äro inte okunniga om att norrlandskommittén arbetar. Vi äro inte okunniga om att allt mellan himmel och jord i den del av landet, som ligger norr om Gävleån, kan sägas höra till norrlandskommitténs s. k. intresseområde. Men vi trodde inte att det var ett brott mot den helige ande, om man bröt ut en fråga och dryftade den särskilt, ty det har ju skett tidigare.

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

Det har skett beträffande Norrbottens järnverk, som vi ju i går beslöto att ytterligare utvidga. Även den frågan dryftades i en speciell utredning vid sidan om norrlandskommittén. Vi trodde att man skulle kunna gå till väga på samma sätt, när det gäller det nu diskuterade spörsmålet.

Herr Hedlund i Östersund vill göra gällande, att vi försöka driva en sprängkil mellan olika län och provinser i Norrland. Jag måste ju säga, att man skall begå våld på sanningen, om man skall kunna lägga in något sådant i den motivering, som vi ha anfört i vår motion, och i det syfte, som har legat bakom vår framställning i detta avseende.

Jag lyssnade till ledamoten av norrlandskommittén herr Velander, när han i första kammaren tog ställning till frågan om en utredning. Han resonerade som så, att även norrlandskommittén kunde naturligtvis ha anledning att komma in därpå, men han hade inte upptäckt vad herr Hedlund har upptäckt, nämligen att saken redan är nästan klar.

Jag är mycket road av herr Hedlunds sätt att berätta historier, men jag har faktiskt en känsla av att det var mer herr Hedlunds färdighet i det avseendet än hans förmåga att göra en objektiv historieskrivning, som kom till användning, när herr Hedlund här försökte trycka ned reservanterna i det s. k. stövelskaftet.

Jag vill till sist beträffande herr Hedlunds inlägg säga, att jag tror att han här mer talade som ledamot och kränkt ledamot av norrlandskommittén än som ledamot av riksdagens andra kammare.

Till herr Falla vill jag i all korthet säga, att han var i dag precis lika negativ, som han var, när vi möttes i går kväll. Det vara bara den skillnaden, att han var inte fullt lika knarrig. Med det tror jag att jag kan lämna herr Falla och problemet herr Falla åt sitt öde.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Falla**, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Det var ju rätt angenämt, att herr Skoglund i Umeå lämnade »Falla och problemet Falla» åt sitt öde. Annars kunde man misstänka, att han skulle vilja skriva till Kungl. Maj:t och begära utredning om mig också, eftersom det ju enligt herr Skoglund och åtskilliga andra inte finns någonting mellan himmel och jord, som inte behöver utredas.

När jag nu hörde herr Skoglund tala om detta pappersbruk, erinrade jag mig osökt det stora utredningsprojekt från hans sida, som avlivades i går kväll, nämligen om ett norrländskt universitet. Jag förmodar, att den stora och vackra tanken på ett sådant behövde kompletteras med det här mera materiella uppslaget med ett pappersbruk. Jag förmodar också, att det väsentliga för herr Skoglund är en åtgång av papper och inte det praktiska resultatet.

Att frågan om Norrbottens järnverk inte blivit föremål för utredning av norrlandskommittén, är kanske rätt förklarligt. Norrlandskommittén har inte arbetat mer än några år, medan den första propositionen om Norrbottens järnverk kom 1939, och sedan har ju detta järnverk varit en realitet och utvecklats på sitt alldeles särskilda sätt. Herr Skoglund kan väl ändå inte föreställa sig, att man skulle skicka frågor, som röra ett i gång varande statligt företag, till utredning av norrlandskommittén. Det förutsätter ett verklighetsfrämmande betrakelsesätt, som man kanske skulle kunna tro herr Skoglund om, men knappast någon annan.

Herr **Skoglund** i Umeå erhöll jämväl ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag skulle bra gärna vilja se herr Falla i höst resa omkring i

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

Västerbotten på s. k. valfiske och försöka föra fram de synpunkter, som han här nu senast anförde.

Herr **Falla**, som på nytt erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: På tal om valfiske fanns det för en del år sedan här i kammaren en man, en norrlänning som också kom in på valfiske och även sitt eget valfiske, när han skulle försvara en sådan motion som denna — visserligen litet mer förnuftig än den här, men i alla fall en liknande. Han tog då ett litet exempel. Det var, sade han, en man som kastade ut sin metrev. Först slängde han ut den i det högra hjulspåret, men där fick han ingenting. Då slängde han ut den i det vänstra hjulspåret, i det han resonerade som så: »Nappade det inte där, så kanske det nappar här.»

Det förefaller som om herr Skoglund resonerar på ungefär samma sätt.

Herr **Skoglund** i Umeå erhöll jämväl ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag har litet svårt att föreställa mig, att man bedriver fiske i ett hjulspår. Jag trodde att det behövdes vatten för det. Men kanske det är litet andra förhållanden på närkeslätten.

Härpå yttrade:

Herr **Andersson** i Mölndal: Herr talman! Det förekommer ofta, när det gäller viktiga spörsmål av detta slag, att man saknar en av de parter, som borde få komma till tals. Så är förhållandet även i detta fall. Det har här inhämtats yttranden från olika organisationer, men man har inte inhämtat något yttrande från arbetarparten, som säkerligen också har ett icke obetydligt intresse av saken. Det vore lämpligt, om man i fortsättningen, när det gäller spörsmål av detta slag, även låte arbetarparten få uttala sin mening.

Pappersindustriarbetarförbundet har nog ingenting emot att det kommer till stånd en utredning av det slag, som här föreslagits av reservanterna, vilka ju inte ha begränsat utredningen att avse ett pappersbruk för enbart Västerbotten utan som vilja att utredningen skall omfatta även övriga län. Skall man företaga en utredning rörande byggandet av ett pappersbruk, bör man nog under söka, var de bästa ekonomiska betingelserna för en sådan anläggning överhuvud taget äro för handen. Och man bör inte begränsa utredningen endast till frågan om byggandet av ett pappersbruk, utan det vore fördelaktigt, om den kunde omfatta även spörsmålet om de framtida förutsättningarna för den svenska massa- och pappersindustrin. För närvarande finns det visserligen betydande avsättningsmöjligheter för denna industri på den inhemska marknaden, och det råder också i utlandet ett mycket stort behov av papper. Men vi ha erfarenheter från 1930-talet, som vittna om att det kan vara förenat med betydande svårigheter att vinna avsättning för det svenska papperet ute på världsmarknaden. Läget var ju då det, att de länder, som voro köpare av svenskt papper, i stor utsträckning själva önskade tillverka den färdiga produkten och endast ville ha det halvfabrikat i form av massa, som vi tillverkade här i landet.

Det är alldeles riktigt, såsom reservanternas talesman här anført, att det vore bättre om vi i vårt land kunde tillverka helfabrikatet alltså papperet, i stället för att exportera massa, och det vore lämpligt att i samband med den nu föreslagna utredningen undersöka, i vad mån det i framtiden kan vara möjligt att vidga exportmarknaden för det svenska papperet.

Ur pappersindustriarbetarsynpunkt vore det sålunda fördelaktigt, om en utredning kunde komma till stånd och att man inte endast undersökte var de bästa ekonomiska betingelserna finnas för ett eventuellt nytt pappersbruk, utan

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)
att utredningen även vidgades att omfatta frågan om den svenska pappersindustriens förutsättningar i framtiden.

Herr talman! Med hänsyn till vad jag här anfört har jag inte något att erinra mot det förslag, som reservanterna ha framlagt.

Herr **Mäler**: Herr talman! Jag tar till orda för att anmäla en från herr Hedlunds åsikt avvikande mening rörande norrlandskommitténs befattning med hithörande problem. Jag har uppfattat norrlandskommitténs uppgift på det sättet — herr Hedlund måste nog vitsorda att kommittén har lagt sitt arbete efter sådana linjer — att kommittén skulle undersöka, på vad sätt den industriella företagsamheten i Norrland kan underlättas, vare sig det är fråga om statlig eller enskild verksamhet, om stora eller små företag. Det har alltså gällt att undanröja hinder i fråga om arbetsmarknadens organisation, elkraftförsörjningen, transportmöjligheterna, yrkesutbildningen o. s. v. Kommittén har sett sin uppgift vara att på dessa olika områden undersöka, varför näringslivet i Norrland har sackat efter, och att framlägga förslag till avhjälpande av bristfälligheterna.

Däremot har kommittén icke fattat sin uppgift så, att den skulle framställa konkreta förslag beträffande olika näringsföretag och t. ex. säga, att på den och den platsen skall det finnas en plåtslagare, på den och den läggas ett pappersbruk o. s. v. Sådana spörsmål måste uppenbarligen i varje särskilt fall undersökas och prövas för sig, och det är med hänsyn därtill som jag både nu och i andra sammanhang har ansett mig kunna biträda förslag om specialundersökningar i syfte att åstadkomma ny företagsamhet.

Herr Hedlund tycks här också vilja i någon mån tala på västernorrälänningarnas vägnar och gör gällande, att den västerbottniska framstöten skulle kunna äventyra de planer, som finnas på att skapa ett pappersbruk i Västernorrland. Jag måste säga, att jag har inte några sådana farhågor. Jag är icke övertygad om att de planer, som herr Hedlund redovisat, äro så mogna för sitt utförande, att man överhuvud taget kan tala om att det är någonting att ta på. Om de av honom citerade privata företagen ha denna vilja att åstadkomma en ytterligare förädling av Norrlands trämassa, gissar jag, att de endast känna sig stärkta i denna sin vilja, om man från statens sida vidtager vissa åtgärder för att främja samma strävanden. Jag vill som västernorrälänning säga, att jag icke har några betänkligheter inför det förslag som föreligger från reservanternas sida.

Vad norrlandskommittén i övrigt beträffar skulle jag vilja framhålla, att om man tolkar dess uppgift som herr Hedlund i dag gör, så förmodar jag, att både här i riksdagen och i folkmedvetandet komma de farhågor att bekräftas som uttalades, när denna jättekommitté på sin tid tillsattes, nämligen att kommittén skulle bli en kyrkogård, på vilken man skulle begrava varje uppslag som avsåg att gynna norrländsk företagsamhet och norrländskt initiativ. Fattar man kommitténs uppgift på det sättet, att dit skall stoppas varje uppslag som framkommer, då lär kommittén efter hand komma att förlora det förtroende, den good-will, som den för närvarande faktiskt har. Om varje uppslag som nu kommer fram här i riksdagen eller annorstädes skall avfärdas med att detta sköter norrlandskommittén om, då tror jag att både norrlandskommittén och Norrland äro att beklaga.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr **Hedlund** i Östersund, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Herr Mäler bekräftade fullständigt vad jag sade i mitt första anförande. Jag sade, att norrlandskommittén söker bana vägen för en

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

differentierad industri i Norrland bland annat genom förbättrade kommunikationer och andra åtgärder. Jag sade också att det måste ligga i sakens natur, att norrlandskommittén även torde möta en sådan sak som ett pappersbruk i Norrland. Nu säger herr Mäler, att detta är oriktigt, därför att norrlandskommittén icke sysslar med sådana detaljer. Men, herr Mäler, vi tillhöra ju båda en delegation inom norrlandskommittén, som speciellt skall utreda, huruvida sågverket på Seskarön skall fortsätta sin verksamhet. Vi tillhöra samma delegation, som skall undersöka, huruvida förutsättningar finnas för en sulfitfabrik i Norrland. Är icke detta att lägga sig i detaljfrågor? Om norrlandskommittén blivit eller blir en kyrkogård, ligger det en trygghet i, att en av de verksamaste vaktmästarna på den kyrkogården är herr Mäler, och han tillser nog att ingen skendöd begraves.

Jag har, herr Skoglund i Umeå, ingenting emot att allt mellan himmel och jord föres fram i riksdagen, och jag känner mig som ledamot av norrlandskommittén inte det minsta trampad på tårna, om t. ex. herr Skoglund nästa år skulle falla på idén att väcka en motion och säga: eftersom det finnes sockerbruk i Skåne, hemställer jag, att staten skall utreda frågan om att förlägga ett sockerbruk även i Grisbacka.

Vidare yttrade:

Herr Mosesson: Herr talman! Jag skall icke göra herr talmannens lidande så långt. Mina vänner på norrlandsbänken ha en gång hedrat mig med namnet norrlandsvännen. Jag hoppas att, så länge jag är kvar i riksdagen, få bära det namnet. Jag kan säga, att en av de mest skakande syner som jag sett som svensk riksdagsman var, när jag såg en mängd lastbryggor ruttna och en mängd sågramar rosta ned samt i Råneå såg 600 à 800 unga människor samlade för att höra vad riksdagsmännen kunde ha att svara deras representanter, när de frågade, om det fanns något jobb åt dem. Det är sådana syner, som ha etsat sig in och som göra, att man tänker och måste tänka på denna landsända.

Men, herr talman, jag begärde ordet icke för att säga dessa banala och rent personliga saker utan för att framhålla, att såvitt jag kan förstå finns det en angelägenhet som är viktigare för Norrland än att man får en och annan *större* anläggning där uppe. Det är industriidkare här i landet, som ha frågat mig, eftersom de trott att jag hade en rätt stor lokalkännedom, var de skulle förlägga den och den industrien, där det kunde finnas arbetskraft för dessa industrier. Det gällde företag, som icke voro så särdeles stora. Jag har den uppfattningen, att det skulle vara en angelägenhet av första ordningen för statsmakterna att genom reducering av fraktsatser, taxor och på annat sätt söka stimulera sådana personer att i Norrland upprätta industrier eller flytta dem till Norrland, där det finns dugligt folk för sådana företag. Jag tror, att förutsättningarna därigenom skulle bli större även för Norrland att i en framtid möta den kris, som kan komma, än vad de voro förr i världen. När man förr i världen hade en del större företag som störtade, blevo hela trakter snart sagt blott en råvarubas.

Jag kommer, herr talman, att rösta för utskottets hemställan.

Herr Sandberg: Herr talman! Jag vill i all korthet angiva, varför jag inte kommer att lägga min röst vare sig för utskottets hemställan eller för reservanternas förslag. Givetvis är jag som norrlänning och västerbottning intresserad av en förbättring av näringslivet i Norrland, bland annat genom en ökad differentiering av detta näringsliv och en längre driven förädling av de råvaruprodukter som där finnas. Detta kan dock icke nödvändiggöra, att jag i

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)
detta sammanhang måste taga ställning till det nu framförda utredningskravet.

Vad gäller utskottets yttrande, som innebär en sammanfattning av de betänkligheter som framförts av olika myndigheter mot tanken på ett pappersbruk i Norrland, måste man givetvis tillmäta de framförda synpunkterna ett betydande värde, fastän jag å andra sidan tycker, att man staplat upp svårigheterna ovanpå varandra så högt som möjligt och litet till.

Vad sedan reservationen beträffar skall jag endast säga, att jag inte kan vara med på den förordade utvidgningen av utredningen till att omfatta lämpligheten och möjligheten av en ökad pappersproduktion under statens medverkan i hela landet. Såsom reservationen här är skriven är det icke längre en norrlandsfråga som det nu gäller.

Anledningen varför jag i denna fråga handlar som jag gör och nedlägger min röst är, att frågan är föremål för utredning inom norrlandskommittén. Man har diskuterat, hur man skall tolka kommitténs direktiv. Diskussionen mellan herr Mäler och herr Hedlund är ju ganska belysande. Jag tycker nog, att herr Hedlund lämnat nöjaktigt besked på denna punkt. För mig är det i alla händelser uppenbart, att denna fråga ligger direkt inom kommitténs domvärjo på ett helt annat sätt än t. ex. frågan om Norrbottens järnverk, som herr Skoglund i Umeå anförde som ett exempel på att även frågor om Norrlands näringsliv kunna utredas separat samtidigt som norrlandskommittén arbetar. Jag skall inte vidare diskutera med herr Mäler, om norrlandskommittén har den uppgiften att taga ställning i det konkreta fallet till anläggningen av en viss industri på en viss ort. Såsom herr Hedlund upplyst, förekommer dock även detta. Det är i alla händelser uppenbart, att förutsättningarna för en vidgad industri och en vidgad förädlingsverksamhet i Norrland måste göras till föremål för ingående undersökningar och att därvid även just den fråga som det här gäller måste beaktas.

Herr talman! Jag har endast velat anföra dessa synpunkter på den föreliggande frågan.

Herr **Malmberg** i Stockholm: Herr talman! Jag skulle vilja framföra en synpunkt i denna fråga. Det föreligger här i landet ett mycket stort behov av att pappersproduktionen ökas. Situationen är för närvarande den, att man har ålagt sig en frivillig pappersransonering vad tidningarna beträffar, och tryckeriindustrien har också fått en viss anmaning att minska sitt behov av papper med 10 %. Detta är dagens situation. Man kan väl antaga, att det allt fortfarande kommer att föreligga ett stort behov av papper både här i landet och ute i världen och att den tid, som vi gå till mötes, i stor utsträckning inte bara blir en atomenergiens tid utan också pappersålderns, ty det finnes väl anledning att förutsätta, att den mänskliga kulturen stiger och därmed också behovet av papper. Man mäter ju ett lands kultur efter pappersförbrukningen, och där står visserligen Sverige högt, men icke i toppen.

Herr Andersson i Malmö framhöll, att reservanternas icke begränsat sig till ett visst län, och därmed har ju en av huvudinvändningarna i den kritik som framförts bortfallit. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas hemställan.

Herr **Ljungqvist**: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av dels ett yttrande av herr Skoglund i Umeå och dels ett yttrande av herr Andersson i Mölndal.

Om jag icke missminner mig, sade herr Skoglund, att det var en special-

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

undersökning det gäller och att han hade svårt att förstå att man ger en vidare tolkning åt motionärernas framstöt. Jag ber då att få erinra herr Skoglund om att detta har faktiskt gjorts av reservanterna, inte av motionärerna. De senares framställning är lokalt begränsad, men reservanterna ha vidgat deras framstöt till att gälla pappersbruk överhuvud taget. Ett bevis på att den saken har uppfattats även av andra än mig är herr Anderssons i Mölndal yttrande, att han icke ville inskränka sig ens till det område, som reservanterna hade linjerat upp, utan ville ha en utredning rörande hela massa- och pappersindustriens kommande förutsättningar.

När jag hörde detta, erinrade jag mig någonting, som jag läste i morse. Det var en artikel av statsrådet Myrdal i tidskriften *Industria*. Han säger där: »Den ofta hävdade föreställningen att det skulle ha varit själva planhushållningssträvandena såsom politisk kraft som fört till den större volymen av statsingripanden är historiskt felaktig. Tvärtom har det mycket länge regelbundet varit den oavbrutna ökningen av statsingripanden, som i sin tur rest kravet på en mera planmässig, från centrala synpunkter genomförd samordning av de särskilda ingripandena.» Det förefaller också i detta fall, som om tanken på det ena initiativet ger tanken på ett ytterligare initiativ. När man konstaterar, att det i reservanternas kläm talas om utredning rörande lämpligheten och möjligheten av en ökad pappersproduktion under statlig medverkan, tror jag, att man är berättigad till den argumenternig som jag tillåter mig framföra.

Jag vill säga till kammarens ärade ledamöter, att det måste väl vara rätt begripligt, att man ser saken på detta sätt, när man i ett par år suttit i sådant utskottsarbete, där man fått att göra med den ena framstöten efter den andra av socialiseringsnatur och väl känner igen de ordalag i vilka dessa framstötter bruka klädas. Jag vill bara erinra om att vi ha haft en hel rad av dubbel-motioner från socialdemokratiskt och från kommunistiskt håll, genom vilka som en röd tråd gått yrkandet på statens ingripande. Det har gällt försäkringsväsendet, skoindustrien, gruvorna, krigsindustrien, kvalitetskontrollen och sockret, för att bara göra en axplockning. Det har varit precis som ett kommunicerande kärl. Har man slagit en kommunistmotion i ena kärlet, har det kommit upp en socialdemokratisk motion i det andra. När man sedan, som sagt, känner igen ordalagen i den utvidgning av motionärernas framstöt som reservanterna gjort, måste man bli en smula misstänksam. Hade reservanterna begränsat sig till motionärernas syfte, skulle jag inte använt den argumentering som jag här framfört.

Till sist vill jag bara göra en allmän reflexion rörande utredningar. Det var icke länge sedan vi här i kammaren hade en debatt rörande förhållandena i administrativt avseende mellan regering och riksdag och riksdagens arbets-sätt, där man från regeringshåll klagade sin nöd över den arbetsmängd som måste avverkas och svårigheterna att avverka densamma, svårigheter, som avspeglas också i riksdagsarbetet. Jag undrar, om icke dessa svårigheter ha ökat i väsentlig mån genom det ganska ohämmade utredningsraseri som, enligt min uppfattning, har gripit kammaren och som nödvändigtvis måste ställa stora anspråk på att arbetskrafter i olika avseenden kaytas till alla dessa utredningar, något som också i sin tur mycket lätt får återverkningar på riksdagsarbetet. Jag undrar, om man icke i något enda fall skulle kunna med framgång vädja till kammaren att icke bifalla ett utredningskrav bara därför att det är så enkelt att visa ifrån sig en fråga genom en utredning, att »en utredning som är förutsättningslös kan man väl alltid gå med på». Skulle man verkligen inte någon gång kunna sätta stopp? Det är också en av anledningarna att jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

Herr **Brandt**: Herr talman! Man måste ju ha full förståelse, när det från Norrland kommer ett krav på en ökad differentiering av industrien där uppe. För min del har jag full förståelse härför.

Nu vill jag emellertid i detta speciella fall framhålla, att man inte får blunda för att det finns stora svårigheter när det gäller ett pappersbruk. Detta har påpekats i remissyttrandena, och jag har för min del en ganska rik erfarenhet från mitt arbete inom pappers- och massaindustrien, att det blir dryga distributionskostnader. Hamnarna i Norrland äro icke helt isfria under hela året, och man kan inte, som man säger här — jag vet icke om det är i motionen eller i något yttrande — frakta papperet på järnväg ned till Göteborg. Det är uppenbart, att det skulle ställa sig alldeles för dyrt.

Att bygga enbart ett pappersbruk tror jag inte är möjligt, utan det måste ingå som en integrerande del i en större industri, såsom man har det ordnat inom den enskilda företagsverksamheten på detta område. Där har man ett pappersbruk i samband med ett sågverk, som ligger i närheten, eller också har man en massafabrik och ett pappersbruk intill varandra. Endast på detta sätt kan man skaffa ett verkligt ekonomiskt bärkraftigt företag, när det gäller ett pappersbruk. Man kan heller icke, såsom här har framhållits, bortse från att i detta fall arbetskraft kanske måste tas från södra Sverige. Detta gör, att man icke får överdriva förhoppningarna om att på detta sätt kunna skapa arbete åt norrländska arbetare.

En annan sak är, att vi icke ha lika stora möjligheter att exportera papper som att exportera massa. Alla känna ju till, hurusom man i andra länder velat höja tullsatserna på den färdiga varan. Vi ha visserligen kunnat gå igenom dessa tullmurar genom att perforera våra pappersark. Den svenska massa- och cellulosaindustrien har emellertid haft mycket större expansion och större export, än vad pappersindustrien haft.

Nu har herr Andersson i Mölndal påpekat vilka förhållanden som på 1930-talet rådde inom pappers- och cellulosaindustrien. För att icke hålla på för länge skall jag endast be att få understryka vad han sagt i dessa avseenden. Man får icke stirra sig blind på de förhållanden som i dag äro rådande med denna pappersbrist. Vi vilja inte ha tillbaka förhållandena på 1930-talet med korttidsarbetslöshet på detta område, som kanske inte var mindre än den som finns inom skoindustrien.

När jag trots detta resonemang i detta fall tillstyrker reservanternas förslag, så är det med hänsyn till att de inte begränsat sitt yrkande till enbart Västerbotten utan begära en mera förutsättningslös utredning. Jag vill där understryka vad herr Andersson i Mölndal sade om att man bör ta hänsyn även till massaindustrien och pappersindustrien. Här ha vi en enskild pappersindustri, vi ha en kooperativ företagsamhet. Varför skulle man inte också kunna skapa en statlig vid sidan av den?

Även jag har förvänat mig över att inte utskottet har remitterat detta ärendet till Svenska pappersindustriarbetarförbundet. Det vill synas, som om vi ännu inte tillräckligt ha tillgodogjort oss den uppfattningen, att även arbetarna utgöra en betydelsefull faktor i produktionen. Här har man remitterat ärendet till Svenska pappersbruksföreningen, alltså till arbetsgivarnas förening, för att de skulle yttra sig, men vad arbetarna ansågo om saken betraktade man som mindre betydelsefullt. Det är ett ganska anmärkningsvärt faktum, och jag vill för min del ställa den uppmaningen till kammarens ledamöter att vid liknande tillfällen låta även arbetarparten få säga sitt ord i frågan.

Nu har jag varit i kontakt med Svenska pappersindustriarbetarförbundet, och även om man där hyser samma farhågor som jag, eller åtminstone är fullt

Statlig medverkan till ökad pappersproduktion. (Forts.)

införstådd med svårigheten att skapa ett pappersbruk i Norrland, är man ändå ytterst angelägen om att riksdagen antar reservanternas förslag, så att en förutsättningslös utredning kan komma till stånd. För min del skulle jag vilja säga, att en sådan kanske kunde ha något gott med sig, även om den inte ledde till något som helst positivt resultat. Man såg ju hur det var inom skoindustrien. Så snart man igångsatte en utredning på det området, skedde ganska markanta förbättringar, även om det var många andra omständigheter som spelade in.

Ja, herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ljungqvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande vote-ringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren med avslag å statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 206 bifaller den vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 79 ja och 57 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit utskottets hemställan och bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 7.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 41, i anledning av väckta motioner om inrättande av en riksskattenämnd.

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner I:150 av herr *Anderberg m. fl.* och II:252 av herr *Nilsson* i Göteborg *m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att en riksskattenämnd, organiserad i huvudsaklig överensstämmelse med vad som i motionerna anförts, skulle inrättas med uppgift att främja enhetlighet i taxeringen mellan de olika länen och taxeringsdistrikten samt att därutöver utöva en rådgivande och vägledande verksamhet för beskattningsmyndigheterna.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I:150 av herr *Anderberg m. fl.* och II:252 av herr *Nilsson* i Göteborg *m. fl.* om inrättande av en riksskattenämnd icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Velander, Hagberg* i Malmö, *Sandberg* och *Janson* i Frändefsta, som ansett att utskottets yttrande bort ha viss i reservationen angiven lydelse.

Andra kammarens protokoll 1946. Nr 31.

Motioner om inrättande av en riksskattenämnd.

Motioner om inrättande av en riksskattenämnd. (Forts.)

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Janson** i Frändesta: Herr talman! Jag skall bara be att få med några ord motivera den reservation, under vilken jag bland andra har mitt namn. Det är ju en känd sak att en grundprincip i vårt taxeringssystem är att söka få likformighet mellan taxeringarna för var och en som taxeras för skatt och att göra likformigheten till densamma över hela landet. Det är så, det vet man bland praktiskt taxeringsfolk, att dessa grundläggande önskemål inte ha uppnåtts. Man har också från riksdagens sida varit på det klara med den saken.

Redan 1941 beslöt riksdagen efter hemställan från bankoutskottet, att Kungl. Maj:t skulle föranstalta om utredning för skapande av ett organ, genom vilket dessa önskemål skulle kunna uppnås. Man önskade ett centralorgan, som dels skulle kunna tjänstgöra som rådgivande och dit man alltså skulle kunna vända sig för att få upplysning om hur olika taxeringsproblem borde lösas, men som också skulle få en sådan ställning och en sådan sammansättning att dess uttalanden vore auktoriativa och t. o. m. bindande.

Anledningarna till att denna reservation tillkommit äro två. Den ena är att reservanterna anse, att det är en överlappsgärning, när utskottet begär en utredning, eftersom man redan två gånger från riksdagens sida har uttalat, att Kungl. Maj:t borde ta upp denna fråga till utredning. Den andra, och det är den viktigaste anledningen, är att detta rätt otydligt formulerade utskotts-
betänkande i alla fall synes vara så formulerat, att det berövar Kungl. Maj:t möjligheten till en förutsättningslös utredning. Det, som jag ser det, mycket viktiga spörsmålet, huruvida detta centralorgan skulle få enbart rådgivande karaktär eller möjligheter att även göra auktoriativa eller bindande uttalanden, har man faktiskt såvitt jag kan läsa detta utskottsbetänkande skrivit bort, och reservanterna mena att det är onödigt att på förhand göra sådana uttalanden att Kungl. Maj:ts möjligheter att göra en förutsättningslös utredning beskäres.

Det är detta, herr talman, som har varit anledning till vår reservation, och jag ber att få yrka bifall till densamma.

Herr **Orgård**: Herr talman! Som kammarrens ärade ledamöter vid en jämförelse mellan utskottets betänkande och reservationen kunna finna, råder ingen större skillnad mellan dem. Även i utskottsbetänkandet ges möjligheter för Kungl. Maj:t att utreda om tillsättandet av en nämnd, som också har till uppgift att utfärda bindande förklaringar, i anslutning till vad som begärdes vid 1941 års riksdag. Det visade sig emellertid senare, att kravet på att riksskattenämnden skulle kunna utfärda bindande och auktoriativa förklaringar medförde stora svårigheter när det gällde att dra gränsen till de övriga skattemodstolarna.

Utskottets betänkande innebär icke, att utredning i detta avseende icke skulle försättas, men utskottet menar att Kungl. Maj:t icke bör vänta med att tillsätta en skattenämnd för att utöva rådgivande verksamhet till dess den svårare frågan blir löst, utan att Kungl. Maj:t bör kunna tillsätta en sådan nämnd tidigare. I den mån erfarenheten sedan visar att denna nämnds verksamhet kan utvidgas, kan frågan tas under omprövning och nämnden jämväl få nya uppgifter.

Jag skulle förmoda att ett bifall till utskottets hemställan ännu mera positivt än ett bifall till reservationen skulle tjäna det ändamål, som i reservationen har åsyftats. Såvitt reservationen innebär, att en utredning icke bör igångsättas förrän även frågan om nämndens befogenheter är klar, försenas saken om

Motioner om inrättande av en riksskattenämnd. (Forts.)

reservationen bifalles, och man bör komma snabbare till resultat, om man bifaller utskottets förslag.

Jag ber att sålunda få yrka bifall till utskottets betänkande.

Herr Janson i Frändesta: Herr talman! Jag fattade utskottets ärade talesman på det viset, att om Kungl. Maj:t skulle finna för gott att i samband med denna nämnds tillsättande redan nu utreda frågan, huruvida denna nämnd skulle kunna få möjlighet till auktoritativa uttalanden, så har utskottet ingenting att erinra mot den saken. Utskottsbetänkandet är nog inte formulerat så positivt, men när nu utskottets talesman gör ett så klart medgivande, är jag tacksam. Med detta har reservationen också fyllt sin huvudsakliga uppgift.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet förgade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 56, i anledning av väckt motion om ändrade pensionsbestämmelser för vissa häradsskrivare.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 50, i anledning av väckta motioner om utredning angående ändring av gällande bestämmelser om försäljning av kyrklig jord. *Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord.*

Första lagutskottet hade till behandling förehått två inom andra kammaren väckta motioner, nr 270 av herr Jacobson i Vilhelmina och nr 351 av herr Johansson i Torp m. fl.

I motionen II: 270 hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en skyndsam utredning av nu gällande förfarande vid försäljning av ekklesiastik jord i syfte att åstadkomma en bättre överensstämmelse mellan denna och de av statsmakterna uppdragna riktlinjerna för bostadspolitik.

I motionen II: 351 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning om vidgad rätt till försäljning av kyrklig jord samt framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motioner, II: 270 och II: 351, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om översyn av gällande bestämmelser om försäljning av kyrklig jord under beaktande av vad utskottet i sin motivering anfört samt framläggande för riksdagen av de förslag, som därav kunde föranledas.

Reservation hade avgivits av herrar Karl Emil Johanson, Westman, Löthner, Werner och Ljungberg, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava annan, i reservationen närmare angiven lydelse samt att utskottet bort hemställa

»A) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om översyn av bestämmelserna om förfarandet vid försäljning av kyrklig jord i syfte att åstadkomma en rationellare och snabbare handläggning, samt

B) att motionen II: 270, i den mån den icke blivit besvarad genom utskot-

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)
tets hemställan under A), ävensom motionen II: 351 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr Ljungberg: Herr talman! Första lagutskottet har i föreliggande utlåtande behandlat två motioner som båda ha avseende på försäljningen av kyrklig jord. I bägge uttalas önskemål om att de regler, som nu gälla för försäljningen, skola ändras. De båda motionerna ha således samma föremål, men de skilja sig högst väsentligt i sina syftemål, inte bara så till vida att den ena motionen, II: 270, huvudsakligen tar sikte på exploateringsmark, medan den andra, II: 351, har uppmärksamheten riktad huvudsakligen på jord, som lämpar sig för jordbruk. I själva verket går skillnaden i uppfattning mellan de bägge motionsgrupperna betydligt djupare.

I den första motionen, som är väckt av herr Jacobson i Vilhelmina, uttalas den uppfattningen att de lokala myndigheterna ha alldeles för mycket att säga till om i fråga om sådan försäljning, speciellt i prishänseende. I den andra motionen, av herr Johansson i Torp m. fl., säger man däremot att det är behövt att de lokala myndigheterna få en vidgad kompetens i dessa avseenden. Det är således ganska oförenliga önskemål, som kommit till uttryck i de båda motionerna, men första lagutskottets majoritet har velat tillgodose båda uppfattningarna och slår ihop dem i ett utredningskrav. Man kanske kan uttala den meningen, att det nog inte blir så lätt att genom utredningen nå positiva resultat.

I herr Jacobsons i Vilhelmina motion har dessutom upptagits spørsmålet om själva proceduren för försäljningen. Om jag till att börja med får uppehålla mig vid denna sida av saken, skulle jag vilja säga, att det kanske ligger i sakens natur speciellt när det gäller exploateringsmark, att utredningsarbetet blir rätt vidlyftigt. Man måste ibland göra upp åtminstone skissartade stadsplaner och undersöka kostnaderna för gator, vägar, vatten- och avloppsledningar m. m., innan man kan komma fram till ett slutligt ställningstagande i själva prisfrågan. Jag tror inte, att proceduren kan göras alltför summarisk. Däremot är jag fullständigt överens både med herr Jacobson och med utskottets majoritet om att den nuvarande omgången — det kan ske ända till tre, fyra värderingar — måste kunna förkortas. Där äro vi således överens, revervanterna, vilka jag tillhör, och utskottsmajoriteten. Men när jag därefter går in på frågan om normerna för prissättning av exploateringsmark skilja sig våra uppfattningar ganska väsentligt. I motionen har uttalats att det borde tillses, att även vid försäljning av kyrklig jord de regler som ha uppställts som riktlinjer för den statliga bostadspolitiken borde följas. Detta betyder i själva verket att man vill att exploateringsmark skall säljas till 1935 års priser. Sedan 1935 har det emellertid hänt en hel del, som varit ägnat att höja priserna på alla realvärden; vi ha bl. a. fått ett försämrat penningvärde. Det är således otvivelaktigt att försäljning till 1935 års priser innebär en subvention från markägarens sida. Nu står det i den kyrkliga försäljningslagen som förutsättning för försäljning bl. a. att marken inte får avstås mot mindre vederlag än som motsvarar »i orten gängse skäligt pris». Detta utesluter ju att subvention får lämnas vid prissättningen av kyrklig jord.

Emellertid tycks det vara både motionärens och utskottsmajoritetens mening, att denna regel nu bör ändras. Att första lagutskottet nu kommit till en sådan uppfattning är så mycket mera egendomligt som en motion med alldeles liknande innehåll i detta avseende förelåg till behandling 1944, och då avstyrktes den av första lagutskottet. Det sades då att det bör beaktas, »att det för kyrkan är av stort intresse att de tillgångar, som anvisats eller eljest stå till buds för tillgodoseende av de kyrkliga ändamålen, för framtiden bibehåll-

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)
las». Detta skäl gäller naturligtvis lika mycket i dag. Men om man sålde till 1935 års priser iakttog man inte den regeln. Att sälja till 1935 års priser skulle stå i bestämd motsättning till de lagliga föreskrifter som i detta avseende för närvarande gälla, och första lagutskottet ville som sagt inte ändra dem 1944.

Emellertid har första lagutskottet ändrat uppfattning i år och framhåller, att »enligt utskottets mening böra samma principer tillämpas vid försäljning av kyrklig jord» som de, vilka fr. o. m. i år gälla vid försäljning av kronojord. Riksdagen har givit Kungl. Maj:t befogenhet att försälja kronojord till 1935 års priser. Men saken är ju en helt annan när det gäller kyrkans jord. Kronan bör inte motverka det syftet, med den statliga bostadspolitiken, genom att begära mera för sin mark, när den tas i anspråk för bostadsändamål, än vad man begär att andra, alltså framför allt kommuner, skola ta för sin jord. Avkastningen på kyrkans jord användes emellertid för speciella ändamål, och vidtar man sådana åtgärder att denna avkastning minskar, blir följden bara att det uppstår en lucka i tillgångarna som måste fyllas på annat sätt.

Det är vanligen kommuner som äro spekulanter på kyrklig exploateringsjord. Det vore rimligt, att kommunen löste till sig den jord det är fråga om för i orten gängse skäligt pris. Om kommunen sedan för bostadsändamål vill försälja den till ett lägre pris, till 1935 års pris, bör förlusten bäras av kommunen och inte av kyrkojordsförvaltningen. Det har också sagts att de kyrkliga myndigheterna göra direkta svårigheter för markanskaffningen genom att vägra att sälja. I dylikt fall kan i fråga om stadsplanelagd mark stadsplanelagens regler för tvångsinlösen tillämpas. Jag kan således, i likhet med de övriga reservanterna, icke finna, att det föreligger någon anledning att ändra de regler, som för närvarande gälla för försäljningen av kyrklig jord för exploateringsändamål.

Vad sedan beträffar motionen II: 351 sysslar den som jag redan anfört med jord lämplig att användas för jordbruksändamål. Det är framför allt byggnadskostnaderna motionärerna fästa uppmärksamheten vid. De framhålla att det, när byggnaderna äro av dålig beskaffenhet, åligger vederbörande församling att underhålla dem och sätta dem i stånd, vilket kan dra sådana kostnader att ett istandsättande förefaller oekonomiskt. Utskottet framhåller att de regler, som gälla i detta avseende, nog inte lägga hinder i vägen för en försäljning om byggnadsbeståndet är dåligt, såvida icke församlingen försummat underhållet. Vi reservanter äro ense med utskottsmajoriteten om att reglerna inte lägga hinder i vägen för ett sådant tillvägagångssätt. Men vi dra därav den slutsatsen, att då behövs heller ingen utredning om saken.

Med hänvisning till vad jag anfört, herr talman, ber jag få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Jacobson** i Villhelmina: Herr talman! Jag har i motionen gjort gällande att alla som sysslat något med frågan om försäljning av den kyrkliga jorden ha den uppfattningen, att proceduren är alltför omständlig. Och jag konstaterar nu till min, jag höll på att säga, glädje, men jag kan åtminstone kosta på mig uttrycket belåtenhet, att t. o. m. herr Ljungberg, som tidigare förklarat att allt varit väl beställt på området, i sitt inlägg här erkänner att i vad det gäller själva proceduren skulle man kunna tänka sig en förenkling. Och det är ju gott och väl.

Men när reservanterna, och herr Ljungberg, nu i kammaren säga, att 1944 års riksdag beslöt på hemställan av första lagutskottet att inte vidta någon ändring härvidlag, så var ju detta, herr Ljungberg, inte beroende på den del av utskottsutlåtandet som herr Ljungberg uppläste, utan på den omständigheten

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)

— som det trycktes mycket starkt på — att frågan var föremål för kammarkollegiets uppmärksamhet. Med den kännedom man har om arbetstakten i detta kollegium är det väl så, att första lagutskottet i år ansett det bättre att denna fråga så snart som möjligt blir utredd än att man skall gå och vänta kanske en följd av år, innan en utredning kommer till stånd.

Vad herr Ljungberg nu synes vara synnerligen intresserad av är att inte kyrkans jord på något sätt skall kunna försälgas till underpris, varigenom kyrkan skulle kunna berövas sin rättmätiga egendom. Det är synpunkter som jag mycket väl förstår, men även nu, herr Ljungberg, ankommer det i sista hand på Kungl. Maj:t att avgöra den saken. Jag skall bara nämna ett enda exempel härpå.

Vilhelmina municipalsamhälle — blivande köping den 1 januari nästa år — har hos kammarkollegium anhållit att få köpa ett område på mellan 8 000 och 10 000 kvadratmeter, alltså inget särskilt stort område. Denna framställning har tillstyrkts av samtliga myndigheter som hörts: av kyrkofullmäktige, av kyrkorådet, av stiftsjägmästaren, av stiftsnämnden, av boställsnämnden — ja, skulle jag räkna upp alla institutioner skulle jag förlänga debatten i onödan. Alla ha varit överens om det pris, som boställsnämnden föreslagit. Den enda som inte är belåten är stiftsjägmästaren, och stiftsnämnden följer honom. Det märkliga är att när frågan kommer upp i kammarkollegium, anser också kammarkollegium att det av boställsnämnden och de övriga institutionerna föreslagna priset är ett väl avvägt pris. Kammarkollegium fastställer priset, och området i fråga försälgas till Vilhelmina municipalsamhälle.

Men då inträffar något som man måste kalla ganska sensationellt i svensk ämbetsförvaltning. Luleå stiftsnämnd överklagar beslutet hos Kungl. Maj:t och framhåller, att det pris som bestämts av kammarkollegium är för lågt. Stiftsnämnden begär att Kungl. Maj:t skall höja det. Ärendet ligger nu för avgörande hos Kungl. Maj:t, sedan det varit ute och valsat hos alla myndigheter som skulle höras. Det är ju ganska egendomligt att en underordnad myndighet vänder sig mot vad en överordnad myndighet beslutat, men det är så typiskt för handläggningen och för själva den anda som är rådande inom stiftsnämnderna. Det är ingen skillnad på andan inom de nuvarande stiftsnämnderna och den anda som rådde inom de gamla domkapitlen.

För en tid sedan beslöt riksdagen att på beredskapsstat anslå 500 000 kronor till ett nytt postkontor i Vilhelmina. Det kan inte byggas därför att man inte får tomtfrågan ordnad. Vidare har landstinget beslutat uppföra en folktandvårdsklinik på detta område. Den kan inte heller byggas, ty Vilhelmina municipalsamhälle kan inte ställa tomt till förfogande. Förstår inte herr Ljungberg att man — när man i levande livet bevittnar sådana exempel, inte en gång om året utan flera gånger om året och när man ser den oförstående inställningen från myndigheternas sida — får den uppfattningen att det inte är en dag för tidigt att en ändring kommer till stånd? Och äro vi överens om den saken, inte skall riksdagen sitta här och besluta, att den kyrkliga jorden skall försälgas till underpris.

Nej, jag tror det är så väl ställt med rättsordningen här i landet, att varken herr Ljungberg eller övriga reservanter behöva vara oroliga för att det kyrkliga intresset — i detta fall det världsliga kyrkliga intresset — skall sättas å sido, nej, då, det är ingen fara med det!

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till första lagutskottets hemställan.

Herr Stjärne: Herr talman! Jag måste säga att det i någon mån är ägnat att förvåna, att första lagutskottet i år intagit en helt annan ståndpunkt till motionerna om uppmjukning av den kyrkliga jordförsäljningslagen än 1944.

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)

Som bekant avtog riksdagen då på utskottets avstyrkande en motion med liknande syfte. Man frågar sig vad som hänt och som så helt förändrat utskottets ställningstagande.

Herr Jacobson i Vilhelmina syftar bl. a. i sin motion till att skapa en bättre överensstämmelse mellan de kyrkliga organens försäljningspolitik och de av statsmakterna uppdragna riktlinjerna för bostadspolitik. Vidare önskar motionären en rationellare och enklare handläggning av de kyrkliga försäljningsärendena. Beträffande överensstämmelsen med den allmänna bostadspolitikens må anföras några ord av vad utskottet härom uttalade år 1944:

»Enligt utskottets mening synes denna bestämmelse icke utesluta en sådan prissättning, som enligt statsmakternas samstämmiga beslut bör anses utgöra en nödvändig betingelse för en sund bostadspolitik. De kyrkliga försäljningsorganen böra icke föra en sådan tomtpolitik att de bidraga till att skruva upp bostadspriserna, men å andra sidan torde icke kunna krävas en så låg prissättning, att densamma skulle innebära en subvention åt andra intressen. Det bör härvid beaktas, att det för kyrkan är av stort intresse att de tillgångar, som anvisats eller eljest stå till buds för tillgodoseende av de kyrkliga ändamålen, för framtiden bibehållas.

Med hänsyn till det nu anförda anser sig utskottet icke kunna förorda någon principiell ändring i nu gällande grunder för prissättningen å den kyrkliga jorden. Då vid försäljning av exploateringsmark avgörandet i det övervägande antalet fall tillkommer Kungl. Maj:t, ligger ock häri en garanti för att nu angivna synpunkter komma att beaktas.»

Det var vad utskottet sade 1944. Även nu uttalar sig utskottet i viss mån i samma riktning, då det på s. 10 heter så här: »I och för sig synas försäljningslagens bestämmelser icke utesluta en sådan prissättning av kyrklig jord som enligt statsmakternas beslut utgör en nödvändigt betingelse för statlig medverkan vid finansieringen av bostadsbyggnadsverksamheten.» Där ger utskottet också i år sitt erkännande åt samma synpunkter. Men därefter får man, på s. 11, veta vad som hänt. Det heter där:

»Sedan nämnda är torde emellertid vissa förhållanden ha inträffat som motivera att frågan göres till föremål för förnyat övervägande. Byggnadslånebyrån har sålunda i sin skrivelse till Kungl. Maj:t framhållit, att enligt byråns erfarenhet kyrkliga myndigheter vid försäljning och värdering av mark tillämpa principer, vilka icke stå i överensstämmelse med statsmakternas intresse av att underlätta bostadsproduktionen och förhindra stegring av hyresnivån. Detta har föranlett uppkomsten av missförhållanden, som äro ägnade att skapa irritation mellan å ena sidan byggnadslånebyrån samt å andra sidan kommuner och enskilda, vilka av nämnda myndigheter förvärvat mark till högre priser än byrån kan godtaga.» Detta skall alltså ha kommit till på dessa två år.

Vad ligger då, kan man fråga, bakom byggnadslånebyråns framställning? Enligt vad jag kan se är den underförstådda meningen att de lokala värderingsorganen, som ha att rätta sig efter den kyrkliga försäljningslagens bestämmelser, skola underordnas byggnadslånebyråns värderingsnormer rörande tomtpris, vilka skola läggas till grund vid beviljande av subventionslån. Här om säger kammarkollegium som svar på vad byggnadslånebyrån anför, att »åtskilliga principiella hinder föreligga mot ett restlöst genomförande av den statliga bostadspolitik i fråga om kyrkliga försäljningar och att dessa hinder delvis torde vara av beskaffenhet att icke kunna avlägsnas utan ingrepp i gällande regler för den kyrkliga jordens förvaltning och disposition».

Märk ordet »restlöst». Jag frågar mig verkligen om det kan vara ett allmänt, nationellt och socialt riksintresse att de stora realvärden, som represen-

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)
terav av den kyrkliga jorden, skola avyttras till ett pris, understigande värdet. Dessa tillgångar äro av ålder avsedda att tjäna sitt särskilda ändamål, varför en omsorgsfull avvägning av värdet vid försäljning enligt min mening är väl motiverad. Därtill kommer att det intresse för saken som förefinnes hos pastoraten — såsom de närmast förvaltande organen — i hög grad skulle förminskas, i händelse deras medbestämmanderätt i försäljningsfrågor skulle avsevärt beskäras. Därmed uppluckras i viss mån grunden för 1932 års ecklesiastiska boställsordnings vackra tanke, att pastoratet som förvaltande organ är i ägarens ställe.

Själv har jag handlagt ett ganska stort antal försäljningsärenden som gällt kyrklig jord, större och mindre, men ytterst sällan har det varit några svårigheter beträffande priset, det kan jag verkligen intyga. Vi ha sökt att hellre hålla oss en aning under än över i orten gängse pris, och i regel har det gått bra, och det föreslagna priset har blivit godtaget i högre instanser. Vid ett tillfälle gällde det ett helt kyrkoherdeboställe som skulle inköpas av en stad. Boställsnämnden verkställde värdering, som gick löst på mellan 200 000 och 300 000 kronor. Staden tyckte givetvis att det var ett för högt pris och begärde till sist hos kammarkollegium att få en nyvärdering av ett par opartiska experter. Dessa verkställde en mycket vetenskaplig värdering med räntabilitetskalkyler och dylikt, men det märkliga är att experternas slutresultat skilde sig mycket litet från boställsnämndens förslag.

Jag har anfört detta som ett exempel på hur man kan förfara i tvistiga fall. Jag är fullt medveten om att när det gäller s. k. exploateringsmark olika meningar och prissättning i vissa fall kunna göra sig gällande, men jag tror att sådana fall äro relativt sällsynta. För att komma till rätta med dylika fall har jag naturligtvis intet emot att ett smidigare förfarande tillämpas. Där är jag alltså överens med utskottet och herr Ljungberg, som förut anförde samma synpunkt.

Jag skall, herr talman, inte orda mer härom. Jag vill endast deklarerat att min erfarenhet av handläggningen av de ärenden det här gäller ej givit mig något belägg för att en omarbetning av den kyrkliga försäljningslagen, i den mening utskottet avser, är påkallad. Jag ber därför att få yrka bifall till den av herr Karl Emil Johanson m. fl. framförda reservationen.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Johansson** i Torp: Herr talman! Föreliggande reservation förefaller mig i vad den avser motion II: 351 bygga på, jag får väl säga okunnighet om de faktiska förhållandena. Dessutom innehåller reservationen en i någon mån förtäckt men dock anklagelse mot de kommunala myndigheterna för deras sätt att handha sitt uppdrag som förvaltare av kyrklig jord. Jag skulle illa sköta mitt uppdrag som ledamot av riksdagen och min ställning som motionär i denna fråga, om jag läte dylika påståenden passera obemötta, då nu reservanterna tagit upp en debatt i denna sak.

I reservationen sägs det att om vederbörande församling har åberopat sådana skäl för försäljningen, som vi nämnt i vår motion, »torde Kungl. Maj:t eller kammarkollegium också regelmässigt ha lämnat tillstånd därtill». De omständigheter som vi ha åberopat i motionen äro dels det dåliga byggnadsbestånd, som fanns då församlingarna övertogo förvaltningen och som i stor utsträckning fortfarande finns, och dels önskvärdheten av att åstadkomma en bättre fastighetsindelning, alltså rent jordbruksekonomiska skäl som kunna aktualiseras i detta sammanhang. Reservanterna säga att om dessa skäl icke acceps-

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)
terats av de bestämmande myndigheterna, så »kan anledningen ha varit att församlingen under en följd av år eftersatt sin byggnadsskyldighet».

Detta antagande bygger såvitt jag förstår på den tanken, att om exempelvis ett pastorat har gått in till vederbörande myndighet med begäran att få försälja kyrklig jord och motiverat detta med det dåliga byggnadsbeståndet jämte en önskan att reglera fastighetsförhållandena, skulle de beslutande myndigheterna på en sådan begäran ha svarat, att den icke kan beviljas därför att byggnadsbeståndet är för dåligt, eller — kanske uttryckt i tydligare ordalag: Bygg först, sedan kunna vi resonera om en bättre fastighetsindelning. Skulle ett enda sådant svar ha lämnats, som reservanterna här gå ut ifrån, förstår jag icke annat än att då är det i högsta grad påkallat med en revision av bestämmelserna. Ty skall en fråga om förbättrad fastighetsindelning prövas, bör väl detta ske samtidigt som frågan om nybyggnad på de berörda fastigheterna aktualiseras. Att först bebygga en fastighet och sedan med berätt mod sätta sig ner och fundera, om man skall indela fastigheten så att dessa byggnader bli överflödiga, det är väl att ställa vanligt förfaringssätt på huvudet, och detta gör att man med vanligt förnuft kommer fram till den slutsats som utskottets majoritet dragit och önskar en revision av bestämmelserna.

Man säger att det kan vara så att församlingen under en följd av år eftersatt sin byggnadsskyldighet. Jag ber att med anledning av detta få påpeka, att den nuvarande ecklesiastika boställsordningen trädde i kraft den 1 maj 1933. Dessförinnan torde det ha varit mycket få pastorat som ha haft något inflytande på byggnadsfrågorna på den kyrkliga jorden. Det byggnadsbestånd, som pastoraten då övertogo ansvaret för, var — så långt som jag känner till förhållandena nere i mitt län — av synnerligen skral beskaffenhet, lindrigt uttryckt. Jag utprepar, att det var icke pastoraten som voro orsaken till detta utan de myndigheter, som tidigare förvaltat fastigheterna och icke sett till att byggnadsbeståndet hölls vid den standard som var önskvärd. När pastoraten fingo övertaga detta arv, gjordes visserligen i propositionen mycket vackra uttalanden, att det vore icke meningen, att pastoraten skulle nedlägga några egna medel på detta, utan meningen vore att fastigheterna skulle bära sig själva. Men jag vågar väl säga, att detta löfte ha pastoraten i stor utsträckning blivit bedragna på. Man har sett sig ställd inför tvänget att nyanskaffa byggnader till mycket stora belopp. Man kan räkna upp det ena pastoratet efter det andra där pastoratsmyndigheterna icke ha så stor avkastning av dessa fastigheter, att det går att förränta och amortera det nedlagda byggnadskapitalet. Detta medför att — trots de vackra uttalandena i 1932 års proposition — pastoraten bli tvungna att täcka bristen med kommunalskatt.

Då förefaller det mig mycket egendomligt, att reservanterna göra gällande, att pastoraten skulle till och med »under en följd av år» ha eftersatt sin byggnadsskyldighet, alltså efter år 1933. Och vad som förvånar mig i allra högsta grad är att bland dessa reservanter finna representanter för landsbygden, vilka dock borde känna till det verkliga förhållandet. Jag är ganska övertygad om att de kommunalmän, som med omsorg och bekymmer försöka att få de ekonomiska förhållandena på den kyrkliga jorden att gå ihop och som många gånger få kämpa en fruktlös kamp för detta, komma att känna sig mycket illa berörda av den anklagelse som ligger i reservationen. Jag har i varje fall icke velat låta denna anklagelse gå förbi utan bemötande, därför att jag vet, att våra kommunalmän ha ej förtjänat ett sådant underbetyg som inneslutes i denna reservation.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)

Herr **Ljungberg** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag skall icke vid denna sena tidpunkt i riksdagsarbetet ingå på något vidlyftigare bemötande av vad herr Johansson i Torp anfört. Men jag vill fästa både herr Johanssons och kammarens uppmärksamhet på att när herr Johansson säger, att reservanterna givit kommunerna ett dåligt betyg för deras förvaltning, citerar han vad som står i utskottsmajoritetens utlåtande på s. 13, där just de satserna stå: »Har vederbörande församling åberopat sådana skäl för försäljningen, torde Kungl. Maj:t eller kammarkollegium också regelmässigt ha lämnat tillstånd därtill. I de fall då så icke skett, kan anledningen ha varit att församlingen under en följd av år eftersatt sin byggnadsskyldighet.»

Detta står således i majoritetens utlåtande. Visserligen säga reservanterna detsamma, därför att i det avseendet äro reservationen och utskottets utlåtande lika utformade.

Herr **Stjärne**, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag tycker att herr Johanssons i Torp slutsats var egendomlig, då han talade om församlingarnas ansvar i fråga om dåliga byggnader på kyrklig jord. Det måtte hänföra sig till tiden innan den nya boställslagen trädde i kraft. Ty sedan den trädde i kraft är det ej församlingen som har det direkta ansvaret för byggnaderna. Det är boställsnämnden som bestämmer att det skall byggas; det ligger icke på församlingen. Det fastställs vid normaluppskattningar på 10—20 år. Det förefaller egendomligt, och jag har icke varit med om att församlingar av egna kassor betalat byggnader. Där nere där jag arbetar ha vi under de tio år som gått rustat upp byggnaderna ofantligt men icke på församlingarnas bekostnad utan naturligtvis på jordens egen avkastning jämte skogens. Sedan har boställsnämnden under sina ekonomiska besiktningar, som återkomma vart femte år, att se till, att bostäderna hållas i ett gott skick.

I det andra avseendet, när det gäller försäljning, har jag den erfarenheten, att om byggnaderna äro dåliga äro givetvis myndigheterna så mycket mera angelägna att försälja dem för undvikande av förlust. Om en gård icke kan bära sig på grund av dåliga bostäder vill man sälja den till egen innehavare. Det ha vi gjort flera gånger. Jag tycker att det påstående herr Johansson i Torp i detta fall gjort är föga motiverat åtminstone så som vi där hemma tillämpa boställslagen av 1932.

Herr **Johansson** i Torp erhöll även på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Gentemot herr Ljungberg vill jag genmäla, att utskottsmajoritetens skrivsätt icke har undgått min uppmärksamhet. Men det är dock den mycket betydande skillnaden, att utskottsmajoriteten kommit fram till den uppfattningen, att det behöves en utredning, medan reservanterna bygga ett avstyrkande på samma skrivning. Det förefaller mig vara en ganska avgörande skillnad.

Den siste ärade talaren var inne på normaluppskattningen och dess verkan. Det skulle vara mycket intressant att belysa detta närmare. Hade det ej varit i riksdagens elfte timme som denna debatt förts skulle jag gärna ha lagt upp ett anförande om hur hela systemet verkar. Men jag skall inskränka mig till att påpeka, att om icke normaluppskattningen räcker till att täcka de årliga utgifterna står icke kyrkofonden i ansvar för bristen, utan vad som fattas få pastoraten plocka fram varifrån de kunna, vilket betyder kommunalskatt. De kunna däremot få låna pengar ur kyrkofonden till en räntesats

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)
ungefär dubbelt så stor som den till vilken de kunna få låna pengar på annat håll.

Sådan är den erfarenhet jag känner till av lagens tillämpning.

Härpå yttrade:

Herr **Olsson** i Mellerud: Herr talman! Efter den överflödande vältalighet som kammaren under flera dagar varit utsatt för, förmodar jag, att man håller mig räkning för att jag för utskottets vidkommande kommer att fatta mig mycket kort. Efter de överläggningar utskottet haft har det nog stått klart för utskottets ledamöter, att allt icke varit väl beställt, när det gällt den rörelsefrihet som församlingarna haft i fråga om dispositionen av viss kyrkojord. Jag har för min del och även utskottsmajoriteten har för sin del kommit till den slutsatsen, att en smula större utrymme för de kommunala initiativen i fråga om formen för förvaltning av kyrkojord torde vara påkallat såväl ur ekonomisk synpunkt som med hänsyn till församlingarnas intressen.

Huvudintresset i detta fall knyter sig sålunda till den andra motionen, som berör principerna för försäljning av kyrkojord. Här ha vi å ena sidan herr Stjärnes auktoritet; å andra sidan ha vi byggnadslånebyråns, som klart sagt ifrån, att enligt byråns erfarenhet tillämpa de kyrkliga myndigheterna vid försäljning och värdering av mark principer, vilka icke stå i överensstämmelse med statsmakternas intresse att underlätta bostadsproduktionen och hindra en stegring av hyresnivån.

Vi hörde under gårdagen ytterligare ett vittnesbörd av en av de på detta område mest insatta ledamöterna i kammaren, en talare på Gävleborgsbänken, som klart sade ifrån, att de principer, som tillämpas av de kyrkliga myndigheterna, ingalunda äro anmärkningsfria. Detta har fört oss till att en översyn av dessa förhållanden är påkallad. Vi måste väl erkänna, att bostadsanskaffningsproblemet har blivit en social fråga av mycket stor betydelse. Vi måste samtliga medgiva att det vore egendomligt, om staten skulle visa två ansikten för sina medborgare. När staten exempelvis avstyckar kronojord, tillämpar staten principer som enligt byggnadslånebyråns och enligt riksdagens mening äro skäliga. Å andra sidan, när staten kallar sig kyrkan, tillämpar staten principer, som ej kunna godkännas av de statliga förmedlingsorganen.

Det kan icke vara en rimlig ordning. Jag förstår icke, att man överhuvud taget vill värna om densamma. Låt oss i alla fall erkänna, att det är en fiktion att göra en uppdelning och tala om kyrkans från statens skilda ekonomiska intressen. När kyrkofonden icke räcker till får staten på annat sätt skaffa vad som brister.

Jag kan icke annat än finna, att man här vill förorda, att staten skall göra på samma sätt som huvudpersonen i den kända operetten Lilia Helgonet, som ger sig två namn: å ena sidan Célestin, å andra sidan Floridor. Men det är väl i alla fall att sticka huvudet i busken och icke vilja se verkligheten sådan den är. Problemet tycker jag ligger ganska klart. Jag har den meningen, att kammarens ledamöter mycket lugnt kunna ansluta sig till det förslag, som utskottet förordar och som går ut på att riksdagen skall hemställa om en översyn av dessa spörsmål.

Herr **Hallén**: Herr talman! När jag hörde den siste ärade talaren, herr C. P. Olsson, fick jag ytterligare belägg för att man rör sig med begrepp som icke äro alldeles riktiga. Man talar om en motsättning mellan kyrkan och staten: staten visar ett ansikte i fråga om bostadspolitiken, kyrkan ett annat.

Översyn av bestämmelserna om försäljning av kyrklig jord. (Forts.)

Jag tror, att vi skola koppla bort begreppet kyrkan. Jag skall icke göra mig till talesman för kyrkan. Kyrkan är intet rättssubjekt: kyrkan äger ingenting, den har inga fastigheter. När man här talar om kyrkan, är det fråga om de kyrkliga kommunerna, som i 99 fall av 100 äro desamma som de borgerliga.

Det är vissa principer som man måste hålla på. Jag har som ledamot i stiftsnämnden många år hållit på dessa. Jag tycker, att herr Johansson har rätt, när han säger, att om en församling vill sälja ett löneboställe eller en prästgård — vi veta ju skillnaden — på grund av att det anses icke bli räntabelt om fastigheten skall betungas med alltför stora byggnadskostnader, så bör den få tillstånd därtill. Jag anser att i sådana fall skall man respektera församlingens önskan och se till att den får sälja. Man drar annars bara ner de kyrkliga egendomarna och minskar deras avkastning. Vi veta, att om icke skogen funnes, skulle de kyrkliga löneboställena visa ett förfärligt stort underskott.

Å andra sidan skulle jag vilja säga, att man icke bör likställa den kyrkliga jorden med kronojord. Vi veta, att hela den juridiska prövningen, vem som ursprungligen är ägare och hur den kyrkliga jorden kommit till, fortfarande är oavgjord. Det är alldeles uppenbart, att det är ovärdigt att försöka sig på en prispolitik, som fördyrar egnahemsbildning och annat sådant. Men å andra sidan ligger det även i kommunernas intresse att icke helt slumpa bort egendomarna till vad pris som helst. Det saknas icke exempel, där icke bara enskilda utan till och med kommuner lyckats att till slumppriser köpa stora arealer för att sedan driva en tomtpolitik som icke alltid varit så socialt betonad som den bort vara.

Jag vill ha framfört detta, herr talman! De önskemål, som äro befogade och varom alla äro ense, nämligen en snabbare och smidigare procedur och större hänsyn till de lokala församlingarnas vilja vid ärendenas avgörande, ha tillgodosetts redan genom reservationen. Det gör att jag anser att man med gott samvete kan biträda densamma.

I detta anförande instämde herr *Larsson* i *Julita*.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr *Ljungberg*, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 50, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

Föredrogos vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 40, i anledning av väckt motion angående viss ändring av 1 § lagen om behandling av alkoholister; och

nr 41, i anledning av väckta motioner om obligatoriskt införande av byggnadsnämnd i alla kommuner m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 13, i anledning av väckt motion om bibehållande av den statliga priskontrollen m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 268, hade herr *Hagberg* i Luleå m. fl., föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att den statliga priskontrollen skulle bestå och framför allt inrikas på att bryta monopolprissättning, för vilket ändamål gällande prislagstiftning måste anpassas till de förändrade förhållandena, priskontrollapparaten effektiviseras och en demokratisering av framför allt priskontrollnämndens sammansättning äga rum.

Motion om bibehållande av den statliga priskontrollen m. m.

Utskottet hemställde, att motionen II: 268 icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Utskottet har i detta sitt avstyrkande utlåtande hänvisat till att frågan om ett bibehållande av den statliga priskontrollen m. m. kommer under ny prövning 1947. Utlåtandet är dock färgat av de remissutlåtanden i vilka framhålles, att priskontrollnämnden är en kristidsföreteelse, som bör försvinna. Samtidigt som utskottet deklarerar sin sympati för den i motionen uttryckta önskan, att monopoltendenserna skola brytas, hänvisar det emellertid till att den frågan har lösts på ett annat sätt än det i motionen föreslagna genom den nyligen bifallna propositionen med förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m. Statsrådet Myrdal yttrade nyligen — jag vill minnas att det var i Göteborg — att de åtgärder, som i olika länder vidtagits mot truster, karteller och monopol, visat sig vara ganska verkningslösa, men att han för sin del trodde, att vi i Sverige dock skulle lyckas därmed. Men vad var nu innebörden i det förslag, som vi i går godkände? Det var endast fråga om en övervakning av monopolbildningarna och kartellerna genom en särskild institution, vidare publicering av mera upprörande fall av monopoluppskörtning och rådsläpning med företag, som gick litet för långt. Från vår grupps sida yttrade vi oss icke i debatten om denna proposition, men jag tillåter mig i dag säga, att det beslut, till vilket vi medverkade, mera var ett konstaterande av en sjukdom än ett anvisande av läkemedel mot densamma. Handelsministern konstaterade i det sammanhanget, att den uppgiften skall ligga hos regeringen och att det hela bör ske genom tillskapandet av konkurrenskraftiga företag, genom tullsänkningar eller också genom socialisering eller förstatligande av de företag, som komma i fråga. Om man emellertid betänker hur långsamt denna apparat arbetar och då man vet, att av alla förslag om förstatligande, som ställts i samband med arbetarrörelsens efterkrigsprogram, ännu icke ett enda blivit verkställt, finner man, att monopoluppskörtningen hinner ta mycket stora proportioner, innan dessa åtgärder hinna komma till stånd. Därför anser jag, att utskottets hänvisning till denna proposition och behandlingen av densamma icke ger mycket.

Vi tycka för vår del, att den naturliga kompletteringen till gårdagens beslut beträffande denna proposition om konkurrensinskränkning hade varit ett bifall till den kommunistiska gruppens motion om att priskontrollen bör bibehållas, de-

Motion om bibehållande av den statliga priskontrollen m. m. (Forts.)
mokratiseras och framför allt inriktas på ett brytande av monopolprismbildningen. Det sägs i utskottsutlåtandet, att en återgång till den fria konkurrensen under normala förhållanden leder till en kraftigare prissänkning än en prisreglering genom ett statligt verk. Är icke detta att bygga på en fiktion? Vi ha i vår motion visat vilken omfattning kartellbildningen, monopolisering och de bundna priserna redan har. Jag hänvisar exempelvis till, att inom livsmedelsindustrien 74 procent av varorna säljas till bundna priser genom kartellbildningar, inom den elektriska industrien 72 procent, inom jord- och stenindustrien 56 procent och inom gruppen malmgruvor, järn-, stål- och metallverk 41 procent samt att 39 procent av hela den svenska industriens produktion på hemmamarknaden utgöres av dylika bundna varor. Det sägs, att t. ex. Kooperativa förbundet på en rad områden konkurrerar. Det är sant, men det har också blivit bekant genom pressen, att Kooperativa förbundet gång på gång tvingats köpa produkter till kartellerade priser med risk att annars avstängas från leveranser. Denna hänvisning till den fria konkurrensen tycker jag därför borde ha försetts med den ingress, som brukade förekomma i de gamla sagorna, nämligen »Det var en gång».

Jag tror icke, att det är någon överdrift att säga, att den enda fria företagsamhet, som finns inom vissa branscher är den, som bedrivs av de herrar, som öppna affärer med kofot. Men de bruka ju icke heller få vara fria så länge, och de torde icke heller vara några större föredömen för PHM. Jag hänvisar i detta sammanhang till att den svenska landsorganisationen förordat en priskontroll, som skulle bli monopolbrytande och särskilt sattes detta i samband med arbetarrörelsens efterkrigsprograms paroll om den fullständiga sysselsättningen. Jag hänvisar vidare till att en medlem av priskontrollnämnden — sannolikt den som reserverat sig mot nämndens remissuttalande — nämligen redaktör Albin Lind — i nr 24 av tidskriften Fackföreningsrörelsen säger: »Ett faktum är att arbetarrörelsen är starkt underrepresenterad i det centrala priskontrollerande organet och att den nu genomförda justeringen av dess sammansättning inte ändrar detta faktum. Men därmed fastställs också ett annat faktum: försummar nämnden att praktisera en målmedveten aktivitet av det slag situationen synes kräva, så har ansvaret härför inte omfördelats på grund av att ordförandeskapet i nämnden inte längre är besatt av en representant för de borgerliga.» Det är arbetarmajoritet i riksdagen men en mycket stor borgerlig majoritet i priskontrollnämnden, vilket senare jag tror är huvudorsaken till de många anmärkningarna mot densamma. Jag tror icke, att nämnden i dess nuvarande sammansättning skulle vara mycket att hänga i julgranen som monopolbrytande institution betraktad. Vi ha i vår motion tryckt på, att samtidigt som den permanentas skall den också demokratiseras för att kunna bli ett uttryck för den majoritet, som finns i riksdagen. Jag skulle med hänvisning till landsorganisationens uttalande ha varit frestad att begära votering i frågan för att därigenom pröva hur många av arbetarrörelsens representanter som sluta upp kring LO:s linje. Vid denna sena timme skall jag emellertid, i medvetandet om att frågan kommer åter och då med ökad styrka, inskränka mig till att yrka bifall till motionen nr 268.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Skantze: Herr talman! Jag har icke någon anledning att lägga mig i det mellanhavande herr Johansson i Stockholm har med regeringen rörande den takt i vilken arbetarrörelsens efterkrigsprogram skall bringas i verkställighet, och icke heller har jag anledning uppehålla mig vid den kritik han riktade mot regeringens personval i fråga om priskontrollnämndens sammansättning.

Motion om bibehållande av den statliga priskontrollen m. m. (Forts.)

Jag vill endast med anledning av herr Johanssons i Stockholm uttalanden erinra om, att de två huvudpunkterna i motionen avse dels frågan om nämndens bibehållande och dels frågan huruvida den bör göras till ett organ för brytande av monopolistisk prissättning. Nu är det emellertid så att till båda dessa frågor har innevarande års riksdag redan tagit ställning. När vi för ett par månader sedan biföllo förslaget om förlängning av prisregleringslagen t. o. m. den 30 juni 1947 accepterade vi därmed ett uttalande från finansministerns sida, vari priskontrollnämndens karaktär av krisorgan ånyo fastslogs. När vi vidare i förrgår biföllo propositionen med förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet, träffade vi vårt val av metod för avvägbringande av den fria konkurrens, som är den säkraste garantien för låga priser på våra förnödenheter.

Jag har därför, herr talman, ingen anledning att nu ingå på något närmare bemötande av herr Johanssons i Stockholm argumentering och ber att i all korthet få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr andre vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 220, i anledning av väckta motioner om vissa förändringar i gällande bestämmelser för befordringar inom krigsmakten;

nr 221, i anledning av väckt motion angående ordnande av permanenta lokaler för arméns motorskola; och

nr 229, i anledning av väckta motioner om inrättande av ett sjukhus för medicinsk vård av alkoholister och forskning på alkoholsjukdomens område; samt

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 42, i anledning av väckta motioner om särskilda bestämmelser angående taxering av inkomst från stormfälld skog;

nr 43, i anledning av väckta motioner angående sambandet mellan socialpolitik och beskattning;

nr 44, i anledning av väckta motioner om borttagande av omsättningsskatten å vissa livsmedel; och

nr 45, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i förordningen om allmän omsättningsskatt.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden och betänkanden hemställt.

§ 13.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 46, i anledning av väckta motioner angående borttagande av omsättningsskatt vid försäljning av traktorer. *Motioner om borttagande av omsättningsskatten för traktorer.*

I de inom riksdagen väckta, till bevillningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 38 av herr *Heiding* m. fl. och II: 49 av herr *Liedberg* m. fl. hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om

Motioner om borttagande av omsättningsskatten för traktorer. (Forts.)
utredning och förslag fortast möjligt om borttagande av omsättningsskatt vid försäljning av traktorer».

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I:38 av herr Heidning m. fl. och II:49 av herr Liedberg m. fl. angående borttagande av omsättningsskatt vid försäljning av traktorer icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *friherre De Geer, Hammarlund* och *Andersson* i Dunker, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! Jag har antecknat en blank reservation till det föreliggande utskottsutlåtandet och ber med anledning härav få säga några ord.

För vårt jordbruk äro traktorerna numera ett nära nog oundgängligt redskap och bli det i allt större utsträckning för vart år som går. Detta gäller icke bara för de större utan också för de mindre jordbrukarna. Den alltmer tilltagande bristen på mänsklig arbetskraft har framtvingat denna ökning i traktordriften. Den är också ett utomordentligt viktigt led i den rationalisering av jordbruket, som under långa tider har pågått och pågår i ett för varje år stegrat tempo. De större jordbrukarna köpa, som vi alla veta, var för sig en eller flera traktorer, medan de små få slå sig samman så att flera använda en gemensamt.

Den hastiga ökning i användningen av traktorer, som skedde under åren närmast före kriget, framgår av en uppgift, som återfinns i de motioner, över vilka utskottet yttrat sig. 1920 funnos i hela riket ungefär 1 000 traktorer. 1930 hade antalet stigit till ungefär 6 000 för att bara tio år senare ha stigit till omkring 20 000 stycken. Under krigstiden ha ju möjligheterna att öka traktorbeståndet varit mycket begränsade. Någon nämnvärd import har icke kunnat äga rum, utan den anskaffning som skett har i huvudsak begränsats till vad de svenska fabrikerne kunnat åstadkomma, vilket tyvärr varit ganska litet i förhållande till behov och efterfrågan. På grund härav har också traktorbeståndet under kriget ganska avsevärt reducerats ävensom i mycket hög grad förslitits. I stället för den snabba ökning, som man, om icke kriget kommit emellan, kunnat räkna med, har detta gjort, att nu efter kriget efterfrågan på traktorer blivit mycket stor och det trots de betydligt höjda priserna. På priset för en traktor utgår även som bekant — tyvärr skulle jag vilja tillägga — omsättningsskatt, vilket blir mycket kännbart för köparna. Det rör sig nämligen om ett belopp av 400—600 kronor för varje traktor. Det måste ju för köparna uppenbarligen kännas ganska hårt att behöva betala en sådan skatt. Motionärerna framhålla också det synnerligen önskvärda i, att omsättningsskatten i detta fall snarast möjligt avskaffas, och de föreslå för den skull en utredning i ifrågavarande syfte. Centrala omsättningsskatte-nämnden, som yttrat sig över motionerna, anser för sin del, att förslaget är synnerligen behjärtansvärt, och utskottet har också uttalat sig i samma riktning. Men utskottet kommer ändå fram till ett avstyrkande av motionerna. De skäl som anföras av utskottet äro ju dels att man icke tror, att det kommer att finnas tillgång till traktorer i erforderlig utsträckning — därför menar man, att det kanske inte blir så mycket köp av — dels att omsättningsskatten skall slopas den 1 juli nästa år. Det kan emellertid icke hjälpas, att jag delar motionärernas mening, att det vore synnerligen önskvärt att få denna omsättningsskatt borttagen tidigare. Det är nämligen icke alls uteslutet,

Motioner om borttagande av omsättningsskatten för traktorer. (Forts.)
att det kommer att bli en betydande tillgång på importerade traktorer under vintern och våren nästa år. I så fall måste man ju erkänna, att det är en ganska oskäligen belastning för dem, som då köpa dessa traktorer. De få betala, som jag nämnde, 400 à 600 kronor för varje traktor i omsättningsskatt.

Motionärerna yrka på en snabb utredning för att kunna få fram ett förslag till riksdagen om omsättningsskattens borttagande tidigare. Jag föreställer mig, att denna utredning icke skulle behöva göras mera omfattande och vidlyftig än att den kunde vara färdig till höstriksdagen, så att vi då kunde få förslag från Kungl. Maj:t om borttagande av omsättningsskatten på traktorer redan vid detta års utgång. Jag tror, att det skulle vara synnerligen välbeträkt, om man kunde få igenom ett sådant förslag. Jag vill därför, herr talman, be att få yrka bifall till motionerna I: 38 och II: 49, däri man yrkar på att det skall företagas en snabb utredning. I motionerna hemställas, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag fortast möjligt om borttagande av omsättningsskatt vid försäljning av traktorer».

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna motionärernas hemställan.

Herr Björklund: Herr talman! Det är givet, att det vore önskvärt att få bort omsättningsskatten icke bara på traktorer utan även på det som är ännu viktigare. För ett ögonblick sedan har kammaren beslutat avslå en motion, som gällde omsättningsskatten på viktiga livsmedel. Jag undrar, herr Andersson i Dunker, om det icke hade varit lika behjärtansvärt att bifalla den motionen som att bifalla det yrkande herr Andersson ställde här.

Det är ju som vi alla veta på det sättet, att omsättningsskatten skall försvinna senast den 1 juli nästa år. Då få vi väl försöka ge oss till tåls. Såväl de, som behöva köpa traktorer, som de, som köpa andra varor, vilka äro underkastade omsättningsskatt, få väl stå ut med den saken så länge. Om man hade kunnat säga, att tillgången på traktorer här i landet är av sådan omfattning, att den i någon mån eller ens tillnärmelsevis tillfredsställer jordbrukets behov därav, skulle det kanske vara starkare motiverat, att vi toge bort omsättningsskatten på traktorer. Nu är det emellertid icke så. Man kan praktiskt taget icke tala om någon import av traktorer, och frågan är, huruvida Volvo eller någon annan fabrik kan få upp en tillverkning, som i någon mån kan avhjälpa den brist som verkligen är för handen.

Jag skall icke upptaga tiden med att ytterligare motivera utskottets inställning till denna sak. Jag anser, att när riksdagen häromdagen beslöt, att omsättningsskatten överhuvud taget skall försvinna från och med den 1 juli nästa år, detta bör leda till att man i enlighet med utskottets hemställan icke tager hänsyn till motionärernas önskemål i detta fall.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Dunker: Herr talman! Jag vet icke varifrån herr Björklund fått uppgiften om att vi icke kunna importera några traktorer. Enligt de uppgifter jag fått är det icke alls uteslutet, att vi under vintern och våren kunna få en ganska stor import till stånd. Dessa importerade traktorer tillsammans med dem de svenska fabrikerna kunna tillverka komma nog att utgöra en rätt betydande kvantitet. Vidare är det så, att det under hela krigstiden på grund av svårigheten eller omöjligheten att importera ackumulerats ett mycket stort behov av traktorer. Så fort det blir möjligt vilja jordbrukarna skaffa ersättning för förslitna traktorer, och de jordbrukare som icke haft

Motioner om borttagande av omsättningsskatten för traktorer. (Forts.)
några traktorer förut vilja skaffa sig sådana. Det blir då en koncentrerad efterfrågan på förhållandevis kort tid. Då är det orättfärdigt, att de som vilja köpa traktorer under första halvåret 1947 skola drabbas av denna mycket kända ökning av priset, vilken de som kunna uppskjuta inköpet till efter den 1 juli slippa ifrån. Det är därför mycket motiverat, tycker jag, att man efter en utredning kan få fram ett förslag om omsättningsskattens borttagande vid försäljning av traktorer från och med nästa års ingång.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Herr Björklund: Herr talman! Då herr Andersson i Dunker till mig ställde den direkta frågan, varifrån jag fått uppgiften att vi icke komma att importera några traktorer, skall jag lämna besked omedelbart. Här har nyligen hållits ett lantbruksmöte i Stockholm. Jag var intresserad av att besöka det, och jag tog mig också friheten, med tanke på den motion som här föreligger, att resonera med åtskilliga av ombuden för firmorna. Jag fick då det beskedet, att det icke var att förvänta någon större import av traktorer under det närmaste året. Jag har ju redan sagt, herr Andersson i Dunker, att den inhemska produktion, som eventuellt kan hjälpa till att fylla bristen på traktorer, är vad vi ha att lita till. Men icke ens den blir av sådan omfattning, att lantbruket överhuvud taget kan sägas få någon större förtjänst, om man tager bort omsättningsskatten vid försäljningen av traktorer.

Dessutom tycker jag, att det är irrationellt att slopa omsättningsskatten på traktorer, när man icke tager bort den på livsmedlen, som dock är det viktigaste för människorna.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 14.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 47, i anledning av väckt motion om borttagande av omsättningsskatten på grammofonskivor för språkundervisning.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 457, i anledning av väckta motioner om revision av riksdagens arbetsformer m. m.;

nr 458, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet m. m. i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet; och

nr 459, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet, m. m., i vad propositionen angår förslag till lag angående ändrad lydelse av

20 § lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbe-
komma allmänna handlingar;

från statsutskottet:

nr 369, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder
till främjande av bostadsförsörjningen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 370, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret
1946/47 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 430, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa änd-
ringar i civila avlöningsreglementet, m. m.;

nr 442, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-
getåret 1946/47 till ersättningar för viss från ockuperat land härrörande egen-
dom;

nr 443, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budget-
året 1946/47 till bidrag till ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen
under militärtjänstgöring, och till omskolning av i militärtjänst skadade;

nr 444, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budget-
året 1946/47 till granskningsnämnden för vissa patentansökningar m. m.;

nr 445, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av
viss anslagspost under avlöningsstaten för kommerskollegium;

nr 446, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat
för försvarsväsendet för budgetåret 1946/47;

nr 450, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt verk-
samhet för hindrande och uppdagande av spioneri m. m.;

nr 451, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budget-
året 1946/47 till arbetsmarknadens reglering m. m.;

nr 452, i anledning av väckta motioner angående framläggande för riksdagen
av förslag till anläggande av en storflygplats invid Stockholm m. m.;

nr 454, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbild-
ning av tandläkare m. m.;

nr 455, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation
av de tekniska högskolorna m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 456, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till
universiteten och den medicinska undervisningen m. m. jämte i ämnet väckta
motioner;

nr 460, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budget-
året 1946/47 till rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap m. m.;

nr 461, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budget-
året 1946/47 till fornminnesinventering;

nr 462, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering
av riksstaten för budgetåret 1945/46 m. m., i vad propositionen avser ecklesia-
stikdepartementets verksamhetsområde;

nr 463, i anledning av väckta motioner angående inrättande av en medicinsk
undervisningsanstalt i Göteborg;

nr 464, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering
av riksstaten för budgetåret 1945/46 m. m., i vad propositionen avser avskriv-
ning av nya kapitalinvesteringar;

nr 465, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1946/
47 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster;

nr 466, angående vissa med redovisningen å kapitalbudgeten sammanhäng-
ande frågor;

nr 467, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i
Norrbottens järnverk aktiebolag m. m.;

nr 468, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46;

nr 469, angående statsregleringen för budgetåret 1946/47;
nr 470, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1946/47; och
nr 471, med överlämnande av riksstat för budgetåret 1946/47;

från bevillningsutskottet, nr 436, i anledning av väckta motioner angående sambandet mellan socialpolitik och beskattning;

från första lagutskottet, nr 378, i anledning av väckta motioner om utredning angående ändring av gällande bestämmelser om förväljning av kyrklig jord; samt

från andra lagutskottet, nr 386, i anledning av väckt motion angående viss ändring av 1 § lagen om behandling av alkoholister.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 3.05 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Måndagen den 1 juli.

Kl. 12 på dagen.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

*Svar på
interpellation.*

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot herr Stattin i en till mig riktad interpellation frågat, huruvida jag uppmärksammat den nu rådande bristen på järnvägsgodsvagnar samt vilka åtgärder som vidtagits och planerats för att råda bot på denna bristsituation. Interpellantens mening är, att utvecklingen på transportmarknaden felbedömts och att vagnanskaffningen på grund härav varit för restriktiv.

Det är sant, att den knapphet på godsvagnar, som under hela kriget varit för handen, ytterligare förvärrats efter krigets slut. Det av interpellanten påpekade förhållandet, att vagnsituationen var avsevärt bättre i mars 1945 än samma månad i år, beror emellertid framför allt på den i mars 1945 pågående verkstadskonflikten.

De siffror över vagnställningen, som interpellanten anför och som äro järnvägsstyrelsens egna, grunda sig på stationernas dagliga rapporter över vagn-tillgång och behov. Då de av stationerna en viss dag lämnade siffrorna emellertid avse följande dag, äro de, åtminstone vad beträffar de allenast uppskattningsvis angivna tillgångssiffrorna, icke verklighetsstroga. Det föreligger en — för övrigt tämligen förklarlig — benägenhet hos stationerna att underskatta tillgången och överdriva behoven. Vagnunderskottet är med andra

Svar på interpellation. (Forts.)

ord icke på långt när så stort som de tillgängliga siffrorna ge vid handen, ett förhållande som bestyrkes så snart man gör en undersökning över vad en trafikant, vilken som helst, under viss tid har beställt och vad han fått sig anvisat.

Orsakerna till vagnknappheten under kriget äro alltför väl kända för att här behöva upprepas. Däremot fordrar måhända den på sista året accentuerade knappheten en förklaring. Man kan härvid peka på den återupptagna utrikeshandeln, som kräver stora järnvägstransporter från inland till hamn och vice versa, samt vidare på den ökade byggnadsverksamheten, de stora gödningsmedelstransporterna, de omfattande hjälpsändningarna till nödlidande länder samt överhuvud taget den högkonjunktur, som präglar den nuvarande tiden. Att militärtransporterna väsentligt minskats betyder givetvis en lättning, men denna mer än uppväges av de nyss angivna transportbehoven.

Svårigheterna att få godsvagnar för lastning äro större för vissa trafikanter än för andra. Vad som vållar detta är den efter statliga direktiv upprättade s. k. förtursordningen, enligt vilken vissa behov — för närvarande huvudsakligen för den transoceaniska exporten samt för jordbruksnäringen och bränsleförsörjningen — skola tillgodoses i sin helhet, medan den återstående vagnstillgången skall delas lika på alla andra. När då de förtursställda behoven inklusive behoven av vagnar för styckegods, vilka behov också ovillkorligen måste fyllas, uppgå till mellan 6 000 och 7 000 vagnar per dag, vilket varit fallet under maj månad i år, så är det lätt att inse, att tilldelningen för de icke förtursställda behoven måste bli ganska beskuren.

I detta sammanhang vill jag nämna några ord om vedtransporterna. Dessa äro, i den mån de utgöras av s. k. mellanlänstransporter, förtursställda och ha sedan hösten 1941 varit mycket betungande för järnvägarna. Icke nog med att det gällt att forsla stora kvantiteter ved, transporterarna ha till största delen varit mycket långväga, vilket gjort att de bundit ett stort antal vagnar. Under bränsleåret 1945/46 beräknas ca 10 miljoner kubikmeter ved ha transporterats på järnväg. Detta innebär, att omkring 900 vagnar per dag ha lastats med bränsleved. Omloppstiden är icke känd, men om man uppskattar den till i medeltal sju dagar betyder det, att 6 300 vagnar ständigt varit bundna för vedtransporterna.

Planeringen av vagnanskaffningen under och efter kriget har på grund av ovissheten om de kommande transportbehoven varit förenad med betydande svårigheter. Det har å ena sidan gällt att hålla vagnparken så stor, att trafikanternas berättigade krav utan större prutning kunnat tillgodoses. Å andra sidan har det varit nödvändigt att iakttaga en viss återhållsamhet för att undvika en överdimensionering av parken under de mera normala tider, som dock måste komma. Det hade enligt min mening icke varit riktigt om vagnpolitiken bedrivits så, att parken utökats därhän, att de nu onormalt uppskruvade vagnbehoven utan några nämnvärda dröjsmål kunnat tillgodoses. Ved- och brännstovstransporterarna kunna upphöra relativt hastigt, och så snart detta blir fallet, kommer läget att i hög grad förändras. En väsentlig förbättring i gummiförsörjningen och en därigenom möjliggjord ökad lastbilstrafik bör också komma att medföra en icke obetydlig trafikavledning.

En i och för sig önskvärd utökning av vagnparken begränsas vidare av möjligheterna att inom ramen för järnvägstransportapparaten i övrigt — personaltillgång, loktillgång, bangårdar och utrymme i tidtabellen — nyttiggöra denna ökning. Vagnanskaffningen är sålunda järnvägstekniskt sett icke ett fristående problem. En alltför frikostig utökning av den rullande materielen kan, genom att apparaten i övrigt icke förmår svälja den, få en rakt motsatt verkan mot den avsedda. Vagnstillgången minskas i stället för ökas genom att om-

Svar på interpellation. (Forts.)

loppstiderna förlängas till följd av stockningar och svårigheter att få fram vagnarna. En överdimensionering av vagnparken kan så tvinga fram en överdimensionering av andra element i järnvägssystemet — lokpark och bangårdar. Det är bättre att ha en mindre vagnpark och ett snabbt vagnomlopp än en för stor park och ett trögt omlopp.

De första krigsåren kännetecknades av en mycket kraftig utökning av vagnparken, varefter en återgång skett till mera normal anskaffning. För budgetåret 1946/47 ha medel begärts och anvisats av riksdagen för en vagnanskaffning, motsvarande vad som erfordras för successiv förnyelse av parken. På grund av förståtligandet av enskilda järnvägar är det icke möjligt att med ledning av vagnbeståndet vid olika tidpunkter få någon klar uppfattning rörande resultatet av SJ:s anskaffning under de senaste åren. Emellertid må nämnas, att vid samtliga landets normalspåriga järnvägar godsvagnsbeståndet exklusive malmvagnar var den 1 januari 1939 34 416 vagnar och den 1 januari 1946 38 227 vagnar. Enär nyanskaffningen huvudsakligen avsett kraftigare vagn typer, innebär denna med drygt 11 procent skedda ökning av vagnantalet samtidigt en ökning av vagnparkens sammanlagda lastförmåga med nära 18 procent. Ökningen måste till sin väsentligaste del vara ett resultat av SJ:s nyanskaffningspolitik.

Även om man under de senaste åren velat bygga ut vagnparken mer än som skett, hade detta stött på svårigheter i form av den materialbrist, som rått och som råder i högre grad än någonsin. Verkstädernas leveranstider ha blivit allt längre. Den av interpellanten särskilt omnämnda Gävleverkstadens kapacitet har under hela kriget utnyttjats till fullo.

SJ äger för närvarande en godsvagnspark, inklusive malm- och specialvagnar, på ca 33 700 vagnar. Av vagnarna äro sammanlagt 1 265 utlånade, huvudsakligen till Polen. En återlämning av dem under den närmaste tiden är icke att räkna med. I gengäld har emellertid SJ från skilda håll hyrt andra vagnar till ett antal av ca 1 000.

För en normal trafikvolym synes vagnparken icke blott vara tillräcklig utan även erbjuda en fullt betryggande marginal.

Vad angår utsikterna för den närmaste framtiden beträffande godsvagns-tillgången torde man få räkna med att vedtransporterna åtminstone under ännu ett år komma att svårt belasta järnvägarna och ogynnsamt inverka på vagnhållningen för annat gods. En möjlighet till lättnad har dock yppat sig genom den goda tillförsel av brännolja, som landet fått. Förhandlingar pågå mellan bränslekommissionen och järnvägsstyrelsen om tillhandahållande av ökat tankvagnstonnage för transporter av högst betydande kvantiteter eldningsolja till mellansvenska industrier, som sålunda skulle övergå till oljeeldning. Härigenom skulle ett stort antal för vedtransporter nu avsedda vagnar frigöras för andra transporter.

Under maj och juni i år har en påtaglig förbättring i vagnsituationen konstaterats. En sådan var också att vänta med hänsyn till kustsjöfartens återupptagande och de förbättrade förutsättningarna för lastbilstrafiken.

Situationen ger numera knappast anledning till oro. En ljusning har som nämnts redan inträtt, och särskilt de lättnader i vedtransporterna, som genom ökad användning av oljebränsle ställts i utsikt, torde komma att bidra till att befogat missnöje med vagnutdelningen för järnvägstransporter snart icke skall behöva förekomma i någon större omfattning.

Härpå yttrade:

Herr **Stattin**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få uttala ett tack för svaret på min interpellation.

Svar på interpellation. (Forts.)

tion. Frågan om godsvagnarna har ju varit aktuell ända sedan avspärrningen i april 1940. Det har ju visat sig vara förenat med stora svårigheter att i tid erhålla sådana för nödvändiga transporter. Orsakerna härtill äro så väl kända att de knappast behöva upprepas. Emellertid framgår det av herr statsrådets svar, att den under sista året ökade knappheten på godsvagnar beror på de transporter, som den återupptagna utrikeshandeln kräver, transporter för jordbrukets och den ökade byggnadsverksamhetens behov m. m. Det är ju allas vår önskan och strävan att ytterligare utöka utrikeshandeln, öka produktionen och återfinna de gamla marknaderna. Att det behövs en stor transportkapacitet för byggnadsverksamhetens behov är också ganska naturligt. Bostadsbristen är som bekant stor inom alla landsdelar, och när det gäller ekonomibyggnaderna på landsbygden äro förhållandena synnerligen otillfredsställande. Under hela krigstiden ha nybyggnader och upprustningar måst anstå. Nu måste i den mån möjligheter finnas att erhålla material och arbetskraft en ganska väsentlig byggnadsverksamhet komma i gång på landsbygden, inte minst när det gäller ekonomibyggnaderna. För alla dessa uppgifter fordras ännu större transportmöjligheter. Även om vi inom en ganska nära framtid kunna beräkna att vedtransporterna till väsentlig del komma att upphöra, tror jag dock för min del att den nu rådande svåra bristen på godsvagnar även i framtiden kommer att bestå, om icke en något större nytillverkning kan komma i gång.

Herr statsrådet säger i sitt svar, att den brist, som under det senaste året gjort sig gällande, till väsentlig del berott på verkstadskonflikten i mars 1945. Men enligt de uppgifter jag kunnat erhålla angående nybeställning av godsvagnar var denna nybeställning under 1945 den lägsta sedan krigets början. Även om denna verkstadsstrejk inte hade kommit till stånd och nytillverkningen alltså kunnat fullföljas, skulle vagnsbristen dock ha varit ganska avsevärd. Hela vår produktion och ekonomiska utveckling här i landet är i så pass hög grad beroende av att behövliga transportmöjligheter stå till buds, att man trots de av herr statsrådet framförda farhågorna att man genom större nyanskaffning skulle fått en överdimensionering av godsvagnsparken dock haft viss rätt och kanske även skyldighet att taga risker för att det motsatta förhållandet, nämligen vagnsbrist, icke skall bli en broms på den framtida utvecklingen i landet.

Det har sagts mig att järnvägsstyrelsen har varit alltför försiktig och återhållsam när det gällt att bedöma behovet av nytillverkning av godsvagnar. Det är självklart att den myndighet, som har ansvaret för denna sak, måste bedöma frågan ur andra synpunkter än vi lekmän. Jag tror dock jag vågar säga att järnvägsstyrelsen i detta fall varit något för restriktiv. Denna fråga måste ses i ett stort sammanhang och inte bara betraktas med hänsyn till de intressen, som järnvägsstyrelsen har att bevaka. Skulle bristen på järnvägsvagnar bli bestående en ganska lång tid framåt, vilket jag tror att man har anledning att befara, måste detta innebära en hämsko på den ekonomiska utvecklingen och motverka den produktionsökning, som vi alla önska och som säkerligen kan räknas med.

Vi veta att betydelsefulla förhandlingar om handelsavtal med främmande länder för närvarande pågå. Skulle dessa förhandlingar leda till resultat, betyder detta en väsentlig ökning av sysselsättningen framför allt inom metall- och verkstadsindustrien. Dessa industrier komma då i sin tur att behöva ökade transportmöjligheter och god tillgång till godsvagnar.

Jag vill uttrycka samma förhoppning som herr statsrådet uttalade, att vi snart skola återkomma till normala förhållanden och att man inte då skall behöva vänta så länge på att få vagnar som fallet varit under många år. Jag

Svar på interpellation. (Forts.)

tror dock att det föreligger anledning att allvarligt överväga, om den nuvarande vagnparken är tillräcklig och om den kan fylla de behov, som för framtiden säkerligen komma att göra sig gällande.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**: Herr talman! Jag vill med anledning av den ärade interpellantens inlägg göra ett förtydligande. Det kan vara riktigt som herr Stattin sade, att verkstadskonflikten inte kan ha utövat någon större inverkan på leveranserna av godsvagnar. När jag talade om verkstadskonfliktens inverkan åsyftade jag det förhållandet, att det under verkstadskonflikten uppstod en nedgång i transportererna och att det sedan verkstadsindustrin på nytt kommit i gång blev en stark ansvällning av desamma, vilken innebar en stark påfrestning, när det gällde transportererna av gods.

Vad järnvägsstyrelsens återhållsamhet i fråga om nyanskaffningen beträffar vill jag göra den ärade interpellanten uppmärksam på att det kanske inte bara är statsrådet, som vid en viss tidpunkt gjort ett uttalande om att man borde iakttaga en viss försiktighet, utan att även ett enhälligt statsutskott varnat för överdimensionering. Det är givet att de ansvariga inom järnvägsstyrelsen inte kunna underlåta att taga en viss hänsyn till sådana uttalanden. Det förhåller sig nämligen på det sättet, att när det gäller att investera kapital och använda arbetskraft och material för tillverkning av vagnar, måste man taga dessa från annat håll, vilket många gånger inte anses vara önskvärt. Jag kan emellertid försäkra den ärade interpellanten, att jag med den allra största uppmärksamhet kommer att följa denna fråga.

Jag tror också att statsmakterna gjort allvarliga försök att råda bot på missförhållandena på detta område. Jag vill bara erinra om att man på sin tid sände folk till kontinenten för att om möjligt inköpa godsvagnsmaterial till Sverige på inbjudan från amerikanskt håll. Det visade sig emellertid, att några möjligheter härtill icke förelågo. De utfästelser till Sverige, som man hade gjort från amerikansk sida, kunde man på grund av det starka behovet av vagnmaterial på kontinenten inte infria. Jag tror emellertid att vi kunna vara överens om att det är värdefullt att man så snabbt som möjligt söker åstadkomma en ordning, som innebär att man kan tillmötesgå de önskemål, som kunderna kunna framställa när det gäller godstransporter här i landet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2.

*Svar på
interpellation.*

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Pettersson i Ersbacken har i en till mig riktad interpellation frågat

1) om jag anser tiden vara inne att företaga en sådan omprövning av bestämmelserna i fråga om bidrag till vattenförsörjning och avlopp, att de s. k. egenvärdena bortfalla eller väsentligen minskas, samt

2) om jag är villig att låta utarbeta sådana direktiv, att statsbidragskungörelsen i ämnet erhåller en förnuftigare och enklare utformning i fråga om ansökningsförfarandet och behandlingen av framställningar rörande statsbidrag till vatten- och avloppsledningar på landsbygden.

Med anledning härav får jag anföra följande.

Enligt gällande författning om statsbidrag till anläggningar för vattenförsörjning och avlopp må statsbidrag utgå med i allmänhet högst 60 procent av den av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen godkända anläggningskostnaden, sedan därifrån avräknats anläggningens egenvärde. Om egenvärdet är lika

Svar på interpellation. (Forts.)

stort som eller större än anläggningskostnaden, utgår alltså ej något statsbidrag. Detta inträffar om kostnaden för tillhandahållande av vatten och avlopp kan beräknas uppgå till högst 25 öre per kubikmeter eller om kostnaden för tillhandahållande av enbart vatten kan beräknas uppgå till högst 15 öre per kubikmeter. Innebörderna av stadgandet är alltså, att intressenterna själva få erlägga full betalning för tillhandahållandet av vatten och avlopp upp till nyss nämnda gränskostnad. Först då kostnaderna bliva högre kan statsbidrag utgå för att nedbringa dem.

Då interpellanten ifrågasätter minskning eller borttagande av egenvärdena, är detta icke annat än en fråga, om den nuvarande gränskostnaden av 25 respektive 15 öre per kubikmeter kan anses vara för hög. När denna gräns fastställdes, utgick man från de faktiska kostnaderna vid anläggningar som utan statsbidrag utförts i städer, köpingar, municipalsamhällen och liknanden bebyggelseområden. För stadssamhällenas del belöpte sig kostnaderna per kubikmeter, enligt verkställda undersökningar, till normalt ungefär 20—35 öre för vattenförsörjningen och ungefär 15—25 öre för avloppsanordningarna eller tillhoppa 35—60 öre för konsumtionsvattens anskaffande, distribution och bortskaffande. Vid anläggningar för mera spridd bebyggelse voro kostnaderna genomsnittligt något högre.

Enligt min mening kan det icke anses vara oriktigt, att kostnaderna för tillhandahållande av vatten och avlopp intill en viss gräns åvila dem, som ha nytta av anläggningen. Var denna gräns skäligen bör gå, kan givetvis diskuteras. Det förefaller emellertid som om den nuvarande gränsen är låg i förhållande till vad som varit normalt vid redan utförda anläggningar, till vilka statsbidrag icke utgått. För ett medelhushåll om fyra personer kan den årliga kostnaden för vattenförsörjning vid ett pris av 15 öre per kubikmeter beräknas till omkring 30 kronor, vilket i allmänhet torde få anses vara en mycket rimlig utgift för denna förmån.

Interpellanten har tagit upp ett speciellt fall, vilket avser en vattenförsörjningsanläggning för en bebyggelse omfattande 227 personer och ett kreatursbestånd av 158 djur. Kostnaderna för anläggningen skulle uppgå till 40 000 kronor, och statsbidraget till anläggningen hade av vederbörande distriktsingenjör beräknats till allenast 240 kronor. Enligt vad jag inhämtat från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förekommer det endast undantagsvis att förutsättningarna för tillkomsten av en anläggning för vattenförsörjning äro så gynnsamma som i detta fall. Enligt verkställda beräkningar skulle vattenkostnaden stanna vid något över 15 öre per kubikmeter, och anledningen till att statsbidraget skulle bliva obetydligt är alltså den, att vattenkostnaden närmar sig den gräns inom vilken förbrukarna ansetts skäligen böra själva svara för hela kostnaden. Mot bakgrunden av vad jag förut anfört rörande gränskostnadens storlek synes mig därför det av interpellanten anförda fallet icke kunna åberopas till stöd för en minskning eller ett slopande av de s. k. egenvärden, till vilka vid statsbidragsberäkningen hänsyn för närvarande skall tagas.

Jag får sålunda i anledning av interpellantens första fråga förklara, att jag knappast blivit övertygad om behovet av en omprövning av statsbidragsbestämmelserna i den av interpellanten åsyftade riktningen. Detta hindrar emellertid ej att jag av andra skäl anser anledning föreligga att upptaga frågan om en revision av dessa bestämmelser till behandling. Med hänsyn till frågans omfattning synes revisionsarbetet böra uppdragas åt särskilda sakkunniga, och jag har för avsikt att inom den närmaste tiden begära Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sådana.

På interpellantens andra fråga vill jag svara, att även enligt min mening handläggningen av bidragsärendena så vitt möjligt bör förenklas. Genom en ny-

Svar på interpellation. (Forts.)

ligen beslutad författningsändring har möjlighet härför öppnats. Emellertid är det samtidigt av vikt, att anläggningar av här ifrågavarande slag planeras med den största omsorg. Jag har därför icke ansett mig redan nu böra föreslå någon mera genomgripande förändring av handläggningsförfarandet utan avser att i allt väsentligt överlämna denna fråga till utredning genom de av mig förut omnämnda sakkunniga.

Härpå yttrade

Herr **Pettersson** i Ersbacken: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra ett tack för svaret på min interpellation. Då detta svar emellertid kommit mig till handa för blott en kort stund sedan, har jag ingen möjlighet att ingående taga upp de berörda frågorna till diskussion.

I interpellationssvaret säger herr statsrådet bl. a.: »Enligt min mening kan det icke anses vara oriktigt, att kostnaderna för tillhandahållande av vatten och avlopp intill en viss gräns åvila dem, som ha nytta av anläggningen. Var denna gräns skäligen bör gå, kan givetvis diskuteras. Det förefaller emellertid som om den nuvarande gränsen är låg i förhållande till vad som varit normalt vid redan utförda anläggningar, till vilka statsbidrag icke utgått.»

Huru dessa uttalanden överensstämma med verkligheten framgår av mitt i interpellationen anförda exempel från en dalaby, där delägarna skulle få betala hela anläggningen med undantag av 240 kronor, vilket skulle utgöra statens bidrag enligt verkställda beräkningar. Jag anser att man är inne på fel väg, om man som villkor för erhållande av statsbidrag uppställer, att företaget skall vara dyrt att utföra. Det borde vara angeläget att även uppmuntra en företagare, som gör sin sak billigt, under förutsättning att arbetet utföres under betryggande kontroll.

Jag kan ändock inte komma från den tanken, att av mig påtalade förhållanden och bestämmelser äro för stela och för byråkratiska. Jag är icke heller ensam om denna övertygelse. Därom vittna även talrika insändare i tidningarna i min provins. Idealet synes vara, vilket även motionsvis framhållits, att egna-hemsnämnderna handha denna verksamhet, eftersom bidragen då fördelas på ett mjukare och mera förtroendeingivande sätt. Dessa nämnder fördela redan nu betydande belopp till behövande inom länen, och jag kan säga, att detta slagit genomgående väl ut. En behövande kan på denna väg erhålla bidrag om något hundratal kronor, vilket kommer väl till pass för folk i små omständigheter. Egnahemsnämnderna borde enligt min mening ges vidgad befogenhet att handlägga ärenden på hithörande område, så att flera delägare kunde förekomma än vad nuvarande bestämmelser medgiva.

Om vi emellertid, av skilda anledningar, äro överens om att en revision av statsbidragsbestämmelserna är nödvändig, är detta ur min synpunkt bara glädjande. Jag förutsätter, att det i den kommitté, som herr statsrådet tänker anförtro den blivande utredningen, kommer att beredas plats för någon representant för praktisk verksamhet, som känner de verkliga förhållandena på landsbygden.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

*Svar på
interpellation.*

Ordet lämnades på begäran till chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har fröken Öberg interPELLERAT mig om reglerna för utskrivning från sinnessjukhus. Inter-

Svar på interpellation. (Forts.)

pellationen har till utgångspunkt ett mord, som nyligen förövats i Stockholm av en person som försöksutskrivits från sinnessjukhus, och utmynnar i följande frågor:

Hur fungerar det nuvarande utskrivningsförfarandet?

Är det någon bestämmelse i lagen eller i instruktionen för övervakningen som bör ändras för att om möjligt förhindra ett upprepande av det nu inträffade?

Om så är förhållandet, kan det förväntas att herr statsrådet föranstaltar om en översyn av nu gällande bestämmelser?

Rätten att utskriwa personer, intagna på sinnessjukhus, är enligt sinnessjuklagen förbehållen sinnessjuknämnden då det gäller intagna som på grund av sin sinnesbeskaffenhet av domstol förklarats icke kunna fällas till ansvar för begånget brott. Med dem i utskrivningshänseende jämställda äro bl. a. de som, enligt vad känt är, under inflytande av sinnessjukdom begått mot annans personliga säkerhet riktat brott som icke blivit beivrat.

Det ligger i sakens natur att några allmängiltiga principer icke kunna uppställas för bedömningen av den vanskliga avvägningsfrågan mellan å ena sidan den enskilde individens intresse av att vistelsen å sinnessjukhuset — vilken på grund av det därmed förenade frihetsberövandet med vad därav följer i fråga om oförmåga att bidra till egen och anhörigas försörjning torde för de flesta straffriförklarade faktiskt innefatta ett avsevärt mått av lidande — icke utsträcker längre än nödvändigt och å andra sidan intresset av att andras säkerhet till liv och egendom icke äventyras. De individuella förhållandena äro alltför växlande för att tillåta annat än en bedömning från fall till fall. Allmänhetens säkerhetsintressen kunna emellertid vid denna avvägning icke tillerkännas sådan dominerande betydelse att utskrivning skulle medgivas endast då utskrivningsmyndigheten känner sig absolut förvissad om att den till utskrivning ifrågasatte överhuvud icke skulle komma att begå nytt brott. Enligt sinnessjuknämndens mening, som delas av mig, måste vissa risker tagas, om man icke skall komma till resultat som från humanitär synpunkt te sig orimliga. Men en särskild tyngd måste allmänhetens intressen få då den sjukes föregående kan anses indicera grov brottslighet av våldskaraktär.

Nämnden upplyser att den, med hänsyn till den tyngande arbetsbörda den har, endast i ett mycket ringa antal fall kan konfronteras med de sjuka och få en på personligt sammanträffande med dem grundad uppfattning om deras psykiska tillstånd; det är dock nämnden angeläget att genom resor till de olika sinnessjukhusen i så stor utsträckning det låter sig göra tillvarata denna möjlighet. Den ansvarige sjukvårdsläkarens åsikt måste vid sådant förhållande tillmätas avsevärd vikt av nämnden, särskilt om denne avstyrkt utskrivning och det rör sig om grov brottslighet.

Enligt sinnessjuklagen föreligger möjlighet att låta den slutliga utskrivningen föregås av en försöksutskrivning. Enligt vad nämnden uppgiver begagnas denna möjlighet så gott som alltid. I ett stort antal fall utstakas för den sjuke ännu en etapp på vägen mot den slutliga friheten, i det att försöksutskrivningen föregås av viss tids vistelse i kontrollerad familjevård.

Sinnessjuklagen förutsätter, att försöksutskrivningen kan förbindas med åläggande att iakttaga de föreskrifter, som i anledning av utskrivningen meddelas. Dylika föreskrifter meddelas, enligt vad nämnden upplyser, så gott som alltid. I första hand gälla föreskrifterna bostad, arbete och övervakning. Nämnden förklarar, att det är den angeläget, att de försöksutskrivna skola ha ett förvärvsarbete, och den ledes därvid ej endast av omtanke om deras försörjning utan även av synpunkten att riskerna för återfall i brott eller för psykisk försämring erfarenhetsmässigt äro avsevärt större, om den försöksutskrivne sak-

Svar på interpellation. (Forts.)

nar ordnad ekonomi och sysselsättning. I allmänhet äro frågorna om arbetsanställning och bostad planlagda innan den formliga framställningen om försöksutskrivning göres. I de fall då nämnden fäster särskild vikt vid miljö och anställningsförhållanden under försöksutskrivningstiden lämnar nämnden direkta föreskrifter härom eller inforrdar nytt förslag från sjukvårdsläkaren, därest dennes föreliggande förslag icke synes godtagbart. I andra fall föreskrives att den försöksutskrivne skall hava bostad och arbete som kan av sjukvårdsläkaren godkännas, vilken anordning är smidigare därest anställningsbyte blir aktuellt.

Beträffande övervakningen tillgår så att genom sjukhusets försorg efterhöres, huruvida någon i den ort, där den försöksutskrivne skall vara bosatt, är villig åtaga sig att övervaka honom. Härför anlitas i allmänhet någon kommunal förtroendeman eller tjänsteman, någon som är verksam inom sociala institutioner sådana som skyddsföreningarna, eller den försöksutskrivnes arbetsgivare. I nämndens beslut brukar antingen förordnas en viss person till övervakare eller ock föreskrivas att vederbörande skall ha övervakare, som kan av sjukvårdsläkaren godkännas. Vidare föreskriver nämnden i sina försöksutskrivningsbeslut, att sjukvårdsläkaren under tiden för försöksutskrivningen bör hålla sig noga underrättad om den försöksutskrivne och att han för sådant ändamål har att anmoda övervakaren att minst en gång i månaden lämna läkaren meddelande angående den försöksutskrivnes hälsotillstånd och uppförande.

I speciella fall meddelar nämnden föreskrift även om annat än bostad, arbete och övervakning. Det vanligaste villkoret av dylikt slag är att den försöksutskrivne skall fullständigt avhålla sig från sprit, vin och pilsner.

Någon bestämd praxis för längden av den sammanlagda försöksutskrivningstiden före den definitiva utskrivningen kan icke angivas i annan mån än att då straffriförklaringen avsett en grov kränkning av annans personliga säkerhet försöksutskrivningstiden endast i undantagsfall brukar understiga tre år.

Med det sagda anser jag mig ha besvarat interpellantens första fråga. Jag vill tillägga att en inom sinnessjuknämnden upprättad utförligare redogörelse för innehållet i gällande författningsbestämmelser och nämndens praxis finnes tillgänglig inom socialdepartementet för den därför intresserade.

För besvarande av interpellantens andra och tredje frågor torde vara erforderligt att till en början återgiva en av sinnessjuknämnden lämnad kort redogörelse för omständigheterna i det fall som åsyftas i interpellationen.

En person B., född 1915, är straffriförklarad för ett flertal stölder. Han intogs på sinnessjukhus 1935. Dessförinnan hade han varit föremål för skydds-uppfostran. Under en försöksutskrivning 1937 begick han en ny stöld, varför han lagfördes, åter straffriförklarades samt återintogs å sinnessjukhus. Sedan nämnden vid tre tillfällen avslagit framställningar om hans försöksutskrivning, bifölls en förnyad sådan framställning 1942. Denna försöksutskrivning varade efter förlängningar till februari 1944, då han återintogs, enär övervakaren anmält att B. ej bott i hemmet, såsom var föreskrivet, utan vistats hos en gift kvinna, med vilken han inlett förbindelse, samt därjämte på ett par dagar förslösat en större penningssumma, som han erhållit i förskott genom försäljning av ett piano. I april 1944 försöksutskrevs han ånyo men återintogs i september samma år. Anledningen var denna gång den misshandel, som omtalas i interpellationen. Rörande händelseförloppet vid och motiven till misshandeln föreligga stridiga uppgifter mellan B. och den kvinna han misshandlade; kvinnans uppgifter att misshandeln föregåtts och efterföljts av sexuella utsvävningar förefalla dock sannolika. Ostridigt synes emellertid vara, att B. tilldelat kvinnan knytnävsslag i ansiktet och huvudet, varav svullnader och hudavskrapningar uppstodo. B. och kvinnan hade efter misshandeln sällskap från platsen, och sedan de skilts begav sig kvinnan, som var gift, till sin bostad och omtalade

Svar på interpellation. (Forts.)

vad som förevarit för sin man, som bragte saken till polisens kännedom. Enligt meddelande från sjukhuset, dit kvinnan fördes genom polisens försorg, hade hon troligtvis icke blivit utsatt för någon svårare misshandel, men det skulle dock vara omöjligt för henne att visa sig ute under de närmaste 14 dagarna enär hon var fullständigt »missbildad» i hela ansiktet. B. hade vid tillfället varit spritpåverkad.

I maj 1945 behandlades i nämnden en framställning från B:s moder om försöksutskrivning av B. Framställningen, vilken avstyrktes av sjukvårdsläkaren, avslogs av nämnden. I oktober 1945 behandlade nämnden en ny framställning om försöksutskrivning av B. Läkaren anförde i yttrandet till nämnden, att B. på av sjukhuset gjorda förfrågningar erhållit löfte om plats hos ett tryckeribolag i Stockholm, att en diakon S. lovat att bli övervakare för B. samt att S. vid besök i B:s hem erhållit ett mycket gott och förtroendegivande intryck av B:s moder. B. hade under vistelsen på sjukhuset skött sig utan anmärkning. Under den föregående vistelsen i Stockholm hade B. emellertid haft förbindelse med en tvivelaktig familj och råkat illa ut. Bland annat hade spritmissbruk orsakat ett svårartat uppträde med en gift kvinna. Det största bekymret vore enligt läkaren övervakningen och dess effektivitet, då B:s moder förut ej visat sig ha förmåga att uppfostra sin son. Det vore emellertid enligt läkaren möjligt, att B. efter det senaste misslyckandet skulle bättra sig, och i den förhoppningen tillstyrkte läkaren, att ett kortare försök gjordes. Nämnden beslöt på försök utskrive B. för tiden till och med den 31 januari 1946, varvid skulle iakttagas, att han bodde hos sin moder, hade arbete hos tryckeribolaget och stode under tillsyn av dess föreståndare O., av modern samt av S., samt att han fullständigt avhölle sig från förtärandet av rusdrycker. S. skulle minst en gång i månaden lämna läkaren meddelande om B:s hälsotillstånd och uppförande.

I november 1945 rapporterade S. till sjukvårdsläkaren att B. bodde hos sin moder, innehade arbetsanställning och bedrev musikstudier på sin fritid jämte gymnastik och sport, syntes vara vid utmärkt gott hälsotillstånd och beredde sin moder stor tillfredsställelse. Förhållandet dem emellan vore det bästa tänkbara. På S. hade B. gjort ett sympatiskt intryck och syntes lämna förhoppning om gott resultat av försöksutskrivningen.

I januari 1946 rapporterade S. att B. kommit i verkligt god sinnesjämvikt, vore mycket tillfredsställd med försöksutskrivningen och fast besluten att föra en stram livsföring. B. vore därjämte vid utmärkt gott hälsotillstånd. S. rekommenderade B. på det varmaste till utskrivning, när tiden för försöksutskrivningen utginge, enär det synes honom vara överflödigt med övervakning.

Sjukvårdsläkaren förklarade emellertid i skrivelse till nämnden, att det vore otänkbart med definitiv utskrivning. Det vore absolut nödvändigt med noggrann övervakning under relativt lång tid för att man skulle vara något så när säker att det skulle gå bra. Läkaren föreslog därför förlängd försöksutskrivning på oförändrade villkor, och nämnden beslöt i enlighet härmed.

Under utredningen av det mord, vartill B. gjorde sig skyldig i april 1946, har framkommit att B. aldrig haft någon anställning under försöksutskrivningen. En bidragande orsak till att detta förhållande kunnat passera i trots av vad nämnden föreskrivit vid försöksutskrivningen torde vara, att i det brev av en översköterska å sjukhuset, varigenom S. underrättades om försöksutskrivningen, icke medtagits, att B. skulle ha arbete hos tryckeribolaget och stå under tillsyn även av O. Att S. kunnat i sin novemberrapport meddela att B. innehade arbetsanställning torde böra ställas i förbindelse med det av S. vid polisförhör i anledning av mordet gjorda uttalandet, att B. ett par

Svar på interpellation. (Forts.)

gånge nämnt för S. att han skaffat sig arbete men att S. vid kontroll funnit, att B:s uppgifter voro osanna.

I anslutning till denna redogörelse anför nämnden:

Något medel som kan garantera att ett upprepande av det inträffade förhindras kan icke angivas. I förevarande fall har, såsom nyss nämnts, förelupit det felet att övervakaren icke underrättats om att bland försöksutskrivningsvillkoren ingick att B. skulle ha viss arbetsanställning. Det är nämndens avsikt att genom en cirkulärskrivelse till sjukvårdsläkarna inskräpa angelägenheten av att villkoren för utskrivningen tydligt och fullständigt delgivas övervakarna. Något direkt orsakssammanhang mellan mordgåringen och den omständigheten att B. var arbetslös kan emellertid knappast anses föreligga. Där emot förefaller det sannolikt, att B. ej skulle ha begått gärningen, därest han icke varit spritpåverkad, och det är i sådant hänseende anmärkningsvärt, att spriten förtärts under en fest, vid vilken B:s moder, som enligt nämndens beslut skulle ha tillsyn över B., var närvarande. Ytterligare kan i det föreliggande fallet anmärkas, att övervakaren försummat sin skyldighet att avgiva månatliga rapporter — sålunda är den senast avgivna rapporten dagtecknad den 5 januari 1946 — samt att från sjukhusets sida icke synas hava vidtagits några åtgärder i anledning av de utbelivna rapporterna. Genom cirkulärskrivelse till landets sjukvårdsläkare den 2 maj 1946 har nämnden gjort förfrågan, hur från deras sida övervakas att givna försöksutskrivningsvillkor följas, vilka åtgärder som vidtagas när föreskrivna rapporter från övervakare icke inkomma samt huruvida någon förteckning föres i vilken kan kontrolleras om föreskrivna rapporter inkomma i rätt tid. Såsom ett allmänt intryck av de avgivna svaren kan anföras, att kontrollen från sjukhusens sida på övervakarna på de flesta håll synes vara tillfredsställande ordnad. Nämnden ämnar dock taga under övervägande, huruvida från dess sida böra vidtagas några åtgärder i syfte att få till stånd en effektivare kontroll på detta område. De åtgärder, som från sjukhusens sida vidtagas i händelse rapport uteblir torde i allmänhet bestå i påminnelse till övervakaren och eventuellt inspektion genom sjukhusets hjälpverksamhet, det vill säga den enligt sinnessjukstadgan vid sinnessjukhusen upprättade organisationen för bland annat lämnande av bistånd i personliga och ekonomiska angelägenheter åt å sjukhuset intagna eller därifrån utskrivna.

Oavsett de slutsatser som kunna dragas av det inträffade fallet finnes enligt min mening anledning överväga huruvida det nuvarande utskrivningsförfarandet är behäftat med några påtagliga brister. Härvid torde övervakningen främst förtjäna uppmärksamhet.

I olikhet med vad fallet är exempelvis vid meddelande av villkorlig dom eller vid utskrivning på prov från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller från ungdomsfängelse är den övervakning, som äger rum av de från sinnessjukhus försöksutskrivna, icke på något sätt författningsmässigt reglerad. Övervakningssystemet har uppbyggts av sinnessjuknämnden själv med stöd av de erfarenheter nämnden vunnit vid tillämpning av försöksutskrivningarna. En följd härav är emellertid, att nämnden helt måste lita till frivilliga åtaganden från personer, som av intresse för saken eller på grund av nära anknytning till den försöksutskrivne ställa sig till förfogande för uppdraget. Det stöd som annan övervakningsverksamhet äger tillgång till i skyddskonsulentorganisationen saknas sålunda i verksamheten för de sinnessjukas tillsyn.

Vid utseendet av övervakare har det — upplyser nämnden — varit nämnden angeläget att övervakaren och den försöksutskrivne äro bosatta så nära varandra som möjligt. Denna med hänsyn till klienteletts beskaffenhet naturliga

Svar på interpellation. (Forts.)

strävan har emellertid å andra sidan till följd, att övervakarna måste sökas i vida kretsar. Övervakningssystemet fungerar enligt det intryck nämnden har på ett på det hela taget tillfredsställande sätt.

En närmare reglering av övervakarnas ställning och deras skyldigheter framstår emellertid såsom önskvärd. En tänkbar anordning för effektivisering av övervakningsverksamheten vore, att skyddskonsulentorganisationen finge medverka även vid tillsynen av de försöksutskrivna. På grund av erfarenheter inom närliggande områden synes denna organisation vara väl lämpad därför. I den mån dess tjänstemän på grund av avståndet från stationeringsorten och deras arbetsbörda icke kunde själva åtaga sig uppdrag såsom övervakare, kunde sjukhusen erhålla hjälp av nämnda organisation vid utväljandet av övervakare och ordnandet i övrigt av tillsynen. En annan möjlighet till effektivisering av övervakningsarbetet ligger i utbyggnad av sinnessjukhusens hjälpverksamhet och ett mera konsekvent inkopplande av denna verksamhet på tillsynen av de försöksutskrivna.

Som bekant uttalade sig förra årets riksdag för ett övervägande av frågan om en ändrad organisation för handläggning av ärendena om utskrivning av sinnessjuka. Enligt riksdagens mening talade nämligen beaktansvärda skäl för en decentralisering av utskrivningsförfarandet. De nyss berörda frågorna synas lämpligen böra tagas upp till behandling samtidigt med den utredning, som må komma till stånd i anledning av riksdagens uttalande.

Oberoende härav synes emellertid en annan fråga, som har en ej ringa betydelse för övervakningens effektivitet, kunna bringas till sin lösning. Härmed åsyftas frågan om ersättning för det med övervakningen sammanhängande arbetet och de därmed förenade kostnaderna. I nuvarande läge kunna övervakarna icke erhålla ersättning ens för sina portokostnader och än mindre för eventuella resekostnader. Det otillfredsställande häri framhålles ofta av dem, som förordnats till övervakare. Jag har för avsikt att hemställa hos Kungl. Maj:t, att förslag till lösning av ersättningsfrågan förelägges nästa års riksdag.

I interpellationen framhålles, att övervakaren om någon borde för att kunna rätt följa och bedöma den övervakades handlingar ha något så när reda på hans förflutna. I anledning härav vill jag slutligen något beröra frågan om lämnande till den utsedde övervakaren av uppgifter om den försöksutskrivnes föregående.

Enligt den s. k. sekretesslagen må handlingar i ärenden rörande sjukvård, i vad de angå enskilds personliga förhållanden, icke utan hans samtycke till annan utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum. Förbudet torde visserligen icke avse handlingens delgivande åt annan myndighet, som i och för tjänsten bör erhålla del av densamma, men härunder torde övervakarna över de försöksutskrivna icke falla, då deras uppdrag icke grunda sig på lag eller författning. Däremot kan ett utlämnande till övervakare av sjukjournal eller annan dylik handling tänkas ske med stöd av det stadgande i sekretesslagen, som föreskriver, att handlingen må utlämnas, om, med hänsyn till det ändamål, för vilket utlämnande åstundas, och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den vilkens personliga förhållanden i handlingen avses eller för hans nära anhöriga.

Såsom allmän regel bör enligt min mening gälla, att övervakaren bör erhålla alla de upplysningar, som han kan behöva för att sköta övervakningen effektivt och för att kunna umgås med patienten på lämpligt sätt. Först och främst synes han sålunda böra få upplysning om vilka psykiska reaktioner, som kunna innebära tecken på psykisk försämring och böra inrapporteras till sjukhu-

Svar på interpellation. (Forts.)

set. Vidare torde övervakaren bl. a. böra ha kännedom om förekommande benägenhet för alkoholkonsumtion, våldsamhet, sexuella tendenser, i den mån de innesluta risker för kvinnoöverfall eller närmanden till minderåriga, samt ekonomisk vidlyftighet. Är situationen den att övervakaren måste giva akt på sådana tendenser hos den försöksutskrivne, som kunna anses innebära risk för något våldsbrott, bör övervakaren självfallet underrättas därom.

Överhuvud synes som om efter utskrivningen från sjukhuset större utrymme borde beredas det medicinska momentet i övervakningen. I den mån hjälpverksamhetsorganisationen vid våra sinnessjukhus utbygges — för vilket jag hyser stort intresse — kommer detta önskemål givetvis att tillgodoses bättre än för närvarande.

Härefter yttrade:

Fröken Öberg: Herr talman! Jag skall be att få framföra mitt tack till herr statsrådet för det utförliga svaret på min interpellation och för den förståelse, statsrådet visat både för frågorna och för de sjuka människor det här gäller.

Jag är fullt överens med statsrådet, att några allmängiltiga principer icke kunna uppställas för bedömningen huru länge en person skall hållas internerad å sjukhus, utan att bedömandet bör ske från fall till fall. Jag är också beredd att understryka att samhället måste ta vissa risker, då det gäller utskrivningen av dessa sjuka. Men det får inte gå så långt att säkerheten för allmänheten så gott som uteblir. Därför är jag glad att herr statsrådet i svaret säger, att en särskild tyngd måste allmänhetens intresse få, då den sjukes föregående kan indicera grov brottslighet av våldskaraktär. Det var just detta jag ville ha fram med mina frågor.

Jag har ingen önskan att öka vare sig den sjukes eller hans närmastes lidanden, men å andra sidan anser jag att sådana åtgärder måste vidtagas, att allmänheten kan känna sig tryggare än vad den nu gör. De till synes allt mera ökade våldsdåd som utföras av utskrivna eller permitterade sjuka verka på mig, som om granskningen vid utskrivningen inte alltid vore så ingående eller tillfredsställande. Detta tycker jag mig även kunna utläsa av de upplysningar som nämnden givit. Nämnden har bl. a. hänvisat till att den på grund av för stor arbetsbörda i många fall inte har möjlighet till ett personligt sammanträffande med den som skall utskrivas. Detta är beklagligt, men just därför anser jag att allt vad som kan göras för att effektivisera eftervården och övervakningen är så mycket viktigare. Jag tror också att den kontrollerade familjevården vore en form, som kanske bör prövas för eftervården i större utsträckning än vad som hittills gjorts.

Vidare har nämnden framhållit, att i utskrivningsbesluten ingår en bestämmelse om att sjukhusläkaren under tiden för försöksutskrivningen bör hållas noga underrättad om den försöksutskrivnes uppträdande, hans arbetsförmåga och om hur förbättringen fortgår. Denna kontroll tycks ha brustit på sina håll; i varje fall i fråga om den person, som jag påtalade i min interpellation. Jag tror även att herr statsrådet har samma uppfattning som jag i detta fall. Övervakaren förordade i det fallet på det varmaste en utskrivning, utan att han som det synes verkligen hade övertygat sig om att de uppgifter, som lämnats av den sjuke, voro med sanningen överensstämmande. Jag noterar därför med tillfredsställelse, att nämnden säger sig ha för avsikt att genom en cirkulärskrivelse till sjukhusläkare inskräpa angelägenheten av att villkoren för utskrivningen tydligt och fullständigt delgivas övervakaren och att man ser till

Svar på interpellation. (Forts.)

att rapporterna från övervakaren till sjukhus och läkare ingå på bestämd tid och med riktiga och noggranna uppgifter. Jag är glad över att herr statsrådet delar min uppfattning att övervakaren, om han skall rätt kunna följa och hjälpa den övervakade, bör erhålla alla de upplysningar om den sjuke, som kunna givas.

En mycket stor brist ligger det givetvis enligt mitt förmenande däri, att den övervakning, som äger rum för dem som försöksutskrivs från våra sinnessjukhus, icke i likhet med den, som gäller för dem som erhållit villkorlig dom, på något sätt är författningsenligt reglerad. På grund härav har man vid övervakning av de försöksutskrivna måst helt lita till att personer, som av intresse för saken och utan någon som helst ersättning, kanske många gånger med personliga ekonomiska uppoffringar, ha velat åtaga sig uppdraget som övervakare. Detta förhållande måste rättas till och skall även, om jag tolkat herr statsrådets uppfattning rätt, beaktas av den utredning, som riksdagen redan begärt. Beträffande den ekonomiska sidan av denna sak har ju herr statsrådet i svaret förklarat sig villig att framställa förslag redan till nästa års riksdag. Hela denna fråga skulle gagnas i hög grad om missförhållandena snarast rättades till.

Herr talman! Jag vill sluta med att ännu en gång tacka för det mycket positiva svaret, och jag hoppas, att vi med herr statsrådets värdefulla medverkan snarast skola komma fram till förhållanden, som ge större trygghet åt både den sjuke och allmänheten.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag kan instämma i praktiskt taget allt vad fröken Öberg här sagt. Jag vill endast passa på tillfället påpeka att de vanligaste klagomålen beträffande de sinnessjukas behandling gå ut på att de *icke* bli utskrivna, utan att de hållas kvar vid sinnessjukhusen alldeles i onödan. Det hävdas till och med att man på sinnessjukhusen i årtal håller kvar personer, som i verkligheten äro friska. Jag har bara velat påpeka detta för jämviktens skull, så att man håller det i minnet, då frågor av detta slag komma upp.

Jag erinrar mig ett fall, som inträffade för många år sedan. Det gällde en sinnessjuk, som permitterades ett par, tre dagar från S:t Lars sjukhus i Lund. Under denna permission — jag tror att det var under en pingsthelg — hann den sjuke mörda två personer. Vederbörande läkare hade dock i detta fall givit den sjuke permission. För något över ett år sedan upplevde vi ett liknande fall beträffande en internerad på Ulleråkers sjukhus. Dessa olika fall äro ett bevis på hur ytterligt vanskligt det är att bedöma dessa frågor.

Fröken **Öberg**: Herr talman! Jag är fullt medveten om att man oftast framför anmärkningar över att de sjuka icke bli utskrivna. Detta får emellertid icke vara avgörande för dessa frågor. Som statsrådet framhållit måste vi ta hänsyn både till den sjuke och till allmänheten. Allmänhetens krav måste gå före den sjukas eller dennes anhörigas önskemål. Det ligger för övrigt i sakens natur, att de anhöriga snarast möjligt vilja få den sjuke, eller som de tro, tillfrisknade anförvanten utskriven så fort som möjligt.

Vid det av mig speciellt berörda fallet anser jag att modern till den sjuke varit i högsta grad oförståndig, då hon, trots att hon visste att sonen endast blev värre av spritförtäring, tillätit honom att besöka en tillställning, där han skulle få tillfälle till sådan förtäring.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

Andra kammarens protokoll 1946. Nr 31.

§ 4.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har fru Rönn-Christiansson i en interpellation till mig framställt följande frågor:

För det första: Vore icke ett statligt ingripande i syfte att få driften vid sulfatfabriken i Gustavsfors återupptagen befogat och nödvändigt?

För det andra: Om statsrådet icke anser att så är fallet vilka andra åtgärder finner statsrådet lämpligt att vidtaga?

Som svar på dessa frågor får jag anföra följande.

Då denna driftnedläggelse icke i vanlig ordning varsplats genom anmälan till arbetsmarknadsmyndigheterna och industriens produktionsråd och av denna anledning icke blivit föremål för någon utredning har jag för att få hithörande spörsmål så allsidigt belysta som möjligt kallat representanter för företagets ledning, kommunen, arbetarnas centrala och lokala fackliga organisationer, industriens produktionsråd och statens arbetsmarknadskommission till en överläggning. Därvid framkom att aktiebolaget Billingsfors-Långed år 1944 förvärvade Gustavsfors fabrikers aktiebolag tillhöriga pappersbruk, sågverk och kraftstation i Skåpafors, sulfatfabrik och varvsrörelse i Gustavsfors, kraftstation i Krokfors sam skogs- och lantbruksegendomar i olika socknar. Sulfatfabriken i Gustavsfors ansågs av den nye ägaren vara i ett sådant skick att en fortsatt drift där icke var möjlig. Det upplystes, att fabriken uppfördes åren 1872—1873 och att underhållet av densamma varit mycket bristfälligt. Ett undantag i detta avseende utgjorde det så kallade mixeriet, som nybyggdes för ett tiotal år sedan, och lutindunstningsavdelningen, som vid samma tidpunkt utrustades med ny apparatur. I övrigt befinner sig anläggningen, enligt den nuvarande ägarens utsago, tekniskt sett under all kritik. Det ursprungliga produktionsprogrammet för denna fabrik hade omfattat även ett pappersbruk, som emellertid aldrig kom till utförande. Papperstillverkningen hade därför varit förlagd till Skåpafors, beläget 3 mil sjövägen från Gustavsfors. Sistnämnda bruk hade levererat den för pappersbruksdriften erforderliga massan. Massatransporterna hade skett sjöledes. Detta förhållande hade särskilt vintertid visat sig innebära sådana ekonomiska och tekniska olägenheter att bolaget ansåge det ur konkurrenssynpunkt omöjligt att uppehålla denna produktionskombination. Efter vad som meddelats mig har frågan om nedläggandet av massatillverkningen vid Gustavsfors övervägts vid tidigare tillfällen, men av olika skäl ställts på framtiden. Efter ägareskiftet år 1944 förses pappersbruket i Skåpafors till övervägande del med massa från koncernens egna cellulosafabriker och träsliperi. Behov av sulfatfabriken i Gustavsfors anses därför icke förefinnas.

Frågan om huruvida driften vid Gustavsforsfabriken tidigare skulle kunnat ordnas så att företaget även framdeles haft möjlighet att uppträda konkurrensmässigt på denna marknad skall jag icke här uppehålla mig vid. Jag kan dock icke underlåta att framhålla som anmärkningsvärt att anläggningen, både i fråga om byggnader och maskiner, fått förfalla på det sätt som framgår av den nuvarande ägarens beskrivning. Vid departementets förutnämnda överläggning vitsordades dennes uttalande härom av såväl kommunens som arbetarnas representanter. Samstämmigt framhölls att fabriken i sitt nuvarande skick icke kan anses motsvara rimliga anspråk på teknisk utrustning för sitt ändamål. Från intet håll gjordes vid nämnda tillfälle gällande att man förväntade att driften skulle återupptagas och att detta i så fall skulle kunna ske på ett ur driftsekonomiska synpunkter tillfredsställande sätt. Detta besked motsäger följaktligen det av interpellanten återgivna uttalandet att bru-

Svar på interpellation. (Forts.)

kets arbetare skulle anse fabriken utomordentligt väl lämpad för framställning av pappersmassa.

Vid tidpunkten för driftnedläggelsen sysselsatte fabriken omkring 120 man. Av dessa voro 18 över 60 år, lika många mellan 50 och 60 år och 30 mellan 40 och 50 år. Inom Gustavsfors samhälle och den närliggande bygden finnas 32 egnahemsägare, som tidigare hade anställning vid fabriken. Tack vare god tillgång på andra arbetstillfällen i orten har någon arbetslöshet att tala om icke förekommit sedan driften vid fabriken upphörde. Sålunda sysselsattes i början av innevarande månad vid bolagets egna arbeten 57 män, varav ett trettiootal med vedtransporter och ytterligare några med vedavverkning. Dessutom har en arbetsstyrka varierande mellan 30—40 man kunnat beredas tillfällig sysselsättning med byggnadsarbeten i det tre mil från Gustavsfors belägna Billingsfors. Dessa ha kunnat bo kvar i sina hem tack vare att bussförbindelse med arbetsplatsen anordnats.

Även om sysselsättningssvårigheter således icke ge sig tillkänna i dagens läge, är det naturligt att såväl de kommunala myndigheterna som bygdens folk fråga sig hur utvecklingen skall gestalta sig för framtiden. Den för närvarande goda tillgången på tillfälligt arbete i trakten utesluter icke behovet av en industriell företagsamhet, som under normala förhållanden på arbetsmarknaden kan ge sysselsättning åt den tillgängliga arbetskraften. I hur hög grad kommunens ekonomiska liv hittills varit beroende av driften vid sulfatfabriken framgår i någon mån av det faktum att de vid densamma anställda svarat för cirka 50—60 % av kommunens totala skatteunderlag. Härtill komma de sekundära återverkningar i detta avseende som för affärsmän och andra måste ge sig tillkänna, om en betydande del av bygdens köpkraft skulle komma att sina ut.

I fallet Gustavsfors liksom tidigare beträffande exempelvis Rydöbruk och Alby är fråga om att en hela kommunens liv dominerande industri upphör, varigenom betingelserna för befolkningens existens radikalt förändras. Genom en partiell utflyttning och tillfälliga arbeten torde de problem, som härigenom uppstå, icke kunna få en tillfredsställande lösning. En driftinställelse med så vittgående verkningar, som det här är fråga om, torde enligt min mening böra åtföljas av åtgärder, som syfta till att åstadkomma nya varaktiga utkomstmöjligheter i orten för industriebefolkningen. Ansvarat härför borde i första hand ankomma på det företag, som genom vidtagna rationaliseringsåtgärder åstadkommer de för det allmänna och för den enskilde svårartade ekonomiska och sociala olägenheter, som i nu relaterade fall måste anses vara för handen. Därest icke tillfredsställande åtgärder i här avsedda syfte vidtagas, är det en angelägenhet för samhället att ingripa på det sätt, som i varje särskilt fall kan visa sig lämpligt.

Interpellanten framhåller, att Aktiebolaget Billingsfors-Långed ställt i utsikt att annan industri skulle anläggas i Gustavsfors men att det tills vidare stannat vid löften. Vid förutnämnda sammanträde redogjorde bolagets disponent för vad som i detta avseende förevarit från bolagets sida. Underhandlingar om utarrenderande av fabrikslokalerna hade ägt rum med olika spekulanter men hade av skilda anledningar icke resulterat i några arrendeöverenskomelser. Det undandrar sig mitt bedömande huruvida dessa tidigare underhandlingar bedrivits tillräckligt energiskt och om de av bolaget tidigare erbjudna villkoren varit skäligen eller icke. Underhandlingarna med en av spekulanterna återupptogs efter sammanträdet, varvid bolaget förklarade sig villigt att utan särskild arrendeavgift ställa fabriken med tillhörande magasin och upplagsplatser till förfogande för den, som önskade taga dem i anspråk. Bolaget hade vidare förklarat sig berett att tillhandahålla elektrisk energi i viss omfattning

Svar på interpellation. (Forts.)

till ett pris, som är tio procent lägre än statens krafttaxa inom detta område. Det företag som på dessa eller något modifierade villkor komme att träffa en arrendeöverenskommelse med bolaget, skulle förbinda sig att ge företrädesrätt till anställning för ett visst antal av de nu avskedade arbetarna, särskilt då egnahemsägarna. Liknande regler skulle även gälla vid fortsatta utvidgningar och därav föranledda nyanställningar.

För att de kommunala myndigheterna och arbetarnas fackliga organisationer förtlöpande skulle kunna hållas informerade om hur dessa underhandlingar fortskrida tillsattes vid det sammanträde, jag tidigare hänvisat till, en kontaktkommitté bestående av bolagets disponent samt en representant från vardera Torrskogs kommun och Svenska pappersindustriarbetareförbundets avdelning på platsen. Jag har för ett par dagar sedan från bolaget erhållit meddelande om att en överenskommelse sedermera träffats mellan bolaget och Åmotsfors pappersbruks aktiebolag innebärande att sistnämnda företag övertar fabriksanläggningen. Den nya tillverkningen avser stenull och beräknas till en början komma att sysselsätta ett 30-tal arbetare.

Frågan om en eventuell förtidspensionering av de äldre arbetarna var även föremål för behandling vid sagda tillfälle. Bolaget har därefter meddelat, att arbetare som fyllt 60 år och ha minst 25 tjänstår skola erhålla en förtidspension upp till 67 års ålder av 600 kronor per år. Annan arbetsinkomst än sådan som förvärfvas genom anställning i koncernens tjänst skall icke återverka på denna förmån. Enligt föreliggande uppgifter skulle 21 arbetare bli berättigade till sådan förtidspension. Anställningstiden för dessa varierar mellan 34 och 52 år. Vissa andra pensioneringsfrågor i detta sammanhang, som icke kunna anses lösta genom en av den tidigare ägaren gjord pensionsutfästelse, skola bli föremål för behandling av förutnämnda kommitté förstärkt med en representant från vardera socialdepartementet och industriens produktionsråd.

Vad slutligen angår driften vid Skåpafors medelar koncernens ledning att en pappersmaskin skall överflyttas från denna fabrik till pappersbruket i Billingsfors. De arbetare, som beröras av denna åtgärd, skola samtliga beredas fortsatt anställning på sistnämnda plats, som är belägen endast 4 kilometer från Skåpafors.

Interpellantens frågor vill jag sammanfattningsvis besvara sålunda:

För det första: Med hänsyn till vad jag inhämtat om de tekniska och ekonomiska förutsättningarna för driften av Gustavsfors sulfatfabrik kan jag icke finna det befogat att staten skulle ingripa för att få denna produktion återupptagen.

För det andra: Några åtgärder utöver de av mig redan vidtagna anser jag icke för dagen påkallade från min sida. Jag skall dock uppmärksamhet följa frågans vidare utveckling.

Härpå yttrade

Fru Rönn-Christiansson: Herr talman! Då jag härmed tackar herr statsrådet och chefen för socialdepartementet för det svar, som jag erhållit på min interpellation, så är det inte bara en parlamentarisk formalitet. Mitt tack har även en mycket reell innebörd, särskilt med tanke på vad jag framhöll i min interpellation, nämligen att ett snabbt ingripande är ytterst värdefullt, inte minst med hänsyn till de avvita förhållanden, som så länge varit rådande i Gustavsfors samhälle. Detta har ju nu resulterat i tillsättandet av en kontaktkommitté med bland andra även representanter från fackföreningens och ortens sida. Att denna kommitté kommer att utökas för att på ett riktigt sätt lösa pensionsfrågan är ju också att hälsa med tillfredsställelse. Att statsrådet framhåller att han kommer att följa frågan med den största uppmärksamhet

Svar på interpellation. (Forts.)

tar jag som en garanti för att de framtida förhållandena för Skåpafors' vidkommande komma att väsentligt skilja sig från den beklagliga utveckling, som ägt rum i Gustavsfors. Säkerligen kommer även ortens befolkning att med största intresse följa dessa för dem så viktiga händelser.

I svarets början erinras om att driftsnedläggelsen vid Gustavsfors ej i vanlig ordning varslats till arbetsmarknadsmyndigheterna och industriens produktionsråd. Det kan väl inte ha varit okunnighet om att dylika organ existerade, som medförde att bolagsledningen underlät att varsla? Om jag kallar det för nonchalans och cynism, så stödjer jag detta på att bolagsledningen i varje fall aldrig varit okunnig i fråga om de anställda arbetarnas uppfattning om det uppkomna läget. När fabriken nedlade driften år 1944, utlyste fackföreningen ett offentligt möte, där man beslöt att genom en skriftlig hemställan till bolagsledningen vädja om driftens återupptagande. I denna skrivelse instämde Torrskogs kommunalfullmäktige. Något skriftligt svar på denna hemställan har aldrig erhållits. Dessutom skickade fackföreningens styrelse en skrivelse till Billingsforsbolaget omedelbart efter det detta bolag övertagit Gustavsfors. Avsikten härmed var att utröna, huruvida driften vid sistnämnda bruk komme att upptagas eller ej. På detta erhöles ett muntligt svar att om driften ej återupptogs, så skulle annan industri anordnas. Som synes ha arbetarna ej underlåtit att framföra sina synpunkter, varför det borde vara bolaget angeläget att i tid varsla om det läge som uppstått.

Som också framgår av svaret är det inte bara de direkt anställda, som beröras vid en driftsinställelse. Det gäller ju orten i sin helhet eller för att uttrycka saken som en talare i denna kammare i annat sammanhang gjorde: bygden är ju alltid kvar. Men det måste anses oförsvarligt att det privata vinstintresset får lägga sin döda hand över en tidigare blomstrande bygd. När det inte längre passar detta intresse, så utlämnas en hel bygd till oro och bekymmer för morgondagen. Osökt aktualiseras frågan om att produktionsmedlen böra vara gemensam samhällelig egendom, likaså att ingripande bör ske, innan de privata företagen hunnit att alldeles ödelägga samhällena. När man nu, som i fallet Gustavsfors, ser vart det privata ägandet av produktionsmedlen leder, så blottas också hela falskheten i den av PHM bedrivna propagandan. Monopolkapitalismens och storfinansens makt måste givetvis brytas för att folket skall kunna få trygghet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, erhöles på begäran ordet och yttrande: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Persson i Landafors till mig riktat följande fråga: *Svar på interpellation.*

När har statsrådet, i anledning av kommissionens för ekonomisk efterkrigsplanering och riksdagens uttalanden, för avsikt att framlägga resultaten av en utredning om vad som är att anse såsom ett ur hälsosynpunkt tillfredsställande existensminimum?

Interpellanten har vidrört ett problem, som man möter på socialvårdens, beskattningens och införselinstitutets områden, nämligen vad som skall anses vara en skäligen minimistandard och hur denna skall uppskattas i pengar. Problemet har senast mötts och dryftats i samband med fastställande av folkpensionernas belopp, sjukpenningens storlek i sjukförsäkringen och, ehuru i modifierad form, vid beräkningen av barnbidragens storlek.

Interpellantens framställning ansluter sig till de tankegångar, som framförts av kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, som framhållit det önskvärda i att en undersökning utföres rörande den minimistandard med av-

Svar på interpellation. (Forts.)

seende på föda, kläder, bostad, rekreation o. s. v. som är nödvändig för att medborgarnas fysiska och psykiska hälsa skall kunna hållas på en så hög nivå, att en ytterligare höjning av standarden icke skulle minska sjuk- och dödsriskerna i mera avsevärd mån. Denna nivå ligger självklart högre än den som endast tillfredsställer de omedelbara fysiska minimibehoven, vilket kommissionen också framhåller.

Frågan är emellertid hur fastställandet av en dylik minimikonsumtion skall gå till. Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering rekommenderar för sin del, att objektiva överväganden böra få största möjliga plats i analysen medan omdömeselementet — som ju likväl är ofrånkomligt — begränsas så mycket som möjligt. De största svårigheterna bereda härvidlag godtagbara minimikrav för olika kultur-, rekreations- och förströelsebehov. När det gäller kläder och heminredningsartiklar är obestämbarhetsmarginalen visserligen avsevärd men dock mindre, säger kommissionen. Ännu säkrare hållpunkter har man i fråga om bostadsposten, och bäst ligger frågan till när det gäller livsmedelsbehovet.

Även om det antages, att man hade möjlighet att på objektiva grunder fastställa en dylik minimikonsumtion av avsett slag, uppstå i praktiken stora svårigheter att tillämpa de så fastställda kraven. Såvida det icke gäller ett rent naturasystem, där färdiga konsumtionsvaror tillhandahållas, ställes man inför problemet att »översätta» standardkraven till kostnadsbelopp. Att svårigheterna härvid äro stora och ge utrymme för avsevärda marginaler illustrera de beräkningar av barnkostnaderna, som befolkningsutredningen låtit verkställa.

Man måste här räkna med en rad faktorer, som kunna sammanfattas i uttrycket: människors faktiskt föreliggande möjlighet att utnyttja sina tillgångar. Det räcker sålunda icke att fastställa hur många kalorier och hur mycket näringsämnen av skilda slag, som födan bör innehålla, och därefter kostnadsberäkna dessa uppgifter. Människors förmåga att utnyttja till rådighet stående belopp varierar starkt. Hushållsvanorna — inbegripet matlagningsskicklighet — variera. Smakvanorna äro olika. Inköpsförhållandena och förmågan att göra inköp äro olika. Prisförhållandena differera. Inverkan av alla dessa faktorer är så stor, att kostnadsberäkningar för en efter fysiologiska och andra normer konstruerad minimistandard skulle få föga praktisk betydelse, då det gäller att bedöma hur stora belopp människor behöva ha för att rimligen klara sig.

Jag vill betyga, att vid den bedömning, som skett inom departementet, av folkpensionernas och sjukpenningens storlek avsaknaden av säkra uppgifter rörande de lägsta inkomsttagarnas faktiska inkomstbelopp och levnadsförhållanden varit mycket kännbar. Man har härvid i stället måst röra sig med på erfarenheten och på spridda statistiska uppgifter grundade antaganden. Äv förut nämnda skäl tror jag dock icke, att man hade känt sig stå på säkrare grund om man hade haft tillgång till minimibudget, som konstruerats efter normer, som uppdragits av fysiologer, bostads-, heminrednings-, beklädnads- och rekreationsexperten och om vilken det intygats, att en ytterligare höjning av standarden icke skulle minska sjuk- och dödsriskerna i mera avsevärd mån.

Vad som däremot skulle vara av värde i förevarande avseende vore en säkrare kännedom om den faktiskt förefintliga standarden och levnadsvanorna i hushåll med olika inkomst, av olika storlek och bosatta inom olika ortstyper. Om dylika uppgifter sammanställdes med undersökningar om det fysiska och psykiska hälsotillståndet inom motsvarande hushållskategorier, skulle bedömningen av vad som vore en hälsostandard kunna ske med säkrare utgångspunkt än utifrån vissa konstruerade normer. Man skulle vidare härigenom få bättre möjligheter att bedöma skäligheten av de belopp, som nu i olika sammanhang utgå inom socialförsäkringen och socialvården.

Svar på interpellation. (Forts.)

Av det sagda framgår, att om man önskar uppnå en praktiskt användbar bestämning av en s. k. minimistandard erfordras ingående undersökningar av det svenska folkets levnadsförhållanden. Dylika undersökningar — s. k. budgetundersökningar och levnadsvaneundersökningar — äro emellertid kostsamma. Vissa förberedande åtgärder för dylika undersökningar ha vidtagits av socialstyrelsen. Föregående års riksdag anslog medel till en provundersökning rörande levnadsvillkor och hushållsvanor. Det har emellertid icke ansetts lämpligt att ännu, då konsumtionen i vissa avseenden är snedvriden genom rådande konsumtionsinskränkningar och brist på vissa varor, igångsätta dessa dyrbara undersökningar.

Härmed anser jag mig ha besvarat interpellantens fråga.

Härefter anförde:

Herr **Persson** i Landafors: Herr talman! För svaret på min interpellation ber jag att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack.

Under vårriksdagen i fjol väckte jag och några andra kammarledamöter en motion med förslag om att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om skyndsam utredning för fastställande av vad som skall vara att anse såsom ett ur hälsosynpunkt tillfredsställande existensminimum, samt att Kungl. Maj:t därefter måtte framlägga proposition för riksdagen med förslag till sådana ändringar i fattigvårdslagen, lagen om kommunala pensionstillskott, skattelagarna och indrivningsförfordningen, som vore behöfliga för att tillförsäkra varje medborgare ett existensminimum.

Härvid hade vi hänvisat till hur dessa många lägre inkomsttagare voro särskilt hårt pressade, icke endast i fråga om underkonsumtion då det gäller vad till livets nödtorft hör utan även i fråga om den direkta beskattningen och införsel för obetalda skatter.

Kommissionen för efterkrigsplanering hade i sina utredningar år 1944 gjort framställning, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en sådan utredning beträffande existensminimum för att resultatet av denna utredning måtte beaktas vid den mera definitiva organisation av socialpolitiken, som vid den tidpunkten höll på att förberedas. Vi framhöll i vår motion, att man därjämte skulle lägga ett sådant utredningsresultat till grund för de skattefria avdragen och för fastställande av ett mot införsel i lön skyddat existensminimum.

Andra kammarens andra tillfälliga utskott uttalade i sitt utlåtande nr 2 över motionen: »Enligt vad utskottet inhämtat har kommissionens framställning remitterats till olika myndigheter och organisationer för yttrande. Sedan dessa yttranden inkommit har Kungl. Maj:t att ta ställning till den av kommissionen gjorda hemställan.»

Utskottet ansåg att riksdagen icke enligt motionen borde i skrivelse då göra framställning till Kungl. Maj:t utan avvakta den av kommissionen ifrågasatta utredningen. »Om resultatet skulle bli sådant, att det kan läggas till grund för lagstiftning, torde man kunna förvänta att förslag också framläggas.» Därmed yrkade utskottet avslag på motionen.

Inför de stora reformförslag på socialpolitikens område, som förbereddes, ansågo vi det vara synnerligen angeläget att en sådan utredning om existensminimum komme till stånd, och att resultatet av densamma bleve basen eller en påtaglig grund för de åtgärder, som skäligen borde ske och som avsågo att trygga de enskilda medborgarna och de små inkomsttagarna samt de hjälpbehövande. Den arbetarmajoritet som riksdagen har och de reformer som nu genomföras borde enligt vår mening stått sig synnerligen starka, om man först tagit reda

Svar på interpellation. (Forts.)

på vad den enskilde medborgarens skäligen existensminimum utgör, och därefter i första hand inriktat sig på att från statens sida garantera och skydda detta.

I vår stora motion rörande omläggning av socialvården, som behandlades vid höstriksdagen, erinrade vi på nytt i denna fråga om behovet av att få fram vad som är att anse som existensminimum och framhöllo att staten som huvudman borde lägga detta som norm för socialhjälpen. Under debatten om dyrortsgrupperingen stötte vi på nytt på denna viktiga fråga. Vid beslutet i höstas om den nya uppbördsreformen påpekade vi likaledes det orimliga i att såväl löneavdrag som införsel skulle få ske å den anställdes avlöning utan att man först tagit reda på och fått ett auktoritativt besked om vad som vore att anse som existensminimum, vilket givetvis borde lämnas okränkt. Beträffande denna stora reform är det påtagligt, att den redan från början är behäftad med en avgörande brist, då den helt överlämnar åt skattemyndigheten att avgöra vad som för den enskilde medborgaren, som anhåller om så kallad jämkning, är att anse som existensminimum. Ingen enhetlighet och planmässighet kan sägas utmärka ett sådant tillstånd.

Fattigvårdsstyrelserna i landet handla helt efter gottfinnande då det gäller att söka fastställa hjälpbehovet. Måste fattigvårdskonsulent och länsstyrelse ingripa och rätta till de värsta missgreppen, så sker också detta efter en godtycklig mall.

Folkpensionsreformen är nu genomförd. Det är ett gott framsteg i jämförelse med vad som tidigare varit, men de nu fastställda beloppen grunda sig icke på ett utrett och sakligt prövat och fastställt existensminimum och hänga därmed på visst sätt i luften. På samma sätt blir det med sjukförsäkringen, skattelagstiftningen o. s. v., då någon utredning om existensminimum icke finns att lägga till grund för att säkerställa och skydda den enskilde medborgarens elementära ekonomiska behov.

Riksdagen har i överensstämmelse med utskottets skrivning i utlåtanden till våra motioner i föl förutsatt, att Kungl. Maj:t skulle ägna frågan om erforderligt existensminimum uppmärksamhet.

Då jag den 23 februari i år erhöll andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framställa min interpellation med frågan när statsrådet hade för avsikt att framlägga resultaten av en utredning om existensminimum, föranleddes detta av att någon sådan utredning ännu icke hade igångsatts. Statsrådets här lämnade svar bekräftar, att saken uppskjutits på obestämd tid. Innehållet i övrigt i statsrådets svar ger uttryck för svårigheten att utfinna de rätta metoderna för undersökning och sammanställning av vad som är att anse som minimikostnader för en hälsostandard. Jag är medveten om att det ingalunda är en liten eller enkel undersökning det gäller, men det är också en stor och viktig fråga, som vi här ha framför oss. Att det behövs sakkunniga och framför allt omdömesgilla personer för detta utredningsarbete äro vi säkert också överens om. I statsrådets svar talas om »problemet att översätta standardkraven till kostnadsbelopp» och påvisas, att människornas förmåga att utnyttja till rådighet stående belopp varierar starkt, hushållsvanor och matlagningsskicklighet variera, smakvanor äro olika, inköpsförhållanden och förmågan att göra inköp äro olika, prisförhållanden differera, varefter statsrådet kommer till den konklusionen, att »inverkan av alla dessa faktorer är så stor, att kostnadsberäkningar för en efter fysiologiska och andra normer konstruerad minimistandard skulle få föga praktisk betydelse, då det gäller att bedöma hur stora belopp människor behöva ha för att rimligen klara sig.»

Med den utvecklade behovsprövning på olika områden som kommit till användning och som överlätits på de olika organ som ha med socialvården att

Svar på interpellation. (Forts.)

skaffa, kunna säkerligen socialdepartementet och socialstyrelsen finna metoder, former och hjälpkrafter för här ifrågavarande undersökningar och utredningar. Att göra en allsidig och praktisk undersökning beträffande inkomst- och levnadsförhållanden, att ur dessa undersökningar få fram det material som utvisar vad som i pengar räknat kan bli ett skäligt existensminimum för en normal, frisk människa och som är tillräckligt för att säkerställa ett ordinärt levnadssätt på respektive ort i fråga om mat, kläder, bostad, förströelse och rekreation, det är vad som åsyftas med det hela.

Även om svårigheter föreligga och även om det blir en stor utredning, kan väl icke detta vara anledning för socialministern att i en för hela folket så viktig fråga rygga tillbaka för de svårigheter, som kunna vara förenade med detta arbete. Jag har icke heller av svaret dragit den slutsatsen, att så skulle vara fallet nu. Betygandena från socialministern om att avsaknaden av dessa uppgifter om de lägsta inkomsttagarnas faktiska inkomstbelopp och levnadsförhållanden varit kännbar vid bedömningen inom socialdepartementet av folkpensionernas och sjukpenningens storlek, tolkar jag som ett uttryck för att även där föreligger behov av att veta vad som bör vara existensminimum, för att kunna på rätt sätt avväga de socialpolitiska åtgärderna.

I arbetarrörelsens efterkrigsprogram heter det: »Eftersom fattigdomen starkt ökar hälsoriskerna, har man här ett ytterligare skäl till att förverkliga en minimistandard för folket.» Detta är säkert riktigt och bör därför påskynda åtgärderna att förverkliga denna så betydelsefulla fråga. Statsrådet säger som slutord i sitt svar: »Det har emellertid icke ansetts lämpligt att ännu, då konsumtionen i vissa avseenden är snedvriden genom rådande konsumtionsinskränkningar och brist på vissa varor, igångsätta dessa dyrbara undersökningar.»

Jag konstaterar alltså, att några undersökningar ännu icke äro igångsatta och att statsrådet sålunda ännu mindre kan ange någon tidpunkt, när något resultat kan vara att motse i denna för hela vår samhälleliga verksamhet så betydelsefulla fråga. Vi följa dock frågan med största uppmärksamhet, och den kommer säkerligen att i fortsättningen göra sig påmind, därför att man icke kan komma förbi densamma, om man vill ha en grund att stå på, då det gäller att skapa en ur hälsosynpunkt tillfredsställande minimistandard för hela vårt folk.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Det är alldeles klart, att för alla dem, som syssla med spörsmål om att skapa grunden för en rimlig standard för människorna, måste det vara ett mycket primärt intresse att ha kännedom om vad som skulle vara den riktiga minimistandarden. Jag saknar ingalunda intresse för denna sak, men jag måste medge att jag, trots allt vad som från olika håll säges, varit skeptisk och alltså är skeptisk inför möjligheterna att få fram ett resultat, som egentligen säger någonting. Jag är fullkomligt säker på att i herr Perssons i Landafors hemort måste minimistandarden översatt i pengar bli en helt annan än t. ex. i en typisk bondsocken i Skåne. Jag är övertygad om att det måste bli en annan. Pengarna ha ett annat värde även i en typisk bondsocken i Småland än de ha t. ex. i Gislaved. Jag vill bara påpeka, att det verkligen inte är en enkel sak.

Vidare tillkommer, att så länge som vi ha ransoneringarna kvar och så länge som det råder knapphet på vissa slags varor, måste konsumtionen bli snedvriden. Därför skulle en nu företagen utredning inte säga oss, vilket existensminimum i pengar vi böra ha, låt mig säga om fyra år. Det kan hända att vi då skulle komma till ett helt annat resultat än vi skulle göra vid en undersökning i dag.

Det har visat sig, att en levnadsvaneundersökning, som ju skulle ingå i programmet, kommer att kosta flera hundratusen kronor. Jag kan inte tillstyrka

Svar på interpellation. (Forts.)

att man offerar flera hundra tusen kronor på en undersökning, vars resultat, när undersökningen en gång är färdig, sannolikt kommer att visa sig mycket osäkert. Det kommer nämligen att dröja årtal efter det primärmateriallet kommit in till vederbörande undersökare innan man kan draga de slutsatser av utredningen som man åsyftar, och då man skall draga dessa slutsatser äro förhållandena redan så förändrade, att undersökningen i själva verket är totalt värdelös. Detta har jag icke ansett vara rimligt, och jag hoppas att man inte skall tolka riksdagens skrivelse på det sättet, att vi inte ha lov att använda vårt eget omdöme, åtminstone beträffande den lämpliga tidpunkten för igångsättande av sådan utredning.

Herr **Persson** i Landafors: Herr talman! Jag är fullt medveten om de svårigheter som föreligga, när det gäller att bestämma den lämpliga tidpunkten, då undersökningen skall ske. Om man räknar med en längre tidrymd för att genomföra en sådan utredning, har man inga garantier för att förhållandena äro så fasta och bestämda, att utredningens resultat kan vara ett uttryck för vad som kommer att vara absolut stabilt efter det utredningen skett. Under sådana förhållanden får man väl vid vilken tidpunkt man än gör utredningen räkna med fluktuationer beträffande priser och andra förhållanden. Även om på grund av ransoneringen förhållandena nu äro mera abnorma än vad de kunna tänkas vara längre fram, framgår det dock av statsrådets besked, att det är synnerligen vanskligt att utföra en dylik undersökning och få ett resultat som står sig, när utredningen är färdig, oavsett vid vilken tidpunkt som utredningen utföres. Jag tolkar därför svaret så, att det är att befara att statsrådet icke är benägen att igångsätta dessa utredningar efter de utgångspunkter, som vi ha angivit dels i motioner och dels i denna interpellation.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6.

Svar på interpellation. Ordet lämnades på begäran till chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Vid början av innevarande års riksdag väcktes av herr Eriksson i Sandby m. fl. i denna kammare en motion (nr 7) i syfte att få till stånd en skyndsam och allsidig översyn av hälsovårdsstadgans bestämmelser för landet, främst vad angår bostadsförhållandena. Motionen hänköts till behandling av andra kammarens andra tillfälliga utskott, som inhämtade yttranden i ärendet från medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, egnahemsstyrelsen, vissa länsstyrelser, bostadssociala utredningen, Svenska landstingsförbundet och Landskommunernas förbund. I utlåtande nr 7 framhöll utskottet som sin uppfattning, att hälsovårdsstadgan i sin helhet borde underkastas översyn och omarbetning i samband med genomförandet av ny kommunindelning i riket. Enär den motionsvis väckta frågan sålunda borde upptagas till behandling i ett större sammanhang, hemställde utskottet, att motionen ej måtte föranleda någon kammarens ågärd. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Under hänvisning till vad sålunda förekommit och under återopande av vissa fall, som syntes ägnade att bestyrka behovet av skyndsamma åtgärder i motionens syfte, har herr Eriksson i Sandby med kammarens tillstånd till mig riktat följande frågor:

1. Har statsrådet uppmärksammat att vissa av hälsovårdsstadgans bestämmelser *på nytt* äro i behov av över- och omarbetning?

2. Om så är fallet, har statsrådet för avsikt att, utan särskilt initiativ från riksdagens sida, verkställa erforderlig utredning samt att för riksdagen *snarast* framlägga de förslag till vilka densamma kan komma att föranleda?

Svar på interpellation. (Forts.)

Då såsom nämnts det spörsmål interpellationen berör tidigare under innevarande riksdag behandlats i denna kammare, anser jag mig kunna besvara interpellantens frågor helt kort.

Hälsovårdsstadgans bostadsparafer antogos av 1936 års riksdag. Utan tvivel inneburo de en avsevärd förbättring i jämförelse med de bestämmelser, som gällde tidigare. I sitt yttrande över den förut nämnda motionen framhöll bostadssociala utredningen, att bestämmelserna i och för sig kunna utgöra ett effektivt instrument i arbetet att sanera bostadsbeståndet. Erfarenheterna av deras tillämpning äro emellertid begränsade. Bostadsövervakningen har på grund av organisatoriska brister i allmänhet icke haft den effektivitet som vore önskvärd. Icke heller synas hälsovårdsmyndigheterna, i synnerhet på landsbygden, ha kunnat ägna avsedd uppmärksamhet åt bostadsbeståndets beskaffenhet. Under krigsåren torde bostadsbristen dessutom ha hämmat hälsovårdsmyndigheternas verksamhet i detta avseende, då en utrymning av utdömda bostäder ofta icke kunnat förekomma på grund av svårigheterna att bereda nya bostäder som ersättning för de utdömda. I fall, då uppenbart hälsovådliga bostäder kommit under hälsovårdsnämndernas bedömning, borde dock icke sist berörda svårigheter få utgöra förevändning för nämnderna att icke ingripa. De av interpellanten omförmälda fallen synas mig vara av sådan art, att jag av vederbörande länsstyrelse låtit infordra yttrande beträffande dem.

En första förutsättning för att hälsovårdsstadgans bestämmelser om bostädernas hygieniska standard skola få avsedda verkningar är att bostadsövervakningen effektiviseras. Ökade möjligheter härför torde skapas genom den beslutade kommunindelningsreformen. En effektivare organisation av hälsovårdsnämndernas verksamhet torde härigenom möjliggöras. Bostadssociala utredningen har uppgivit, att den i sitt organisationsbetänkande kommer att föreslå en med statligt stöd utbyggd bostadsinspektion på landsbygden. Innan detta förslag framlagts anser jag mig icke böra ta ställning till vad som bör åtgöras i förevarande avseende.

Behovet av en översyn över hälsovårdsstadgans bestämmelser har ur andra synpunkter än de av interpellanten anförda anmälts av medicinalstyrelsen, som erhållit uppdrag att inkomma med ytterligare förslag. Vidare synes det angeläget att åstadkomma ett förenhetligande av kommunernas tillämpningsföreskrifter rörande hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser. En översyn av hälsovårdsstadgan är sålunda önskvärd ur olika synpunkter. Jag kommer därför att förorda att en dylik kommer till stånd inom närmaste tiden. De av interpellanten framförda önskemålen komma därvid att beaktas.

Härmed anser jag mig hava besvarat interpellantens frågor.

Härpå yttrade:

Herr **Holm**: Herr talman! Med hänsyn till att interpellanten genom fullgörandet av annat offentligt uppdrag är förhindrad att själv närvara i kammaren i dag, ber jag att på hans vägnar få till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet framföra ett tack för det lämnade interpellationssvaret.

Herr statsrådet säger i slutet av sitt svar, att en översyn av hälsovårdsstadgan är önskvärd ur olika synpunkter och att herr statsrådet ämnar förorda att en dylik översyn kommer till stånd under den närmaste tiden, varvid de i interpellationen framförda önskemålen skola komma att beaktas. Denna herr statsrådets mycket positiva inställning ger anledning att ytterligare en gång framföra ett tack jämväl för svarets innehåll samt därjämte uttala den förhoppningen, att den avsedda översynen skall medföra positiva och gagnande resultat.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Johansson** i Kalmar: Herr talman! Även jag får för min del uttrycka min tillfredsställelse med det svar, som socialministern har lämnat på interpellationen. Jag vill också tro att andra tillfälliga utskottet, som behandlade den i interpellationen omnämnda motionen, är tillfredsställt med det svar, som här lämnats. Anledningen till att utskottet för sin del inte kunde tillstyrka motionen var nämligen den, att de olika myndigheter, som hade yttrat sig över densamma, icke ansågo det tillräckligt enbart med en översyn av denna del av hälsovårdsstadgan utan att hela stadgan som sådan borde omarbetas, och då det tillfälliga utskottet inte hade möjlighet att gå utöver ramen för motionen, ansåg sig utskottet för sin del icke kunna tillstyrka en utredning. För övrigt upplystes det ju av bland andra medicinalstyrelsen, att medicinalstyrelsen hade frågan om en omprövning av hälsovårdsstadgan under behandling.

Jag observerade av socialministerns svar, att den utredning, som skall igångsättas, blir beroende på den undersökning, som bostadssociala utredningen skall företaga angående dessa frågor. Jag vill med anledning av detta även uttala den förhoppningen, att genom socialministerns löfte att företaga denna utredning de tillfälliga utskottens arbetsbörda kommer att minskas, vilket i sin tur bidrager till att förkorta riksdagens arbete.

Sedan var det en sak härutöver, som enligt min uppfattning är ganska anmärkningsvärd. Enligt kammarens protokoll för den 15 maj i år äro i interpellationen vissa förhållanden preciserade, som beröra Kalmar stad och vissa jordegendomar, som Kalmar stad äger. Det är också i interpellationssvaret av socialministern omnämnt, att han från vederbörande länsstyrelse har infordrat yttrande i denna del av interpellationen. Jag vill med anledning av detta och då jag under åtskilliga årtionden haft möjlighet att följa de kommunala förhållandena i Kalmar och även denna fråga, tillägga några ord i denna sak.

Jag vill då från början säga, att såvitt jag förstår har denna del av interpellationen ingen som helst betydelse i detta sammanhang. De gårdar, som omtalas i interpellationen, ligga inom Kalmar stads område. Vi ha där en hälsovårdsnämnd, som utan vidare hade ingripit, om saken påtalats för den, och man har också sedan 1934 en särskild bostadsinspektör inom hälsovårdsnämnden, som kunde ha ingripit, om något hade gjorts för att fästa hans uppmärksamhet på saken. Jag vill framhålla, att i de remissvar, som avgåvos till det tillfälliga utskottet angående denna motion om hälsovårdsstadgans omarbeting, framhölls det bland annat av landstingsförbundet, att utvecklingen på detta område inte så mycket berodde på bestämmelserna i stadgan som på stadgans tillämpning. Såvitt jag kan förstå är detta ett tydligt bevis för att det inte enbart är tillräckligt med att det utfärdas vissa bestämmelser i olika lagar och förordningar, utan det som är minst lika viktigt är, att man från olika håll ser till, att dessa bestämmelser och författningar verkligen efterlevas.

Interpellanten har enligt kammarens protokoll stött sig på några artiklar i ett par tidningar, där man lämnat vissa enligt mitt förmenande sensationella uppgifter. Det är ju ganska vanligt att tidningsmän gärna vilja i rubrikerna fastslå vissa saker, som skola draga uppmärksamheten till sig, och det är ganska tydligt att en sådan rubrik som den att »kalmarbor bo i livsfarliga bostäder» kan ge anledning till att det blir ett väldigt intresse för just denna sak.

Jag skall, innan jag kommer in på detaljerna, bara omnämna, att i varje välordnat samhälle försöka ju de kommunala myndigheterna enligt en uppfattning, som väl är ganska allmän, att genom förvärv av egendomar, som ligga utanför stadens område, trygga möjligheterna för samhällets utvidgning med

Svar på interpellation. (Forts.)

hänsyn till de olika behov, som kunna uppkomma i framtiden. Det kan vara fråga om bostäder, industriområden, lämpliga badplatser och platser för camping och friluftsliv etc. Så har också Kalmar stad förfarit under de senaste årtiondena.

I interpellationen nämnas tre gårdar, nämligen Skällby, Svaneberg och Berga. På den sistnämnda av dessa gårdar har det i interpellationen omnämnda dödsfallet inträffat. Med anledning av att dessa saker tidigare äro omnämnda i kammarrens protokoll för den 15 maj innevarande år skall jag lämna några upplysningar om hur förhållandet verkligen ligger till.

Svanebergs gård ägdes förut av kronan, och Kalmar stad förvärvade den för omkring 15 år sedan. På denna gård ha, sedan Kalmar stad övertog den, utförts mycket stora arbeten för att förbättra bostadsförhållandena för dem som arbeta på gården. Jag skall i all korthet citera en del uppgifter från ett sammandrag, som är utfört av drätselkammaren i Kalmar, rörande de kostnader, som nedlagts på Skällby gård. Under åren 1937—1945 har på denna egendom utförts byggnadsarbete beträffande arbetarbostäder för kr. 83 900:—, beträffande övriga bostadshus för kr. 38 750:— och beträffande ekonomibyggnader för kr. 135 360:— eller för tillsammans 258 000 kronor.

Det är ganska uppenbart, att i det skick som denna gård och dess byggnader befunno sig, när Kalmar stad på sin tid övertog den från kronan, var det inte där fråga om att utföra de saker som t. ex. lantarbetarförbundets avdelning begär, utan det var fråga om att överhuvud taget bygga om de gamla bostäderna, så att de skulle bli beboeliga, eller att bygga nya bostäder. En byggnad, som förut inrymde två omoderna små lägenheter och en gammal tvättstuga, ombyggdes och inreddes med två lägenheter om två rum, kök och stor tambur med eldstad samt köksförestuga i bottenvåningen för familjer och två enkelrum å vindsvåningen för ogifta arbetare. Lägenheterna ha två ingångar. Gamla murverk revos, nya murverk och eldstäder (kokspis i kök och kakelugnar i rum) uppfördes. Nya golvbjälklag inlades och befintliga ytterväggar av timmer försågos med isoleringspapp och brädbekläddes in- och utvändigt. Nya innerväggar uppfördes, och nytt yttertak pålades av spontade bräder, papp och gamla tegelpannor. Nya kopplade fönster insattes, nya dörrpartier anbringades och ventilationsanordningar utfördes. Köken erhöilo ny bänk- och skåpinredning, tak och väggar bekläddes med hård masonit och kakelplattor uppsattes vid spisen. Nya yttertrappor utfördes i kalksten, bänk för senare installation av vatten och avlopp anordnades i köken och elektriska ledningar installerades. Fullständig målning och tapetsering utfördes. Kostnaderna för dessa arbeten uppgingo till 13 900 kronor.

Jag skall inte trötta med att anföra ytterligare uppgifter ur denna sammanställning. På samma sätt som nyss nämnts ha samtliga arbetarbostäder på denna gård genomgåts, sedan Kalmar stad övertog den. Sedermera har också vatten och avlopp indragits och uthusen renoverats. Alltså, på denna Skällby gård, som man nu kritiserar i interpellationen, har staden utfört ombyggnad av arbetarbostäder för en kostnad av 83 900 kronor.

På Svanebergs gård ha under åren 1934—1944 utförts byggnadsarbeten å arbetarbostäder för 36 200 kronor och å ekonomibyggnader för 72 500 kronor eller för tillsammans 108 700 kronor. Staden har, så långt jag känner till, ställt sig mycket välvillig till framställningar, som gjorts från de berörda arbetarna, när det gällt att förbättra bostäderna. Å andra sidan är det klart för vem som helst, att på 1930-talet begärde inte arbetarna att få elektriska spisar i köken och inte heller ve och badrum, som lantarbetarna nu begära att man skall anordna i deras bostäder. Denna fråga ligger för närvarande under utredning inom drätselkammaren, och jag skulle tro, att om staden får bygg-

Svar på interpellation. (Forts.)

nadslov och tillstånd av statens byggnadslånebyrå, skall staden gå med på att införa dessa bekvämligheter, under förutsättning givetvis att vederbörande hyresgäster, alltså lantarbetarna, betala den hyra, som förbättringarna kunna medföra.

Beträffande den tredje gård, som omnämnes i interpellationen, nämligen Berga gård, påstås i interpellationen, att Kalmar stad ägt den i tre år och att ingenting gjorts för att sätta byggnaderna i stånd. De uppgifter, som lämnas i interpellationen angående stadens inköp av denna gård, äro icke riktiga. Enligt utdrag ur stadsfullmäktiges i Kalmar protokoll för den 27 mars 1944, alltså för omkring två år sedan, köptes denna gård av bröderna Axel och Hugo Johansson för ett pris av 200 000 kronor. I interpellationen göres gällande, att det skulle vara Kalmar stad, som är skyldig att ombesörja reparation och underhåll av dessa byggnader, men detta är fullständigt felaktigt. Gården arrenderades omedelbart av säljarna för en tid av tre år, alltså till mars 1947, och i kontraktet är föreskrivet, att *arrendatorn* har skyldighet att underhålla å gården befintliga byggnader och företaga nödvändiga reparationer, så att byggnaderna skola kunna användas för sitt ändamål. Det förefaller ganska egendomligt att arbetarna på gården och deras avdelning inte tagit reda på den saken tidigare. Beträffande detta köp får jag för övrigt lämna den upplysningen, att staden ligger i förhandlingar med landstinget om att gården eventuellt skall övertagas till ett ändamål för landstingets räkning. Något svar på den frågan har emellertid ännu inte kommit.

I interpellationen säges, att en son till en lantarbetare skulle ha avlidit på grund av att bostaden var hälsofarlig. Jag vill till detta lämna den upplysningen, att varken organisationen eller tidningen ha kunnat styrka detta påstående. Man har bara resonerat så att det var naturligt, att denna bostad inte var lämplig med hänsyn till att ifrågavarande person var sjuk. Gården är en ganska gammal byggnad, det är ett av dessa vanliga timmerhus, som finnas överallt på landsbygden. Enligt en undersökning, som gjorts av hälsovårdsnämnden i Kalmar, är den bristfällig. Den är dock inte sämre än att den mycket väl kan repareras och bli beboelig, ehuru interpellanten och avdelningen anse, att den utan vidare bör utdömas.

När man besöker denna gård, som på detta sätt utmålats som mycket hälsovådlig, ställer man omedelbart den frågan till sig, varför den sjuke placerats i det sämsta rummet, som inte har någon eldstad och som ligger åt norr. Det är ju ganska egendomligt, att man ordnat det på sådant sätt. Byggnaden är, såsom framgår av hälsovårdsnämndens handlingar och som jag förut sade, minst 100 år gammal. Den har stora utrymmen — det framhålles, att köket har en storlek av $2\frac{1}{2}$ gånger 5 meter och en takhöjd av 1,9 meter. Väggarne äro beklädda med treetex och taket med masonit. Väggytor bakom skåp ha ej denna beklädnad. Man anmärker på det kraftiga golvdraget, däremot finnes inte någon fukt. Det lilla rummet, som i detta fall använts som sjukrum, har en golvyta av omkring 6 kvadratmeter och även det en takhöjd av 1,9 meter. Det saknas eldstad, och golvet är lika dåligt som i köket. Stora rummet, som ligger mot söder, har en storlek av 5 gånger 7 meter, alltså en golvyta av 35 kvadratmeter, och takhöjden är inte heller här större än 1,9 meter. Dessa äro alltså de anmärkningar man har att göra mot bostaden. Hälsovårdsnämnden gör den anmärkningen, att rummet är dåligt värmeisolerat därför att innerväggarna bara äro klädda med tapeter, och vidare att golvet är dåligt och att det därför förekommer kraftigt golvdrag. Däremot framhålles, att det inte förekommer någon fukt i rummet. Som jag förut sade, ligger detta rum åt söder och har två fönster på södra gaveln. Dessutom är det rum både mot öster och väster. Byggnaden ligger fritt och högt och med lutning

Svar på interpellation. (Forts.)

på marken åt alla håll. Stenfoten är högre än 30 centimeter, vilket fastställts som minimigräns för att en byggnad skali kunna godkännas. Hälsovårdsnämnden i Kalmar kommer till det resultatet, att byggnaden kan bli beboelig, om de nödvändiga reparationerna utföras, vilket man får räkna med kommer att ske. Det kan upplysas om att det en trappa upp även finns rum och kök, som samma familj har till sitt förfogande. Rummet användes emellertid inte på annat sätt än att man där har ett saltkar, där man saltar fläsk. Detta kar läcker, varför det har blivit röta i golvet.

Bostadsinspektören föreslår därför hälsovårdsnämnden, att bostaden omgående utrymmes på grund av de bristfälligheter och sanitära olägenheter som vidlåda fastigheten, och att den ej får användas för bostadsändamål, förrän den iståndsatts i beboeligt skick. De reparationer, som här föreslås, innebära främst, att golvet skall iståndsättas, murverket under byggnaden förbättras, väggarna klädas och en del andra liknande förbättringar genomföras.

Slutligen vill jag säga, att det i interpellationen framhålles, att vederbörande avdelning inom lantarbetarförbundet redan i september i fjol i en skrivelse till Kalmar stad påpekat dessa missförhållanden. Detta är alldeles riktigt, men såvitt jag kan förstå kunde denna framställning ha gjorts långt tidigare. De bristfälligheter, som vidlåda byggnaden, äro ju inte sådana som kunna ha uppstått under de senaste åren utan äro av ganska gammalt datum. Jag skall därför sammanfatta vad jag sagt i en fråga till interpellanten, varför man inte gjort någon framställning om detta tidigare. Denne lantarbetare har ju bebott sin bostad i åtta år, alltså sex år innan Kalmar stad förvärvade gården. Vidare har det funnits en facklig organisation på platsen i omkring 20 år, men den har inte förrän nu, sedan Kalmar stad köpt gården, påtalat missförhållandena. Jag kan för min del inte anse, att det är någonting att särskilt framhålla, att man redan i september i fjol gjorde framställning i saken, när det funnits en facklig organisation i 20 år och den arbetare, som bebor lägenheten, innehaft densamma i 8 års tid.

Med det anförda har jag velat bevisa, att de påståenden, som interpellanten gjort, äro felaktiga och inte överensstämman med verkliga förhållandet.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

§ 7.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Herr Johanson i Norrköping har frågat mig vilka åtgärder som vidtagits eller planerats för att helt kunna utnyttja förefintliga sjukvårdsplatser även på de avdelningar vid lasarett, sanatorier och andra sjukvårdsanstalter, som måst stängas på grund av personalbrist.

Till svar på frågan får jag lämna följande uppgifter som jag erhållit från medicinalstyrelsen.

Under de två senaste månaderna ha endast två officiella anmälningar om personalbrist inkommit till medicinalstyrelsen, den ena avseende lasarettet i Sollefteå, där en vikarierande operationssköterska ej kunde erhållas, och den andra sanatoriet i Eksjö, där en kvinnlig avdelning måst stängas.

Vidare ha hos styrelsen ett 20-tal anmälningar gjorts under hand beträffande avsaknad av enstaka sjuksköterskor.

Dessutom ha genom uppgifter i pressen till styrelsens kännedom kommit beslutade eller påtänkta stängningar av avdelningar vid diverse sjukvårdsanstalter, men dessa uppgifter ha ej bekräftats genom någon hos styrelsen gjord officiell anmälan.

Svar på fråga. (Forts.)

Medicinalstyrelsen har i nr 11 innevarande år av Tidskrift för Sveriges sjuksköterskor riktat en enträgen vädjan till gifta och pensionerade sjuksköterskor, som icke äro i sjukvårdsarbete, att ställa sig till förfogande för tjänstgöring vid sjukhus, i öppen sjukvård eller vid provisoriska sjukavdelningar och förläggningar för flyktingar.

Med hjälp av sitt sjuksköterskeregister har medicinalstyrelsen, vid sidan av de olika sjuksköterskebyråernas mycket energiska försök, uppsparat erforderliga sjuksköterskor i ett flertal fall.

Vid verkställda inspektioner av ett antal lasarett har konstaterats, att man i allmänhet kunnat reda sig med tillfälligt anskaffad arbetskraft, däribland i stor utsträckning utlänningar, varför stängning av någon avdelning endast mera undantagsvis förekommit.

Genom förmedling av Svensk sjuksköterskeförening har arbete här i landet kunnat beredas ett relativt stort antal utländska sjuksköterskor. Sålunda arbete för närvarande 343 sjuksköterskor från grannländerna här.

Svenska landstingsförbundet har vädjat till *dels* Svenska röda korset, som med anledning därav utsänt en skrivelse till samtliga lokala rödakorsstyrelser över hela landet och genom dem riktat en enträgen maning till i första hand rödakorsmän, kärsamariter och rödakorssamariter att i sommar rycka in som vikarier i sjukvårdsarbetet för längre eller kortare tid, *dels* Riksförbundet Sveriges lottakårer, *dels ock* Riksluftskyddsförbundet om hjälp genom att bland respektive medlemmar söka uppmobilisera sjukvårdskunniga personer.

Slutligen har arbetsförmedlingen i samma syfte satt sig i förbindelse med 6 000 mödrar, som fått lämna sina barn till sommarkolonier.

Härefter yttrade:

Herr **Johanson** i Norrköping: Herr talman! Orsaken till att jag strax före riksdagens avslutande ställt denna fråga är den, att personalbristen vid sjukhusen tvingat både sanatorier och lasarett att stänga en del avdelningar. Personalbristen vid lasarett och sanatorier är ju ett mycket viktigt problem för samhället. Här i riksdagen ger man vid många tillfällen uttryck åt att de frågor man ställer äro viktiga, men jag vill påstå, att denna fråga kan betecknas som synnerligen angelägen.

Man kan ifrågasätta, vad det tjänar till att söka höja nativiteten och att stat och kommuner och landsting varje år ge miljonanslag åt sjukvården, när man inte har möjlighet att ta hand om de sjuka. Det är inte bara i enstaka fall, utan man kan säga att det förekommer rätt allmänt, att man har måst stänga en eller flera avdelningar på sjukvårdsanstalterna. Socialministern förklarade, att enligt medicinalstyrelsen har endast i ett fall en avdelning måst stängas. Jag vet inte, om det föreligger anmälningstvång på detta område, men jag har också varit i förbindelse med medicinalstyrelsen. I varje fall föreligger det stängningar i vårt län, som jag vet inte ha anmälts, och troligen förekommer detta i fler fall än medicinalstyrelsen känner till.

De företeelser, som kunnat konstateras under de senaste veckorna, äro dock inte av tillfällig art eller någonting som inträffat just nu, utan förhållandena ha varit desamma under flera år. Enligt vad man kan utläsa ur meddelandena i pressen finns det knappast något större lasarett eller sanatorium, som inte på ett eller annat sätt haft att brottas med detta problem. I det län jag representerar har det förelegat stora svårigheter, framför allt under senare tiden, på lasaretten i Norrköping och Linköping. Nu senast har det meddelats i pressen, att man på Kolmårdssanatoriet tvingats slå igen två avdelningar med 80 vårdplatser. Chefläkaren, doktor Bergstrand, har i en intervju meddelat,

Svar på fråga. (Forts.)

att många av dem som härigenom tvingats lämna sjukhuset äro i stort behov av vård, och man förstår därav, att det är ett katastrofartat förhållande. Doktor Bergstrand intygar också i tidningsintervjun, som varit införd i Norrköpings Tidningar förra veckan, att man framför allt på tuberkulosvårdens område håller på att komma tillbaka till de förhållanden, som rådde för ett 30-tal år sedan. Han erinrar också om att det förekommit, att mycket svåra fall, som krävt snabb behandling, ha måst avvisas. Det är således tydligt, att det föreligger större svårigheter än medicinalstyrelsen för närvarande känner till.

Det är uppenbart, att missförhållandena just nu delvis kunna bero på arbetskraftsbristen. Men den omständigheten, som jag förut erinrade om, att frågan inte har blivit aktuell just under de senaste månaderna, tyder på att det här inte bara är fråga om brist på arbetskraft. Det är säkerligen framför allt frågan om de löne- och andra förhållanden, under vilka sjukvårdspersonalen arbetar och existerar. Lönerna äro tämligen låga, och arbetstiden är oerhört lång — det är inte ovanligt med 10, 12 eller 14 timmars arbetsdag. Det förekommer naturligtvis mycket övertid, och det är svårt att få folk till sådana icke önskvärda förhållanden. Vidare gör smittorisen, framför allt på sanatorierna, att folk drar sig för att ta anställning. Chefläkaren doktor Bergstrand anser, att frågan om lönerna är själva knuten i problemet om personalen. Han gör gällande, att om så är förhållandet, måste man förstå, att det inte räcker med att vädja till vissa organisationer att tillfälligt söka afhjälpa krisen, utan man måste nog vidta extraordinära åtgärder, om man skall få dessa missförhållanden ur världen. Det är klart, att just för tillfället är det kanske möjligt att, som Stockholms stad gjort, åstadkomma något bättre förhållanden genom att införa halvtidsanställning, men på längre sikt borde man genomföra andra åtgärder, som förbättra personalens anställnings- och lönevillkor.

Jag får alltså till statsrådet och chefen för socialdepartementet framföra mitt tack för svaret. Jag hoppas, att statsrådet och de statliga myndigheter, som ha med saken att skaffa, vidta erforderliga åtgärder, d. v. s. åtgärder utöver vad som nu vidtagits med hemställan till vissa organisationer, som jag för min del inte tror kunna lösa spörsmålet annat än tillfälligt, men ej i dess hela vidd. Frågan är väl framför allt aktuell för de städer och landsting, inom vilka lasaretten och sanatorierna ligga, men då dessa inte synas kunna klara frågan, utan under flera år haft denna personalbrist, torde de statliga myndigheterna och statsrådet böra särskilt uppmärksamma problemet.

(Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Det är inte min mening att ta upp någon diskussion om dessa spörsmål, som vi alla veta äro ytterst bekymmersamma. Jag vill bara som en komplettering av interpellationssvaret meddela, att enligt medicinalstyrelsens mening — jag vågar inte ha något eget omdöme om detta — var situationen i fjol sommar värre än i år. Som stöd för detta lämnar medicinalstyrelsen den uppgiften, att 472 sjuksköterskor voro inkallade med tjänsteplikt förra året, under det att i år endast 50 sjuksköterskor äro inkallade med tjänsteplikt. Hur det skall gå med dessa 50 nu vet jag inte, då tjänstepliktslagen upphörde att gälla i natt. Det kan således hända, att det t. o. m. blir en skärpning.

Jag vill emellertid med hänsyn även till en offentlig diskussion utanför riksdagen understryka, att frågorna om sjukhusens arbetsförhållanden beröra staten endast då det gäller sinner sjukhusen och undervisningssjukhusen. I övrigt är det en *kommunal* angelägenhet, för vissa städer, som ej deltaga i landsting, för städerna själva, men i övrigt huvudsakligen för landstingen. Vi ha haft

Svar på fråga. (Forts.)

många diskussioner i riksdagen om den kommunala självstyrelsen, och man har från alla håll hävdat, att man måste värja sig mot att staten lägger sig i kommunala förhållanden. Här är ett typiskt område, där den kommunala självstyrelsen är praktiskt taget hundra procentig. Jag medger, att staten har inflytande på själva sjuksköterskeutbildningen, men i fråga om arbetsförhållanden, löner och sådant är det landstingsmyndigheterna som ha avgörandet i sin hand. Jag tror för min del, att när man diskuterar dessa saker man icke helt skall förbise ett sådant fundamentalt faktum i vår samhällsorganisation.

Herr Johanson i Norrköping: Herr talman! Vad statsrådet säger om landstingens och kommunernas skyldigheter är jag medveten om, och jag nämnde detta också i mitt lilla anförande. Men när det visar sig, att landstingen och kommunerna sköta denna fråga så dåligt, borde det vara angeläget för de statliga myndigheterna att ingripa. När jag ringde upp medicinalstyrelsen och sökte få uppgift om hur denna fråga låg till, meddelade man där, att man inte hade annat än tidningsuppgifter, vilket sade mig, att det inte var något anmälningstvång i fråga om dessa platsbrister. Därför undrar jag, om man inte från medicinalstyrelsens sida bör ingripa något kraftfullare när det gäller det sätt på vilket man ute i de olika distrikten sköter just dessa frågor.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 8.

*Svar på
interpellation.*

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**, som yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Svensson i Ljungskile frågat mig:

1. Anser herr statsrådet att bristen på arbetskraft inom näringslivet i allmänhet och inom jordbruket i synnerhet samt behovet av största möjliga livsmedelsproduktion motiverar ett längre uppehåll i de militära övningarna innevarande sommar?

2. Om så är fallet, anser sig herr statsrådet omedelbart kunna vidtaga erforderliga åtgärder för militärövningarnas inställande under de två å tre månader, då behovet av arbetskraft i jordbruket är störst?

3. Om dylika åtgärder kräver riksdagens medverkan, kan man då emotse framställning till riksdagen härom?

Till grund för interpellationen ligger ett uttalande vid folkpartiets i Bohuslän valkrets möte innevarande vår, vilket i särskild skrivelse framförts till mig. I denna skrivelse anhålles, att värnpliktiga som äro jordbrukskunniga måtte i år erhålla en jordbrukspermission på två månader, förslagsvis under juli och augusti.

I en med kammarens tillstånd framställd interpellation har vidare herr Onsjö under hänvisning till bristen på arbetskraft inom jordbruket frågat mig, om jag är villig att för riksdagen framlägga proposition om sådan ändring av gällande värnpliktslag, att möjlighet beredes regeringen antingen att befria värnpliktiga eller förordna om uppskov till ett följande år med sådan efterutbildning som i nämnda lag omförmäles.

Dessa båda interpellationer besvarar jag i ett sammanhang.

Till en början bör erinras, att vid truppförbanden för närvarande ligger inne i huvudsak endast den åldersklass värnpliktiga som skall fullgöra sin lagstadgade första tjänstgöring. De närmast föregående somrarna togs härutöver ett mycket stort antal värnpliktiga i anspråk för beredskapstjänstgöring. Till

Svar på interpellation. (Forts.)

jämförelse kan nämnas, att inkallelserna under de aktuella månaderna juni, juli och augusti år 1943 utgjorde 6—10 gånger den nu inneliggande åldersklassen, år 1944 7—8 gånger denna åldersklass och år 1945 2 gånger åldersklassen. Om hänsyn tas endast till militärtjänstens inverkan på arbetskraftsförhållandena inom näringslivet, kan alltså konstateras, att en avsevärd förbättring i situationen inträtt.

Det oaktat är, såsom även i interpellationerna framhållits, arbetskraftstillgången inom jordbruket och inom näringslivet i övrigt fortfarande så otillfredsställande, att medverkan från försvarets sida påkallats. Härvid har avsetts att för jordbruksarbete frigöra närmast sådana nu i militärtjänst varande värnpliktiga som äro jordbrukskunniga. Av årets rekryter äro enligt centrala värnpliktsbyråns statistik följande sysselsatta inom näringsgruppen jordbruk, nämligen inom armén 7 630, inom marinen 919 och inom flygvapnet 570, d. v. s. tillsammans något över 9 000 eller 20—25 % av styrkan vid respektive truppförband. Med dessa siffror kan jämföras den hos de lokala arbetsförmedlingsorganen redovisade bristen på arbetskraft vid jordbruket, vilken under maj månad uppgick till 9 122 platser. Då emellertid denna statistik torde redovisa endast en del av efterfrågan på arbetskraft, skulle ett frigörande av nämnda värnpliktiga för jordbruksarbete knappast vara av sådan betydelse som de anförda siffrorna skenbart utvisa. I detta sammanhang bör observeras, att gällande värnpliktslag icke medger, att inkallade värnpliktiga kommenderas till arbetsanställning inom jordbruket. Sådan arbetsanställning måste baseras på ett frivilligt åtagande från de värnpliktigas sida, varför det icke kan utan vidare förutsättas, att den värnpliktiga arbetskraften helt kommer jordbruket till godo. Skulle ledigheten bringas att omfatta även icke-jordbrukskunniga värnpliktiga, komme givetvis ytterligare ett antal värnpliktiga att kunna tas i anspråk för jordbruksarbete — huru många bleve beroende på villigheten hos de värnpliktiga själva.

Om sålunda de ifrågasatta åtgärderna för frivilligt ianspråktagande av värnpliktiga icke skulle vara av avgörande betydelse för jordbruket, komme de att få så mycket mera genomgripande konsekvenser för den militära utbildningen. Överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna, vilkas mening jag inhämtat, ha framfört mycket allvarliga betänkligheter mot att åtgärder i avsett syfte vidtas. Deras yttranden kunna sammanfattas på följande sätt. Första tjänstgöringen för de värnpliktiga uppgår med nu planlagda uppehåll till omkring 11 månader. Ett uppehåll på två till tre månader så relativt kort tid efter de värnpliktigas inryckning — i april för arméns del — kommer att spoliera rekrytutbildningen. Arméns förbandsövningar i september kunna icke hållas utan måste ersättas med fortsatt rekrytutbildning. Någon möjlighet att ta igen den förlorade tiden genom att förskjuta utryckningen av åldersklassen framåt i tiden finns icke, då tillgängligt befäl och förlägningsutrymmena icke tillåta, att två hela åldersklasser samtidigt utbildas. De månader övningsuppehållet omfattar skulle därför komma att ur utbildningssynpunkt vara förlorade. Om uppehållet skulle omfatta även gruppen K, d. v. s. studenter och likställda m. fl., skulle deras återgång till civil verksamhet och studier allvarligt försvåras. Arméchefen anser, att jordbrukets behov av arbetskraft bör tillgodoses inom ramen för fastställda uppehåll, sammanlagt tre veckor, samt erinrar, att övningsuppehållet i rekrytutbildningen ursprungligen tillkommit i detta syfte. Den föreliggande arbetskraftsbristen är, framhåller arméchefen vidare, icke ett sällfall endast för innevarande år utan beroende av en fortgående förändring inom samhället. Den tid den värnpliktige undergår utbildning för att om så erfordras kunna deltaga i landets försvar skall användas uteslutande härför och icke för andra samhällsuppgifter. De krav som i dessa hänseenden kunna

Svar på interpellation. (Forts.)

ställas böra enligt arméchefens mening på annat sätt tillgodoses. Chefen för marinen framhåller särskilt, att utbildningen av stampersonal skulle försvåras och krigsberedskapen nedsättas. För kustartilleriets del förordas dock, trots allvarliga olägenheter ur militär synpunkt, att de värnpliktiga med vissa undantag erhålla ledighet för deltagande i jordbruksarbete under högst en månad (augusti). Chefen för flygvapnet har funnit det möjligt att för högst två månader hempermittera vissa av de jordbrukare som vid flygvapnet fullgöra första tjänstgöring under förutsättning att dessa vid senare tidpunkt fullgöra den militära tjänstgöringen. Dessa jordbrukare skulle därvid ersättas av värnpliktiga som icke äro jordbrukare och som skola fullgöra repetitionsövning. Överbefälhavaren framhåller, att ett uppehåll i övningarna om två å tre månader skulle innebära, att utbildningen reves sönder med svåra följder för krigsmaktens effektivitet. Överbefälhavaren anser, att krigsmaktens hjälp till jordbruket bör lämnas inom ramen för ordinarie övningsuppehåll.

Statens arbetsmarknadskommission har i särskild promemoria vitsordat, att enligt tidigare års erfarenheter de värnpliktiga rekryternas insatser i jordbruket varit av stort värde. Därest så skulle visa sig erforderligt, avser kommissionen att även i sommar intressera de värnpliktiga att under det ordinarie övningsuppehållet antaga jordbruksarbete. Härvid skulle eftersträvas, att övningsuppehållet, efter samråd mellan vederbörande truppförband och länsarbetsnämnder, förlades till den ur jordbrukets synpunkt lämpligaste arbetstiden. Kommissionen har understrukt, att ytterligare åtgärder för att frigöra arbetskraft genom avbrytande av värnpliktstjänstgöringen enligt kommissionens uppfattning borde tillgripas endast såsom en nödfallsåtgärd.

För egen del anser jag mig kunna i huvudsak ansluta mig till arbetsmarknadskommissionens uppfattning. Det redan anförda har visat, att ett längre avbrott i militärövningarna får högst betänkliga följder för hela värnpliktsutbildningen, vilket för övrigt ligger i sakens natur. Ett sådant avbrott endast ett par månader efter de värnpliktigas inryckning måste innebära en misshushållning i utbildningshänseende, *även* om den ur militär synpunkt förlorade tiden skulle kunna återställas genom senare utryckning, vilket — såsom av det föregående framgår — är förenat med stora svårigheter. Skulle å andra sidan situationen inom jordbruket behöva föranleda långtgående arbetskraftsreglerande åtgärder, som trots olägenheter av skilda slag måste gå ut över militär utbildning och annan verksamhet, är det givet, att den föreliggande frågan måste upptas till övervägande från de förutsättningar som då föreligga. För närvarande är det min avsikt att verka för att det uppehåll i övningarna som normalt äger rum kommer jordbruket till godo på bästa sätt.

I herr Svenssons i Ljungskile interpellation har antytts, att den ifrågasatta ledigheten från militärtjänstgöringen skulle kunna vara av värde även för näringslivet i övrigt. För egen del är jag tveksam på denna punkt. Dels torde det vara svårt inom flertalet yrkesområden att under några veckors tjänstgöring dra tillräcklig nytta av denna arbetskraft. Dels torde villigheten hos de värnpliktiga att åta sig dylikt arbete icke vara särskilt framträdande. Dels skulle det säkerligen vara förenat med svårigheter att till de områden som bäst behöva arbetskraft dirigera de värnpliktiga som önska åtaga sig avsett arbete. Jag utgår därför från att den föreliggande frågan, såsom också i det föregående förutsatts, i huvudsak har avseende på jordbrukets säsongbetonade behov av arbetskraft.

Härmed torde de av herr Svensson i Ljungskile framställda frågorna få anses besvarade.

Vad beträffar herr Onsjös interpellation får jag — utöver vad som redan yttrats — erinra att beträffande värnpliktiga, som i år äro skyldiga att full-

Svar på interpellation. (Forts.)

göra repetitionsövning eller efterutbildningsövning, bestämmelser utfärdats som innebära väsentliga inskränkningar i stadgad tjänstgöringsskyldighet därigenom att fullgjord beredskapstjänstgöring får tillgodoräknas. I stort innebära dessa bestämmelser, att följande kategorier befrias från fullgörande av dylik övning, nämligen värnpliktiga inskrivna år 1943, som fullgjort minst 30 dagars beredskapstjänstgöring, samt äldre värnpliktiga, som fullgjort minst 180 dagars beredskapstjänstgöring. Vidare har föreskrivits, att *värnpliktig jordbrukspersonal icke får inkallas under tiden för säd och skörd, därest icke tvingande skäl därtill föranleda*. Genom dessa bestämmelser böra hänsynen till jordbrukets behov ha i allt väsentligt redan beaktats. Skulle erfarenheten visa att jämkningar i bestämmelserna äro påkallade, ämnar jag föranstalta om att frågan underkastas nytt övervägande.

Härmed torde även herr Onsjös interpellation få anses besvarad.

Herr andre vice talmannen, som under detta anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, lämnade nu på begäran ordet till

Herr Svensson i Ljungskile, som anförde: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för det svar han lämnat på min interpellation. Jag skall be att först få förutskicka ett par allmänna anmärknigar.

Jag har givetvis såsom alla andra den uppfattningen, att bristen på arbetskraft kan bli särskilt prekär när det gäller jordbruket och alldeles särskilt när det är fråga om skörden, och det är den som det i första hand gäller. Men jag har dessutom den uppfattningen, att det knappast finns något område inom det svenska näringslivet, där det för närvarande icke råder brist på arbetskraft. Om man därför hade kunnat ordna med ett övningsuppehåll på ett par månader för samtliga värnpliktiga, skulle det inneburi en lättnad för arbetsmarknaden i allmänhet. Jag anser också, att de allra flesta av dessa värnpliktiga äro från produktiv synpunkt effektivast, om de komma tillbaka till den plats som de lämnat. Det är ju så med det stora flertalet människor, att de kunna göra den största nyttan i allmänhet sett på den plats där de äro vana att arbeta och kunna utnyttja sin yrkesskicklighet.

Som ett exempel på att det inte bara gäller jordbruket vill jag erinra om en tidningsnotis, som jag såg för ett par dagar sedan. Där hette det, att järnvägsstyrelsen ville hos regeringen göra hemställan om hemförlovning av till militärtjänst inkallade järnvägsmän, i den mån så låte sig göra. Jag tror alltså, att det från arbetsmarknadssynpunkt skulle ha inneburit en lättnad inte bara för jordbruket utan även för arbetsmarknaden i övrigt, i fall man hade kunnat ordna med ett övningsuppehåll. Man har ju också ett starkt intryck av att det snart sagt inte finns något arbetsområde, där man kan arbeta effektivt, därför att det fattas det ena eller det andra, och att hela systemet glappar, då den ena får vänta på den andra. Denna erfarenhet ligger inte så fjärran för var och en som sysslar med praktiska ting, och det är klart att detta försvagar arbetseffektiviteten.

Herr statsrådet anförde de militära chefernas syn på denna sak, och jag har i och för sig ingenting att säga om deras omdömen. Det är ju alldeles klart, att de skola peka på de olägenheter och de faror, som ett sådant övningsuppehåll kan innebära från militära synpunkter. Det är ju deras uppgift att framhålla den sidan av saken, och det är alldeles naturligt och självklart att de också göra det. När överbefälhavaren talar om att ett övningsuppehåll på två månader i stället för på tre veckor, alltså denna differens på fem veckor skulle spolia eller riva sönder rekrytutbildningen med svåra följder för krigsmaktens

Svar på interpellation. (Forts.)

effektivitet, då har jag nog personligen den uppfattningen, att detta är ett väl skarpt omdöme. Jag har litet svårt att tro, att en sådan sammanpressning av övningstiden med fem à sex veckor för en årsklass utöver vad man planerat skulle kunna medföra så svåra följder för krigsmaktens effektivitet. Det är ju många människor som ha det intrycket från sin militärtjänstgöring, att det skulle kunna ekonomiseras mera med tiden än som sker. Det senaste vittnesbördet härom fann jag i en ledare i Aftontidningen, där det meddelades, att det socialdemokratiska ungdomsförbundet från flera håll fått påstötningar beträffande värnplikstiden, och jag såg i denna ledare, att man antytt, att tiden icke utnyttjas så särskilt väl. Jag skall givetvis icke taga upp någon diskussion om denna sak, utan jag vill bara säga, att jag tycker, att ett sådant övningsuppehåll skulle i viss mån kunna neutraliseras genom en anpassning på olika sätt.

En sådan anpassningsförmåga ha vi givetvis i högsta grad behov av i den dynamiska värld i vilken vi nu leva, där förhållandena skifta så oerhört snabbt, och där det civila livet nu under många år har fått maka åt sig och i mycket hög grad anpassa sig efter de ofrånkomliga militära kraven. Vi kunna nu givetvis ha ett behov av en anpassning i motsatt riktning, så att de militära övningarna i någon mån få anpassas efter det civila livets behov. Överbefälhavaren och de militära myndigheterna anse emellertid, att detta är omöjligt, och de säga, att hjälpen åt jordbruket bör lämnas inom ramen för det ordinarie övningsuppehållet. Jag har nu personligen det intrycket, att ett sådant uppehåll på två à tre veckor inte blir särskilt effektivt. Jag tror inte, att man får ut per vecka räknat samma hjälp vid ett sådant kortare uppehåll, som man får vid ett längre uppehåll. Det är ju naturligt, att i ett land, där man har en lagstadgad två veckors semester, de värnpliktiga som äro inkallade under ett år och få ett par veckors permission inte äro så pigga på att under denna tid engagera sig för ett arbete som de inte känna till och inte äro intresserade av. I många fall blir det därför mera så, att de få ett arbetsintyg än att det egentligen blir några effektiva arbetsdagar under ett sådant övningsuppehåll. Detta omdöme gäller naturligtvis på intet sätt de människor, som äro engagerade inom jordbruket och som vid ett övningsuppehåll säkerligen använda både dagar och delvis även nätter för att försöka klara sina arbetsuppgifter. Men för dem, som inte äro engagerade inom jordbruket och som skulle kunna tänkas överflyttas dit, är det nog inte så lätt att effektivt utnyttja ett kort övningsuppehåll, som självfallet gärna betraktas som semester. Man har då inte heller något större behov av att tjäna pengar. Vid ett längre uppehåll finns det ju andra förutsättningar för att vederbörande verkligen bege sig ut i arbetslivet.

Överbefälhavaren säger vidare, att innevarande år inte utgör något särfall vad bristen på arbetskraft beträffar, utan att denna beror på en fortgående förändring inom samhället. Ja, vi veta ju alla, att den onormala sammansättningen av olika åldrar inom det svenska folket icke är en företeelse för i år, utan att det är något som vi få räkna med tio, femton år framåt. I den mån det är denna faktor, som inverkar, är det sålunda alldeles riktigt, att detta år inte är något särfall. Men å andra sidan marschera inte åren upp bredvid varandra, utan de komma alltid efter varandra, och år 1946 har ju sin plats ganska nära efter ett sexårigt världskrig med alla de svårigheter på arbetsmarknaden och i fråga om varutillförseln, som följa ett sådant krig i spåren. Varken överbefälhavaren eller någon annan vet ju heller så värst mycket om hur det år 1949, 1950 eller låt mig säga 1954 kan ställa sig beträffande arbetskraften. Det är tänkbart, att situationen på arbetsmarknaden på några år kan i mycket hög grad förändras till det bättre.

Skulle det nu vara på det sättet, som här säges, att det läge, vari vi för närvarande befinna oss när det gäller arbetskraften, kommer att bestå under längre

Svar på interpellation. (Forts.)

tid, då kan det kanske finnas anledning att fundera över huruvida inte på längre sikt sommarmånaderna kunde friläggas från militärövningar — detta bara sagt inom parentes, ty det är ju en sak som knappast hör hemma i detta sammanhang.

Arbetsmarknadskommissionen har i stort sett anfört liknande synpunkter som de militära befälhavarna, och även herr statsrådet ansluter sig till denna allmänna syn på saken. Jag skall inte processa med herr statsrådet därom, men för min personliga del har jag alltså den uppfattningen, att vid en allmän bedömning av de militära riskerna å ena sidan och det behov av arbetskraft, som råder inom näringslivet, å den andra sidan, bör det finnas motiv för ett längre övningsuppehåll.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Voug**: Herr talman! Interpellanten säger, att han inte har för avsikt att föra någon process med mig beträffande min uppfattning. Jag har inte heller för avsikt att ytterligare pressa argumenteringen, men det är ett par påpekanden, som jag kanske får lov att göra.

Den ärade interpellanten anser att det generella behovet av arbetskraft, alltså inte endast det som gäller jordbruket, skulle göra det befogat med ett allmänt militärt övningsuppehåll på ett par månader. Han räknar således med att såväl jordbruket som industrien skulle få en tillströmning av arbetskraft på detta sätt. Jag måste säga att interpellanten då visar en optimism beträffande möjligheterna att tillföra näringslivet arbetskraft som jag för min del knappast tror att det finns någon grund för. Och hurudant skall egentligen detta övningsuppehåll göras? Om man resonerar på det sätt, som interpellanten gör, skulle man väl helst vilja inställa all militär utbildning för att näringslivet skall få arbetskraft.

Men varför skall man med sådan ensidighet koncentrera uppmärksamheten just på de värnpliktiga? Det är klart att de, när de ligga under utbildning, utgöra ett kollektiv, som det är lätt att disponera över, men kan det verkligen vara riktigt att behandla de värnpliktiga på det sättet, att man först driver dem hårt under den militära utbildningen och sedan ger dem övningsuppehåll och förutsätter, att de då med lika stor kraft skola slita inom jordbruket och industrien? Är det rätt att göra detta, innan man har undersökt, huruvida det svenska samhället verkligen tar ut all ledig arbetskraft på andra områden? Finns det inte en hel del människor, som skulle kunna användas i produktionslivet, vilka nu inte tagas i anspråk?

Jag är inte riktigt tilltalad av denna benägenhet att betrakta den värnpliktiga ungdomen som en reserv, som man kan sätta in utan något som helst hänsynstagande till denna ungdoms fysiska uthållighet eller egna önsknings.

Interpellanten finner det svårt att tro, att en ytterligare sammanpressning av utbildningstiden med fem, sex veckor, såsom föreslagits ifrån Bohuslän, skulle vara omöjlig. Jag vill inte nu diskutera, huruvida det vore tänkbart att göra övningstiden kortare än 12 månader. Jag föreställer mig, att det är en sak, som vi komma att få diskutera här under de närmaste åren. Den väsentliga invändning, som framförts från de militära myndigheterna är ju, att den plan, som nu är upplagd för utbildningen, skulle komma att sönderbrytas. De värnpliktiga rycka in i april, och de ha vid mitten av sommaren inte fått mer än den allra nödvändigaste utbildningen. Under resten av sommaren skall denna utbildning förbättras, och det framhålles särskilt i arméchefens yttrande, att man skulle bli ur stånd att hålla övningarna i september, om de värnpliktiga skulle hemförlovas en längre tid. Hela utbildningsplanen skulle på det sättet råka i olag.

Svar på interpellation. (Forts.)

Vi få inte heller förbise, att det är en allvarlig sak att förrycka utbildningen för en hel årsklass. Tillståndet ute i världen är inte sådant, att vi helt kunna avskryva möjligheten att nödgas anlita den manliga ungdomen för att försvara vårt land, och att då ha en årsklass, som är väsentligt sämre utbildad än andra årsklasser, är ett farligt experiment, som det är naturligt att man reagerar emot på militärt håll. Och jag tror att man också på civilt håll kan ansluta sig till den uppfattningen.

Till slut vill jag säga, att det är klart att vid den översyn, för vilken försvarsorganisationen nu är föremål och som också kommer att gälla utbildningstiden, måste man taga hänsyn till det förändrade läge, vari vi kommit här i landet genom den nu så starkt framträdande bristen på arbetskraft.

Herr **Svensson** i Ljungkile erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! För undvikande av missförstånd vill jag säga, att det är inte min mening, att man skulle kommandovägen eller med något som helst tvång försöka överflytta de värnpliktiga till vissa områden inom näringslivet — jag anser inte att något sådant passar samman med det samhälle, som vi i fortsättningen vilja se utvecklas. Jag tror emellertid att vid ett längre övningsuppehåll skulle åtminstone tre fjärdedelar av de värnpliktiga både själva vilja återvända till sina platser inom näringslivet och i nuvarande situation kunna göra en mycket effektiv insats där. När det gäller den andra delen av de värnpliktiga, alltså de som inte äro bundna inom några vissa områden av näringslivet, finge man väl göra som man annars gör och bedriva upplysningsverksamhet och propaganda för att få hjälp även av dem.

Man kan naturligtvis säga, att det är obilligt att just av de värnpliktiga kräva en sådan här insats i det civila arbetslivet under ett par månaders uppehåll i de militära övningarna. Men i så fall är det ju ändå obilligare att kräva en insats av dem under två-veckorsuppehållet, vilket de självklart bara betrakta som semester.

Det är klart, att hemförlövning av en värnpliktig årsklass inte löser arbetsmarknadens problem. Det blir bara ett bidrag därtill, men i alla fall inte något oväsentligt bidrag. Och om man under alla omständigheter måste tillgodose det speciella behov av arbetskraft, som vid skördetiden föreligger för jordbrukets del, så skulle ju inte för dem, som bli kvar på de militära förbanden, övningarna bli särskilt effektiva, och då är det väl bättre att låta dem göra den insats de kunna på andra områden av näringslivet.

Härpå anförde:

Herr **Carlsson** i Bakeröd: Herr talman! Då herr Onsjö inte har tillfälle att själv tacka herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för svaret på hans interpellation, ber jag att å hans vägnar få frambära ett tack för detta svar. Interpellanten skulle säkert haft flera synpunkter att lägga på denna fråga, som jag inte skall beröra, men jag ber dock att få knyta ett par reflexioner till ifrågavarande spörsmål.

Interpellanterna efterlysa ju åtgärder som i någon mån kunde bidra till att minska den brist på arbetskraft som råder vid jordbruket. Denna brist är så allmänt känd och erkänd, att alla torde ha klart för sig, vilket allvarligt problem vi här faktiskt stå inför. Förhållandena äro på många håll fullkomligt olidliga. De i jordbruket sysselsatta, och då inte minst kvinnorna, få ta på sig en orimligt stor arbetsbörda, och detta leder ju till att ungdomen i allt större skaror fly från jordbruket, och de äldre som måste stanna kvar få det allt värre och värre. Detta är dock ett problem som måste behandlas i ett annat

Svar på interpellation. (Forts.)

större sammanhang. Vad interpellanterna syftade till var närmast att åstadkomma åtgärder till omedelbar hjälp med det nu påbörjade skördearbetet. Detta är säkert ur både jordbrukets och samhällets synpunkt av största vikt, då det är av stor betydelse att vi kan bärga en, som vi hoppas, god skörd.

En mycket viktig åtgärd, då det gäller att tillföra jordbruket ökad arbetskraft och den mest effektiva hjälp som kan åstadkommas är givetvis att jordbrukets ordinarie arbetskraft i största möjliga utsträckning befrias från militärtjänstgöring. Herr Svensson i Ljungkile har ju tänkt sig, att militärutbildningen för dem som fullgöra sin värnplikt skulle kunna inställas 2 å 3 månader under skördetid för att lätta bristen på arbetskraft i jordbruket. Jag är fullt enig med herr Svensson om önskvärdheten av en sådan åtgärd, om den kunde genomföras. Emellertid skulle en sådan åtgärd, för att citera herr statsrådets svar, komma att »spoliera rekrytutbildningen», en sak som naturligtvis inte kan ifrågakomma. Därför måste man väl söka sig fram på sådana vägar, som inte alltför mycket förrycka den militära utbildningsplanen, och i fråga om första årets värnpliktiga nöja sig med den ledighet som det ur olika synpunkter är möjligt att medge.

Vad jag särskilt i detta sammanhang vill framhålla är nödvändigheten av att ledigheten lägges så att den i största möjliga utsträckning kan utnyttjas vid jordbruket. I detta avseende har tiden för tidigare skördepermissioner kanske inte var så väl vald. Dessutom bör man ju ha garantier för att ledigheten verkligen användes för skördearbete. Det system som i detta avseende användes under kriget fungerade såvitt jag vet tillfredsställande, och om det kunde tillämpas, då det gäller ledighet för skördearbete, tror jag att det vore värdefullt.

Vad herr Onsjö i sin interpellation har vänt sig emot och som jag särskilt vill understryka är de svårigheter som möta vid den s. k. efterutbildningen. Även med den inskränkning beträffande skyldighet att fullgöra sådan tjänstgöring, som statsrådet här har talat om, kan det inte undgås, att fall inträffa där man måste fråga sig, om det militära värdet står i rimlig proportion till de offer den enskilde måste bringa. Jag skall inte nu ta fram några exempel, som bevisa min åsikt fastän jag har sådana från min egen hembygd, men jag tror det vore bättre om de lokala militärmyndigheterna visade större förståelse för jordbrukarnas belägenhet än vad som nu är fallet. Det finns nämligen många som dra sig för att söka hjälp i högre instans. Då emellertid herr statsrådet i sitt svar lovat att, om så erfordras, underkasta frågan nytt övervägande återstår det för mig endast att betyga min tacksamhet för statsrådets positiva inställning till detta för många jordbrukare så svåra problem.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag anser att man inte bör lämna oemotsagt vad herr Svensson i Ljungkile här sade om att den hjälp, som lämnats av hempermitterade militärer under den korta tiden av tre veckor inte skulle ha varit någon effektiv hjälp. Med den kännedom jag har om deras insats, måste jag säga att de ha varit till stor nytta. Jag har själv flera gånger haft sådan hjälp, och jag har sett hur det varit på granngårdar. Även de, som inte tidigare haft arbete inom jordbruket, ha försökt göra sitt allra bästa. Man har inte alls varit noga med arbetstiden utan har satt till alla krafter för att i den gemensamma sakens intresse hjälpa jordbrukarna att bärga sin skörd.

Jag tycker därför att det bör här i riksdagen till protokollet uttalas ett tack för den effektiva insats, som dessa hempermitterade militärer ha gjort. Jag är också säker på att de inte heller komma att svika om jordbruket åter behöver hjälp till skördens bärgning.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9.

Svar på
interpellation.

Herr andre vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**, som anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd till mig framställd interpellation har herr Johansson i Stockholm erinrat om vissa uppgifter i tidningspressen, enligt vilka tyska legationen i Stockholm till Berlin sänt underrettelser grundade på hos »Generalstab Gastland» i februari 1945 föreliggande uppgifter. Interpellanten har anført, att en kommuniké som försvarsstaben den 13 februari utsänt i denna sak vore i vissa hänseenden mycket öppen-
hjärtig och klar, i andra hänseenden dunkel. Interpellanten har till mig riktat följande frågor:

Har papperet (telegrammet, sammanställningen) nr 951 W, *innan det kom i tyskarnas ägo*, förefunnits inom försvarsstaben eller hos någon av dess underavdelningar eller hos någon person i tjänst hos försvarsstaben eller sådan underavdelning?

Om så är fallet, anser försvarsministern att den av försvarsstaben verkställda undersökningen i ärendet är tillräcklig och att den av försvarsstaben utfärdade kommunikén skall betraktas som i alla avseenden korrekt?

Har försvarsministern för avsikt att låta verkställa någon undersökning rörande vilken eller vilka personer i marinledningens tjänst som kan ha furnerat den tyska krigsledningen med uppgifter vilka införskaffats av den svenske marinattachén i London?

I anledning av de två första frågorna vill jag anføra, att den fortsatta undersökningen i denna fråga icke givit något egentligt nytt utöver vad som anförts i den förutnämnda kommunikén. Undersökningen fortgår emellertid och kan måhända leda till ytterligare klarläggande av denna fråga.

Den tredje frågan har sin grund i vissa uttalanden av kommendörkaptenen Boldt-Christmas i boken »Voro vi neutrala?». Dessa uttalanden beröra Boldt-Christmas' förhållande till brittiska amiralitetet under hans tid som marinattaché i London och lyda:

»Något misstroende från amiralitetets sida mötte jag som sagt till att börja med inte. Först på våren 1937 blev jag genom min förbindelseofficer underrettad om att amiralitetet beslutat inskränka på de informationer, som genom mig lämnades till svenska marinstaben, enär det konstaterats, att upplysningar, som jag på anmodan av de svenska myndigheterna införskaffat, redan efter några veckor nått Berlin. Han nämnde därvid också, att det inrapporterats att den tyske marinattachén i Stockholm av marinstaben på flera sätt favoriserades på sin engelska kollegas bekostnad.»

At en särskild utredningman, envoyén V. Assarsson, har jag uppdragit att föranstalta om erforderlig utredning rörande grunden för dessa uttalanden. Utredningen har numera verkställts och resultatet sammanfattats i en skrivelse av den 27 juni 1946 från utredningsmannen. I denna skrivelse yttras följande.

»Vid samtal jag efter uppdragets erhållande haft med Boldt-Christmas i saken har denne förklarar, att han fått ovanstående meddelande från engelska amiralitetets dåvarande förbindelseofficer med de i London stationerade utländska marinattachéerna — Commander Victor Cyril Dorman-Smith — under en efter en gemensam måltid företagen promenad i Hyde Park, varunder de bl. a. diskuterat frågan om det militära underrättelseväsendets organisation i olika länder. Någon precisering av vad informationerna i fråga skulle ha rört sig om hade Dorman-Smith icke givit; Boldt-Christmas hade för sin del icke heller begärt någon sådan. Han hade icke ens till marinstaben inrapporterat Dorman-Smith's ifrågavarande meddelande utan inskränkt sig till

Svar på interpellation. (Forts.)

att anmäla saken för beskickningschefen, friherre Palmstierna, i tanke att denne skulle inberätta, vad som förekommit, till utrikesminister Sandler, som just vid den tidpunkten väntades till London.

Boldt-Christmas, som tidigare tjänstgjort i tyska flottan, hade enligt egen utsago på grund av sin bekantskap från den tiden med tyske marinattachén blivit välsedd gäst hos ambassadören von Ribbentrop. Till svar på min fråga, huruvida man icke skulle kunna tänka sig, att brittiska »Intelligence Service» med anledning av Boldt-Christmas' goda förbindelser med tyska ambassaden fattat misstankar, att han i samtal med sin tyske kollega givit denne del av sina iakttagelser på det sjömilitära området, svarade Boldt-Christmas, att så icke kunde ha varit fallet. Boldt-Christmas hade nämligen städse undvikit att diskutera militära frågor med tyske marinattachén, och Dorman-Smith hade för övrigt vid ifrågavarande samtal uttryckligen påpekat, att tyske marinattachén i Stockholm på olika sätt favoriserades på sin engelske kollegas bekostnad, med vilket uttalande han måste ha avsett, att Boldt-Christmas' informationer nådde Berlin via tyska beskickningen i Stockholm.

Chefen för marinen har berett mig tillfälle att genomgå samtliga av Boldt-Christmas under senare delen av år 1936 samt förra delen av år 1937 insända marinattachérapporter. Såvitt jag kunnat konstatera, refereras icke i dessa i något fall av brittiska amiralitetet lämnade informationer, och synas de överhuvud taget ej innehålla några uppgifter av hemlig natur. Ifrågavarande rapporter återge huvudsakligen i engelska tidningar och tidskrifter gjorda uttalanden i olika sjömilitära frågor, försedda med Boldt-Christmas' egna kommentarer och reflexioner. Å sagda rapport finnas åsatta de militärpersoners initialer, som fått taga del av desamma.

Då — enligt vad som upplysts från vederbörande engelskt håll — Commander Dorman-Smith numera tagit avsked från sin tjänst i engelska flottan och slagit sig ned som jordbrukare i Sydafrika, har det icke varit möjligt taga någon kontakt med denne.»

Utredningsmannen framhåller, att man icke torde kunna vänta få något svar på en direkt skriftlig förfrågan till Dorman-Smith rörande vad som förefallit mellan honom och Boldt-Christmas vid deras samtal i Hyde Park, samt anför därefter sammanfattningsvis följande.

»Av vad ovan anförts torde framgå, att vidare forskande rörande grunden till det Boldt-Christmas av Dorman-Smith givna meddelandet knappast kan tänkas ge något positivt resultat. Att Boldt-Christmas vid tidpunkten för det sammas lämnande icke själv fäst något större avseende därvid måste däremot stå klart, eftersom han icke omedelbart ansett sig böra alarmera marininstaben i saken. Då Boldt-Christmas' rapporter vidare ej innehålla några upplysningar av hemlig art samt än mindre några hänvisningar i dessa göras till från brittiska amiralitetet inhämtade informationer, synas skäl föreligga antaga, att Dorman-Smith endast velat under ett privat samtal genom ovannämnda meddelande låta Boldt-Christmas — och genom honom svenska marininstaben — förstå, att brittiska amiralitetet vore missnöjt med den enligt dess mening favoriserade ställning, som tyske marinattachén i Stockholm komme i åtnjutande av hos den svenska marinledningen.»

För egen del vill jag endast tillägga, att någon enbart för Sverige avsedd brittisk marinattaché icke fanns utsedd vid den ifrågavarande tidpunkten. Den i Berlin stationerade brittiske marinattachén tjänstgjorde även i Stockholm och hade antagligen icke lika goda möjligheter att uppehålla förbindelsen med de svenska myndigheterna som om han stadigvarande haft sin verksamhet förlagd till Sverige.

Svar på interpellation. (Forts.)

Härmed torde den av interpellanten framställda tredje frågan vara besvarad.

Vidare yttrade:

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Jag tackar statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för hans svar, vilket var synnerligen utförligt beträffande den tredje frågan men knapphändigt beträffande den första och den andra. Det kanske nu kan synas vara småsaker jämfört med vad som sedermera blivit bekant om fallet Kellgren, men när jag den 2 mars framställde denna interpellation visste svenska folket ännu ingenting om dessa saker.

Vad först angår frågan nr 3, som statsrådet besvarade utförligt, nämligen kommendörkapten Boldt-Christmas' uttalanden i sin bok, att engelske förbindelseofficeren hos militärattachéerna 1937 vid en promenad i Hyde Park antydde, att tyskarna via Stockholm hade mycket bra reda på vad den svenska beskickningens representanter fingo reda på i London, så innebar detta ju icke något konkret påstående som i den första och den andra frågan. Det byggde ju uteslutande på vad denne engelske förbindelseofficer sagt. Jag vill betona med anledning av envoyé Assarssons utredning, att detta engelska omdöme icke nödvändigt behövde bero bara på vad som stått i marinattachéns rapporter utan också kunde ha andra grunder. I övrigt finner jag i utredningen ett litet långsökt resonemang, när man antyder, att Intelligence Service kunde ha miss-tänkt just militärattachén Boldt-Christmas, som då hade vänner vid den tyska legationen. Jag tycker det är långsökt, därför att just kommendörkapten Boldt-Christmas blivit varg i veum hos vår marinledning, därför att han hade något så ovanligt som allierade sympatier. Men själva påståendet behöver ju icke vara så farligt nu, sedan den nermanska tvättinrättningen kommit i gång.

De första och andra frågorna rörde något helt annat, och jag skall bara i korthet bringa i kammarens erinran vad det var. Den 13 februari i år publicerade tidningen *Expressen* bland annat under rubriken »Tyska spioner kom över generalstabsdokument» en mycket intressant redogörelse, som kom från den tyske chefspionen Hermann Schultze, vilken senare liksom gudomen befanns vara en treenighet. Enligt detta avslöjande kunde ännu på nyåret 1945, alltså sista krigsåret, den tyska spionagetjänsten i Stockholm genom codeteleprinter skicka meddelanden — militärt mycket betydelsefulla sådana — om de allierade truppernas staber och ställningar i Frankrike. I dessa meddelanden angives, att de härstammade från »Generalstab Gastland», d. v. s. svenska generalstaben. *Expressen* återgav t. o. m. två sådana meddelanden i faksimile, vilka som sagt skulle ha kommit från »Generalstab Gastland». Det ena rörde bland annat de franska och amerikanska truppernas ställning i Frankrike vid nyåret 1945. Det andra rörde de kanadensiska truppernas ställning.

Strax efteråt kom — återgiven i *Expressen* den 14 februari 1946 — den deklaration från försvarsstaben, som jag omnämnt i min interpellation, vilken kommunké i vissa hänseenden är utförlig och i andra avseenden dunkel. Det säges där, att försvarsstaben uppsnappat avskrifter av dessa telegram liksom en mångfald andra nästan omedelbart. En undersökning hade genast igångsatts. Resultatet av denna, vilket underställts regeringen, gav vid handen att telegrammen icke voro grundade på någon inom försvarsstaben verkställd sammanställning. Det kan ju ge svar på frågan, om det är på generalstaben eller vid Karlavägen som sammanställningen gjorts. Däremot bestrider icke försvarsstaben, att dessa dokument, som kommit i tyskarnas händer, kunna ha varit på försvarsstaben. Vidare heter det: »Däremot återgav de efter allt att döma utdrag ur en handling som av bl. a. svensk underrättelsetjänst förvärvats på

Svar på interpellation. (Forts.)

den internationella spionmarknaden. Denna handling kan av någon mellanhand möjligen ha använts som utbytesmedel för att erhålla andra upplysningar. Ett sådant utbyte är vanligt inom hemlig underrättelsetjänst.»

Samma dag, den 14 februari, förekom i Expressen en ledare med rubriken »Spionerimetoder», som i alla avseenden verkade vara inspirerad från försvarsstaben, där man ytterligare spinner på detta tema. Det talas också där om att telegrammen icke byggde på någon inom försvarsstaben gjord sammanställning, utan på dokument som på den internationella spionbörser förvärvats av den svenska underrättelsetjänsten. Vidare heter det: »Dokumentet torde genom mellanhand ha använts som bytesvara för andra och, vill man hoppas, för Sverige viktigare informationer. En dylik byteshandel är vanlig i all hemlig underrättelsetjänst och givetvis i och för sig ytterst osympatisk, men den hemliga tjänsten tillämpar ju sin speciella moralkodex.»

Sedan går man in på talet om en läcka i generalstaben och säger, att det naturligtvis icke är uteslutet, att en sådan förekommit, och det bestrides icke heller i försvarsstabschefens kommuniké — det är general Ehrensvärd som utsänt denna kommuniké — men det är därför icke givet, att det är försvarsstaben, som varit den skyldige. »Läckan, om nu en sådan har förekommit, har mycket väl kunnat uppstå på annat håll, där man *också* haft tillgång till militära handlingar och informationer.» Detta »också» är anmärkningsvärt, och det kan ju tänkas, att försvarsstaben därmed menar t. ex. utrikesdepartementet. Dock torde det vara uteslutet, att den läcka, som nyss uppenbarats genom fallet Barthel i Berlin, ger någon förklaring i detta fall.

I denna ledare heter det vidare, att i dessa motbjudande riskabla affärer kan det ligga i den internationella agentens intresse att övervärdera sin källa för att därigenom göra varan mera lockande och att hänvisningen till »Generalstab Gastland» kan vara en dylik medveten övervärdering. Men här är det icke någon liten agent, som skickar rapporter, utan den stora tyska spioncentralen på Karlavägen 59. Det är cheferna själva, som skickat det på code-teleprinter, och de arbetade säkerligen som goda tyska ämbetsmän. De behövde icke reklamera sina varor särskilt, och om man på det hållet säger »Generalstab Gastland» har man all anledning tro, att det också härstammar från »Generalstab Gastland». Det göres även en liten antydning, att det särskilt under krigets tidigare skede kan ha funnits sådana läckor. Men här är det icke fråga om krigets tidigare skede utan början av 1945, när det var klart för alla, att tyskarna voro slagna, men då det givetvis var mycket värdefullt för tyskarna att få veta, hur de allierade grupperats i Frankrike. Jag ställer frågan vilka för Sverige viktiga uppgifter det kan vara som man i det läget ville byta till sig för dessa viktiga dokument.

Jag konstaterar vidare ett mycket intressant faktum. I försvarsstabens kommuniké meddelas, att samtliga dessa uppgifter uppfångats ordagrant av det svenska underrättelseväsendet. Jag förmodar, att det icke är första gången, som det svenska underrättelseväsendet hittat sådana saker, alltså mycket utförliga spionrapporter till Tyskland. Arten av den verksamhet, som utövades i fyra hus på Östermalm, nämligen Karlavägen 59 och 99, Nybrogatan 27 och Kaptensgatan 6, vilka angivits som de stora hörnstenarna i det tyska spioneriet, måste ha varit bekant för det svenska försvarets högsta ledning. Var det känt för arméns underrättelseväsende borde det också varit bekant för säkerhetspolisen. Jag noterar det intressanta faktum, att inga som helst åtgärder vidtogos under kriget mot dessa spioncentraler, trots att saker som dessa voro bekanta.

Naturligtvis kan detta synas blygsamt jämfört med de fakta, som vi senare i enlighet med regeringens löfte skola få lära kämma i en vit bok och som

Svar på interpellation. (Forts.)

här i någon mån berörts i en tidigare debatt, nämligen att tyskarna särskilt före Stalingradslaget icke behövde ha så mycken hemlig underrättelseverksamhet, därför att den tyske militärattachén von Uthmann erhöi mycket viktiga och utförliga uppgifter om Sveriges beredskap eller om Sveriges uraktlåtenhet att ha beredskap vid gränserna exempelvis kring den 9 april. Dessa uppgifter voro sanningsenliga, därför att det »icke lönade sig att ge en så välunderrättad man några falska uppgifter», och de gavs på samlingsregeringens order av chefen för kommandoexpeditionen general Kellgren.

Jag är, herr talman, mycket väl medveten om att detta att ge underrättelser på en regerings order är något högst legalt, men svenska folket har icke sinne för dessa nyanser. I den mån vidden av dessa avslöjanden blivit kända har kontrasten uppmärksamats mellan dessa straffria legala överlämnanden av alla viktiga uppgifter till tyskarna och att man exempelvis samtidigt lät polisen åtala och domstolarna döma en chaufför i Stockholm till 12 års straffarbete för att han talat om att några tanks vid ett förband blivit försenade två månader. Under samma tid dömdes svenska arbetare till tre års straffarbete för att de räknat järnvägsvagnarna i tyska tåg. Svenska folket har synnerligen svårt att förstå skillnaden mellan de hemliga läckorna och den stora legala officiella pumpningen. Jag vill hoppas, att samtidigt som den vita boken framlägges om det sistnämnda vi även få höra litet mera om dessa saker. Skulle icke skillnad göras mellan legalt och illegalt och skulle det dömas efter vad dessa saker betydde för de främmande makterna, exempelvis vad dessa uppgifter betydde för dem som utarbetare »Blåräven» eller »Polarräven» eller hur man nu vill översätta namnet för planen på anfallet mot Sverige 1943, vilken omintetgjordes genom slaget vid Orel-Kursk — skulle man ställa mot varandra å ena sidan den lilla underrättelsen om de 4 å 5 pansarvagnarna och å andra sidan dessa omfattande uppgifter och skulle dessa saker bedömas på samma sätt, så skulle det kanske talas om 12 år ena gången och 12 000 år den andra. Samtidigt som jag betonar detta, hoppas jag, att försvarsministern icke skall förtröttnas i sin strävan att få fram mera utförliga och klagörande svar även på de första och andra frågorna i interpellationen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Jag skall, innan jag i någon mån berör interpellantens metoder att draga in helt ovidkommande saker i denna fråga, lägga till rätta i ett par avseenden med anledning av hans anmärkningar. Det förhöll sig på det sättet, som interpellanten också har framhållit, att genom tyska spioncentralen i Stockholm till Berlin skickades ett antal telegram, vilka ha visat sig gå tillbaka till en uppställning beträffande vissa befäl i Europa. Det inträffade alltså under tiden februari fram till april månad 1945, att den tyska spioncentralen i Stockholm vidarebefordrade dessa uppgifter till Berlin. När detta blev känt, sporde man sig, varifrån detta dokument kunde ha kommit och vad som låg bakom det faktum, att spioncentralen därvid återopade »Generalstab Gastland». Den utredning, som har ägt rum, visar att det *möjligen* kan ha rört sig om ett dokument, som man här i Sverige haft till hands och som använts för ett visst utbyte, alltså för att det svenska underrättelseväsendet skulle få någonting i utbyte av tyskarna. Det måste väl ändå vara ganska klart, herr Johansson, att det vid den tiden, alltså från februari fram till april 1945, var åtskilliga saker, som vi hade intresse att få kännedom om, när det gällde tyskarnas planer i det hårt trängda, man kan faktiskt säga hopplösa läge, vari den tyska krigsmakten då befann sig. Vad som framför allt intresserade oss var ju de tyska planerna på

Svar på interpellation. (Forts.)

och den tyska tron på möjligheterna att hålla ut i Norge och Danmark. Det förefaller mig uppenbart, att det därvidlag fanns ett svenskt intresse, som underrättelseväsendet tillgodosåg, när man sporde sig, huruvida det skulle vara lämpligt att lämna tyskarna utbytesmaterial, om vi kunde få något annat i stället. Vad skulle tyskarna ha fått? Det var icke någon sammanställning, som herr Johansson uttryckte sig, av staber och ställningar i Europa utan helt enkelt en, såvitt jag förstår, fullständigt värdelös sammanställning av namn. Den blev visserligen hemligstämplad vid den tidpunkten, men jag tror icke det kan vara någon fara att jag nu anger vad det gäller. Det står, att på västfronten är general Dwight Eisenhower överbefälhavare för expeditionskåren i väster, souschef för den allierade expeditionskårens stab är airfield marschall Arthur William Tedder och chef för den allierade staben generallöjtnant Walter Bedell-Smith etc. Det var alltså rena beteckningar på staber och namnet på dessas befälhavare men ingenting om deras belägenhet. Det är uppenbart, att trots den fullständiga omöjligheten för det tyska försvaret vid den tidpunkten att draga någon nytta av en uppgift rörande allierade truppernas belägenhet på västfronten, skulle det varit ytterst olämpligt, om man från svensk sida spritt något sådant. Men det är inte något sådant det är fråga om, utan det gäller en uppställning med namn på befälhavare, som givetvis inte kan ha något som helst värde ur tysk synpunkt. Jag vet inte vad svenska underrättelseväsendet kan ha fått i stället, men det förefaller mig att man måste beakta det mycket ringa värde, som låg i detta svenska utbytesobjekt. Att det var ganska värdelöst framgår därav, att den tyska spioncentralen i Stockholm visserligen skickade i väg ett telegram, nr 951 W, i februari om denna namnlista, men fortsatta stycken ur densamma sändes inte förrän långt fram i april, uppenbarligen därför att spionen i fråga resonerade som så, att han även under de sista månaderna borde ha något att tillhandahålla sina uppdragsgivare i Berlin för att överhuvud taget kunna upprätthålla sin ställning. Följaktligen portionerade han ut upplysningarna i det riktiga medvetandet, att det var fullständigt likgiltigt vid vilken tidpunkt de skulle komma till Berlin. Det är sålunda en väsentlig felbedömning man gör sig skyldig till, när man framställer detta såsom någon särskilt stor och uppseendeväckande sak.

Sedan jag sagt detta, herr talman, tror jag knappast att jag behöver gå in på någonting av det som herr Johansson yttrade beträffande svaret på frågan 3). Herr Johansson sade visserligen att det kunde ha varit andra saker än marinattachén, kommandörkapten Boldt-Christmas' rapporter till Stockholm, som föranlett att man ingrep från svensk sida. Men hela denna fråga har ju ändå fått sin tillspetsning av det faktum, att Boldt-Christmas inför offentligheten angivit, att vissa informationer, som han fått i London och vidarebefordrade till Stockholm, sedermera skulle ha gått vidare till Berlin. Det förefaller mig som om den utredning, som verkstälts av envoyén Assarsson, skulle fullständigt klargöra, att det icke finnes någon grund för detta påstående.

Jag kommer därefter, herr talman, med några ord in på en annan fråga, som här berördes av herr Johansson; jag kanske får lov att ta upp den trots att den ligger utanför interpellationens egentliga område. Det gäller det sätt, på vilket man ifrån den svenska kommandoexpeditionens sida under kriget upprätthållit kontakten med den tyska krigsmaktens representant liksom med andra större eller mindre staters härvarande militärattachéer.

I dagarna kommer att utgivas en vit bok, och jag tycker att herr Johansson kunde ha låtit denna sak vara tills han fått ta del av denna bok. Eftersom saken emellertid nu kommit in i diskussionen kanske jag ändå får lov att säga, att det icke framkommit något som skulle kunna kasta minsta skymt av misstanke på den befattningshavare, som det här gäller. Det bör också vara ganska

Svar på interpellation. (Forts.)

klart att om man skall, som här varit nödvändigt, upprätthålla en permanent kontakt med de främmande militärattachéerna, så är detta en utomordentligt ömtålig uppgift. Herr Johansson hade fäst sig vid att det sagts av vederbörande befattningshavare, att han icke velat lämna den tyske militärattachén oriktiga uppgifter. Ja, det är riktigt, men han tillfogade: När det inte ansågs möjligt att jag lämnade riktiga uppgifter, lämnade jag inga uppgifter alls. Detta betyder att den uppgiftslämning, som då förekom, helt och hållet underordnades de strävanden, som den svenska regeringen hade satt sig före, nämligen att i görligaste mån förhindra, att man på tysk sida tolkade svenska dispositioner oriktigt. Herr Johansson får kanske ändå medge, att det fanns en tidpunkt då det var ganska viktigt, att våra dispositioner icke föranledde missförstånd. Jag tror det måste sägas vara ganska ovärdigt att på detta sätt nu efteråt föra process emot den, som hade att fylla så utomordentligt svåra uppgifter som det här gällde.

Kanske får jag tillägga också, bl. a. därför att herr Johansson snuddade vid den tyska s. k. polarrävsplanen, att det under de senaste månaderna, mer eller mindre under medverkan från svensk sida, utomlands framförts åtskilliga beskyllningar emot svenska officerare. I intet som helst fall har det visat sig att dessa beskyllningar haft någon grund. Beklagligtvis måste det sägas — som jag nu antydde — att dessa påståenden i utlandet icke sällan ha gjorts under medverkan från svensk sida. Kanske kan jag också tillfoga, att det utomlands säkerligen inte skulle lämnats utrymme åt dessa misstankar, anklagelser och beskyllningar, om man inte på otillbörligt sätt och utan verklig grund här hemma i Sverige hade på ett tidigt stadium ägnat sig åt denna trafik att framställa svenska officerare och andra befattningshavare såsom icke fullt lojala mot sitt land.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten om den i senaste delen av statsrådet Vougt's anförande berörda frågan, då den, gissar jag, kommer upp i annat sammanhang. Jag skall bara ge ett par repliker.

I vad gäller plan Blåräven är den icke något försök från svensk sida att misstänkliggöra svenska officerare. Hela denna plan utarbetades av den tyske generalen Bammler. Det är en anfallsplan mot Sverige, som hittades av allierade trupper i Tyskland och som återgivits i Krasnaja Svezda i faksimil. Den innehåller i detta avseende ingenting annat än den tyska krigsledningens uppfattning om vissa svenska officerare. Jag har inte yttrat mig om i vilken mån den var berättigad. Lyckligtvis kommo vi genom segern vid Orel aldrig i den situationen, att den tyska krigsledningen fick pröva, om dess åsikter därvidlag voro riktiga eller felaktiga.

Vad uppgifterna från general Kellgren beträffar förhöll det sig, såvitt jag minns, kring den 9 april så, att man den vägen gav tyskarna underrättelse om att vi egentligen inte hade så mycket trupper vid gränsen. Detta blev ofarligt när läget var sådant, att ett diplomatiskt ingripande österifrån i alla fall räddade oss. Men om inte så varit förhållandet, gissar jag att meddelandet om att vi inte hade mycket trupper vid gränsen skulle ha varit lika olyckligt för oss, som frånvaron av trupper vid gränserna var för våra grannländer Norge och Danmark. Nog om den saken. Därtill återkomma vi.

I huvudfrågan konstaterar försvarsministern i dag att ett utbyte av informationer förekommit. Jag är mycket tacksam för att han i sitt andra anförande mer konkret och utan onödvrig medgav, att utbyte av spionhandlingar och upplysningar förekommit. Men då statsrådet säger att det som vi gävo i utbyte för något som han inte vet vad det var — möjligen för upplysningar om tyskarnas planer med Norge och Danmark — var för tyskarna särdeles betydelse-

Svar på interpellation. (Forts.)

löst, att det endast gällde uppgiften att Eisenhower var befälhavare i Frankrike etc., så var det inte bara det, herr försvarsminister!

Jag har här i min hand ett faksimil, återgivet i Expressen, med några rader ur dessa codeteleprintrapporter, som inledes med: »In Generalstab Gastland vorliegenden Unterlagen von Februar 1945.» I fortsättningen konstateras de franska arméernas sammansättning — det är inte bara en uppräkningslista av namn på befälhavare. Chefen för första franska armén heter så och så, heter det, och hans stab befinner sig där och där. Sedan redovisas andra franska armékåren, bestående av en rad uppräknade förband, ytterligare en del franska förband och slutligen några amerikanska förband. På grundval av dessa uppgifter, att där och där ligga staberna o. s. v., kan naturligtvis ett militärt högkvarter rita mycket noggranna kartor över hur de allierade truppstyrkorna grupperats just vid den tidpunkten. Det var således alls inga betydelselösa dokument, som lämnades i utbyte till tyskarna.

Jag är på det klara med att vi vid denna tidpunkt kunde behöva upplysningar om vad tyskarna tänkte sig beträffande Norge och Danmark, men jag undrar om det var nyttigt för oss, att viktiga upplysningar om de allierade truppers dispositioner den gången användes som växelmynt på den internationella spionmarknaden.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Voug**: Herr talman! Av det faktum att det i telegram från den tyske agenten förekommer vissa uppgifter beträffande orter, följer icke nödvändigtvis att samma uppgifter ha ingått i det dokument som vederbörande erhållit från svenskt håll.

När jag talat om detta har jag hela tiden utgått ifrån att den uppfattning, som försvarsstaben i kommunikén givit uttryck åt beträffande detta utbyte, är riktig men jag har icke några nya fakta att stödja mig på.

Herr **Ståhl**: Herr talman! Jag skall inte ge mig in på den förra delen av debatten ehuru jag tycker det är ganska anmärkningsvärda uppgifter som försvarsministern här lämnat om det dokumentutbyte, som ägt rum mellan den svenska polisen och de tyska militärmyndigheterna. Det torde emellertid, vilket herr statsrådet ställer i utsikt, bli tillfälle att närmare få ta del av dessa rätt uppseendeväckande förhållanden när den vita boken kommer.

Vad som föranlett mig begära ordet var en passus i slutet av statsrådets anförande som, om jag hann anteckna rätt, lydde så här: »Beklagligtvis ha inte sällan dessa meddelanden i utländsk press tillkommit under medverkan från svenskt håll.» Jag tar för givet att vad herr statsrådet med denna passus åsyftar måste vara de meddelanden, som lämnats av Raynold News och som diskuterats ganska livligt här i Sverige. Men om ifrån statsrådsbänken en sådan något oklar anklagelse riktas emot svenskt håll förefaller det mig, som om herr statsrådet måste anse det angeläget att närmare precisera för kammaren vad det är för »svenskt håll» som lämnat sin medverkan till denna publicering i utländsk press. Det har ju tidigare gjorts antydningar om detta. När statsrådet nu upprepar dem tror jag det är ett intresse inte bara för kammaren utan för en vidsträckt opinion, att man hemställer till herr statsrådet om närmare precisering av dessa uppgifter.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Voug**: Frågan vilka det eventuellt kan gälla, som varit verksamma härvidlag, låter jag återgå till herr Ståhl, för den händelse herr Ståhl kan besvara den.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Johansson** i Stockholm: På statsrådets senaste anmärkning till mig, att det inte var säkert, att ifrågavarande agents upplysningar förekommit i det svenska dokumentet vill jag svara, att jag inte heller skulle ha antagit detta om de inte i överskriften till detta codeteleprintmeddelande hade stått: »Enligt i Generalstab Gastland föreliggande uppgifter».

Herr **Ståhl**: Till herr statsrådet vill jag säga, att det icke är jag utan herr statsrådet, som gjort antydningar om att sådana uppgifter skulle ha lämnats till utlandet från svensk sida. Vidare vill jag säga att jag icke har den blekaste aning om detta utan de meddelanden härom som förekommit ha lämnats dels i den press som står herr statsrådet närmast, och dels av herr statsrådet själv i andra kammaren i dag dock utan att herr statsrådet — jag noterar detta — vill eller kan precisera dessa, som jag kallade dem nyss något hemlighetsfulla antydningar.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Vougt**: Jag vill ytterligare lämna den upplysningen till herr Johansson i Stockholm att om det förhöll sig så att det för en internationell spion var möjligt att återropa »Generalstab Gastland», var det en förmån som han givetvis använde, utan att man därför kan påstå att alla uppgifter han således lämnade verkligen kommit från »Generalstab Gastland».

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10.

*Svar på
interpellation.*

Herr statsrådet **Danielson** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! I en med kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Janson i Frändesta anført bl. a.:

Redan före årsskiftet 1945—1946 visade det sig att tillgångarna på fodersäd och kli voro knappa i förhållande till de kvantiteter av dessa varor för vilka jordbrukarna erhållit inköpskuponger. Strax efter nyåret blev härigenom också situationen främst beträffande kli men även beträffande fodersäd mycket bekymmersam och har alltsedan dess varit i hög grad otillfredsställande. Beträffande fodersäden torde en förklaring till de påtalade förhållandena åtminstone delvis ligga i att jordbrukarna till det allmänna icke kunnat avstå de myckenheter fodersäd, som livmedelskommissionen beräknat.

I fråga om kli är emellertid det påtalade förhållandet desto mera anmärkningsvärt. Livsmedelskommissionen har mycket väl med tämligen liten felmarginal kunnat beräkna den inhemska produktionen och i fråga om det importerade kliet har någorlunda tillfredsställande beräkningar också varit möjliga, även om importen i början av året försenades och försvårades på grund av strejker och andra svårigheter i exportländerna. Från den berörda handels sida har upprepade gånger hos resp. statliga regleringsmyndigheter och organ påtalats, att kupongtilldelningarna, särskilt av kli, försatt handeln i en mycket bekymmersam situation, då de så avsevärt överstigit de disponibla tillgångarna därav.

Herr Janson har i anledning härav frågat chefen för folkhushållningsdepartementet, om denne vore beredd att vidtaga åtgärder för att förhindra att berörda förhållanden kommande utfordringssäsong upprepades.

I egenskap av tillförordnad chef för folkhushållningsdepartementet får jag i anledning av interpellationen anföra följande.

Vid uppgörande av plan för jordbrukarnas leveranser av fodersäd under konsumtionsåret 1945/46 uppskattade statens livsmedelskommission — enligt vad kommissionen meddelat — det oundgängliga behovet av fodersäd för tilldel-

Svar på interpellation. (Forts.)

ningar av olika slag till sammanlagt 416 000 ton, inberäknat ett övergångslager den 31 augusti 1946 om 30 000 ton. Behovet av fodersäd sökte kommissionen att i största möjliga utsträckning nedbringa genom användning av ersättningsmedel bl. a. kli. Tillsammans med ett övergångslager på 34 000 ton fodersäd den 1 september 1945 erhöles genom användning av dylika ersättningsmedel täckning för 96 000 ton. Återstående tilldelningsbehov, eller 320 000 ton, skulle således behöva täckas genom leveranser av fodersäd från jordbrukarna. Av särskilda skäl ansåg sig kommissionen dock icke kunna utfärda leveransbesked på större totalkvantitet än cirka 295 000 ton.

Det ursprungligen beräknade underskottet kom i följd av olika omständigheter — bl. a. svagare skörd och mindre leveranser från jordbrukarna än väntat — att stiga till omkring 70 000 ton. Därjämte blev behovet av fodersäd och ersättningsmedel större än beräknat på grund av den fortgående ökningen av kreatursstocken. Med hänsyn härtill blevo tilldelningsnormerna mycket snäva. Man sökte därjämte utnyttja alla möjligheter att täcka underskottet genom import av fodermedel från utlandet. Sålunda beräknar kommissionen, att omkring 35 000 ton majs och 55 000 ton kli komma att före konsumtionsårets utgång ha införts och tagits i anspråk för här angivna syfte.

Tack vare den import, som ägt eller kommer att äga rum, och trots det ogynnsamma resultatet av jordbrukarnas fodersädsleveranser, kan man enligt livsmedelskommissionen förvänta, att före konsumtionsårets utgång jämvikt kommer att ha uppnåtts mellan behovet av fodermedel och tillgången på dylik vara.

Vad särskilt angår situationen beträffande kli uppger livsmedelskommissionen, att under hela hösten 1945 samt långt in i januari månad 1946 förelåg ett lageröverskott. Såväl kvarnarna som spannmålsbolaget gjorde hos livsmedelskommissionen framställning om åtgärder för extra tilldelning av varan för att därigenom öka avsättningen. Klilagren hos kvarnar, fodermedelshandlare och spannmålsbolaget uppgingo vid utgången av var och en av månaderna oktober, november och december till cirka 21 000 ton. Vid utgången av januari hade lagren sjunkit till 14 000 ton och utgjorde vid utgången av februari, mars och april respektive 8 000, 6 000 och 8 600 ton.

I syfte bl. a. att underlätta jordbrukarnas fodersädsleveranser beslöt livsmedelskommissionen i januari 1946 medgiva en hela landet omfattande extra tilldelning av 10 kilogram kli per ko. Vid denna tidpunkt bedömdes klisituationen gynnsamt. Denna tilldelning i förening med den omständigheten, att underskottet på fodersäd måste kompenseras, ökade behovet av kli. Samtidigt eller rätt snart minskade den inhemska produktionen av kli i följd av ändringar i förmålningsbestämmelserna, och en betydande eftersläpning i importen uppstod på grund av hamnarbetarstrejker i utlandet, tonnagesvårigheter m. m. Dessa förhållanden medförde, att knapphet på kli började göra sig gällande i mars månad. Dylik knapphet har alltsedan dess, åtminstone inom vissa områden, varit för handen. Till och med april månad hade importen av kli utgjort allenast omkring 9 400 ton, under det att programenligt minst 18 100 och under gynnsamma skeppningsbetingelser uppemot 25 000 ton skulle ha inkommit.

Interpellanten uppger, att det intill utgången av april månad 1946 fanns av inom landet tillverkat och av importerat kli 119 000 ton, medan genom krisorganen till jordbrukarna utdelats kuponger för 154 000 ton. Livsmedelskommissionen har framhållit, att dessa siffror icke utan närmare förklaringar och kompletteringar giva en riktig bild av läget. Sålunda bör beaktas, att de till och med april månad utlämnade inköpsbevisen för kli till en betydande del avse hela konsumtionsåret, alltså tiden intill den 1 september, och att resten avser tiden till och med maj månads utgång. Vidare framhåller kommissionen, att enligt erfarenheter från tidigare konsumtionsår icke alla utlämnade inköpsbevis

Svar på interpellation. (Forts.)

företes för inköp. Den påvisade ogynnsamma balans mellan tillgången på kli och efterfrågan på varan, som förelåg vid april månads slut, säges för övrigt åtminstone till någon del bero på den omständigheten, att allmänheten, vilken genom pressen och på annat sätt varslats om försämringen av försörjningsläget, i större utsträckning än normalt efterfrågat kli hos handlandena.

Av det anförda framgår, att under vissa perioder av innevarande år inom landet förefintliga lager av kli icke varit tillräckliga för att tillgodose den efterfrågan, som förelegat med hänsyn till den tilldelning av varan, som vid denna tidpunkt beviljats. Givetvis är detta ett förhållande, som såvitt möjligt bör undvikas. Särskilt i fall, som det här ifrågavarande, då ransoneringsperioderna äro av ganska lång varaktighet kunna emellertid omständigheter inträffa, som göra att situationer sådana som de här berörda kunna uppstå. Dessa omständigheter ha i förevarande fall varit det mindre goda resultatet av jordbrukarnas fodersädsleveranser, eftersläpningen i importen, ändrade förmalningsbestämmelser och ökat djurantal. Man torde ha skäl antaga att försörjningsläget på ifrågavarande område under nästa konsumtionsår icke skall bli utsatt för sådana friktioner, som under innevarande år. Utvecklingen kommer emellertid att följas med den största uppmärksamhet, och de åtgärder komma att vidtagas, som föranledas av förhållandena.

Härpå yttrade

Herr **Janson** i Frändesta: Herr talman! Jag ber att till statsrådet Danielson få framföra mitt tack för det svar, som nu lämnats på min interpellation. Då statsrådet slutar sitt svar med att framhålla, att utvecklingen kommer att följas med den största uppmärksamhet och att de åtgärder komma att vidtagas, som föranledas av förhållandena, så kan jag nu fatta mig ganska kort.

Emellertid vill jag till diskussion ta upp något av vad som sagts i svaret. I detta redogöres för anledningarna till de påtalade missförhållandena. Det framhålles, att de sammanhånga bl. a. med fodersädsleveranserna, förmalningsbestämmelserna och det ökade djurantalet. Ja, allt detta kan nog vara riktigt, men jag har dock för min del svårt att förstå, att en sådan omständighet som att fodersäd icke inlevererats i den takt och den myckenhet, som man räknade med, kan motivera att man lämnar ut inköpskuponger på kli, en omständighet, som naturligtvis gör att efterfrågan i stället blir större än den eljest skulle varit. Det förhållandet motiverar som sagt icke, att man lämnar ut inköpskuponger för mera kli än som finns tillgängligt. På tal om förmalningsbestämmelserna är det också riktigt, att man genom hårdare förmalning fått mindre kli vid de svenska kvarnarna än man räknat med. Detta är emellertid en sak, som livsmedelskommissionen haft möjlighet att bedöma och kunnat ta hänsyn till, när man bestämde tilldelningen av kli. På samma sätt förhåller det sig med det ökade djurantalet. Det bör ju icke heller i och för sig medföra, att man lämnar ut mera kli än man har inköpskuponger till.

I svaret framhålles vidare, att det är svårt att bedöma hur stor tilldelningen skall vara, då ju ransoneringsperioden är så lång som den är. Ja, det är väl där som vi egentligen ha pudelns kärna. Ransoneringsperioden har enligt mitt förmenande gjorts för lång. Det finnes ingenstades föreskrivet, att perioden skall ha viss längd. När man arbetat under så osäkra förhållanden som man gjort ända sedan januari beträffande tillgången på detta fodermedel, hade det varit på sin plats att sätta en kortare ransoneringsperiod än man gjort.

Här sägs, att det har gjorts framställningar från handels- och spannmålsbodelagets sida om ökad tilldelning av kli. Detta är riktigt. Men dessa framställningar gjordes på hösten 1945, när tillgången på kli var mycket rikligare.

Svar på interpellation. (Forts.)

Spannmålsbolagets framställning gjordes den 5 november 1945. Det kan icke på något vis tagas till intäkt för den tilldelning av kli, som skett för detta år.

Herr talman! Jag skall tillåta mig att med ett enda exempel belysa vartill detta lett. Jag skall ej upprepa siffrorna i interpellationen. Jag skall taga ett exempel från en ganska stor lokalförening i Skåne. För ungefär tre veckor sedan hade denna lokalförening inneliggande klikuponger motsvarande 180 ton. Med stor möda lyckades man skrapa ihop 10 ton. En vecka längre fram eller för ungefär 14 dagar sedan hade man sammanlagt kuponger för tillhoppa 350 ton, som man icke hade möjlighet att effektuera. Man hade icke någon möjlighet att få fram detta kli.

Herr talman! Jag skall icke klanka på dem det vederbör. Jag är på det klara med att det varit många svårigheter. Med det slut på svaret, som statsrådet här lämnade, anser jag, att man bör ha fått en garanti för att man så långt som överhuvud taget är möjligt skall undvika att få ett sådant förhållande på detta område, som vi haft under detta år.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 11.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 453, till Konungen i anledning av väckta motioner om förläggande till Västerbottens län av ett statligt eller under statlig medverkan tillkommet pappersbruk.

§ 12.

Justerades ett protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.51 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Lördagen den 6 juli.

Kl. 1 em.

§ 1.

Justerades protokollen för den 26, den 27, den 28 och den 29 nästlidna juni samt den 1 innevarande juli.

§ 2.

Justerades protokollet för denna dag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 1.04 em.

In fidem
Gunnar Britth.